

HARVARD THEOLOGICAL REVIEW

VOLUME XIX

OCTOBER, 1926

NUMBER 4

THE GEORGIAN VERSION OF FOURTH ESDRAS FROM THE JERUSALEM MANUSCRIPT

ROBERT P. BLAKE

HARVARD UNIVERSITY

THE last editor of Fourth Esdras, Bruno Violet,¹ in summing up the literature which had appeared on the subject between the first and second parts of his edition, observes with regret that he is unable to add anything more to his original discussion of the Georgian version.² In substance his conclusions were as follows. The Georgian printed text of Fourth Esdras is an eighteenth-century translation from the Latin.³ Only two manuscripts of the original version exist, one of the year 978 in the monastery of Iviron on Mt. Athos, the other dating from about the year 1050 at Jerusalem. In the latter the mutilated text ends, according to Tsagareli, with chapter 9, 1-2.⁴ This latter manuscript Violet was unable to find during his visit to Jerusalem in 1901.⁵ Furthermore, upon hearing that Professor N. Marr of Petrograd possessed a manuscript of Fourth Esdras, he applied to him for information, but without success. Violet was thus unable either to make use of the text *in extenso* or to obtain any clear conception, whether of its character, of

¹ Bruno Violet, *Die Esra-Apokalypse: I. Die Überlieferung*. Leipzig, 1910. (Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte, Bd. 18; hereafter cited as Violet I). *Die Apokalypsen des Esra und des Baruch in deutscher Gestalt* (same ser. Bd. 32). Leipzig, 1924. Hereafter cited as Violet II. *Ibid.*, pp. i, xxiii.

² Violet, I, pp. xli-xliii.

³ R. L. Bensly, *The Missing Fragment of the Fourth Book of Ezra*. Cambridge, 1875, p. 78.

⁴ А. А. Цагарели, *Свѣдѣнія о памятникахъ грузинской письменности*, Выпускъ 2, Спб. 1888 г., p. 11.

⁵ Violet I, p. xlii.

its importance, or of its position in the textual tradition of the work.⁶ Among the *pia vota* which are set up in the course of the introduction is included the wish that further light might be forthcoming on the Georgian version.⁷ The present essay is an attempt to meet this need, at least in part.

After the Jerusalem manuscript of the prophets had been re-discovered and investigated by the present writer,⁸ he obtained a complete set of photographs of the codex,⁹ and was able, in accordance with the suggestion of his colleague, Professor G. F. Moore, to start his investigations with Fourth Esdras. Since the work revealed unexpected vistas, it was felt desirable that the results should be made public without delay. The data ascertained are given below in a systematic manner without attempting to supplement or to criticize Violet's statements, which are correct as far as the material at his disposal would permit. To the general descriptions of the Jerusalem manuscript published by Professor Tsagareli and the present writer,¹⁰ there is little to add here, except to recall that it now forms No. 7 + 11 of the Georgian manuscripts in the Greek Patriarchal Library at Jerusalem. In its original form the codex contained the following books complete:

(1) Minor prophets in the order Hosea, Joel, Amos, Obadiah, Jonah, Micah, Nahum, Habbakuk, Zephaniah, Haggai, Zechariah, and Malachi. In this part of the codex, twelve folia have perished, which contained the major portion of the anterior section of Hosea (1, 1-12, 2), and also two folia from quaternion 3 = 3, containing Joel 2, 14-3, 15. Further, the remnant of the text of Hosea is very badly damaged, only 14, 6-10 being preserved intact, while portions of Joel 1-2 are also missing.¹¹

(2) Isaiah (complete).

⁶ Violet I, pp. xli-xlii.

⁷ Violet II, pp. xxviii.

⁸ R. P. Blake, Catalogue des mss. géorgiens de la bibliothèque patriarcale grecque à Jérusalem. Rev. de l'or. chrét. 3 sér. t. iii (xxiii) (1923/4), pp. 26-27, 30-32 of the reprint.

⁹ This he was enabled to do through a grant from the Milton Fund for Scientific Research.

¹⁰ See above, notes 4 and 8.

¹¹ The damaged verses are Joel 1, 7-8, 12; 2, 2, 7-8.

(3) Jeremiah. Here one leaf of quaternion $\varpi = 30$ (between fol. 42 and 43 of the present pagination in ms. 11) has been lost containing Jer. 51, 43-52, 3.

(4) Baruch, Lamentations, followed by the Prayer and the Letter (Bar. chaps. 5-6 in the Latin version).

(5) Ezekiel (complete).

(6) Daniel (complete).

(7) 1 Esdras (complete).

(8) Nehemiah (complete).

(9) 4 Esdras (defective). The text of Fourth Esdras is preserved complete up to p. 188 of Violet's edition.¹² The sixth and seventh folia, however, of quaternion $\vartheta\varpi = 44$ are lacking (between ff. 208v and 209r), as is also the first folium of quaternion $\vartheta\vartheta = 45$ (after fol. 209v).¹³ The text begins again on fol. 210r¹⁴ (p. 206 v. 10 of Violet's edition), and runs to f. 214v² (p. 266 v. 10 Violet = Lat. 9, 20), but the condition of the leaves becomes progressively worse. The manuscript when originally written presumably contained the entire text, and a rough stichometrical calculation on the basis of Violet's edition shows that about 16 folia have been lost from it. As three of these belong to quaternion $\vartheta\vartheta = 45$, a quaternion and a half (binion) have presumably perished.¹⁵

The manuscript has been corrected by at least one, and probably by two or three, diorthotae.¹⁶ It is not clear to me exactly what these corrections, which are generally justified, portend. The original scribe himself corrected the text here and there, while in other cases a small circle ° has been inscribed above the erroneous word. Correction does not always ensue, however, and a number of slips have been missed by the corrector. There is relatively little alteration in the text of Fourth Esdras.

In editing the text I have sought to reproduce the reading of the manuscript. Orthographical variations have been left

¹² VII, 59 of the Latin enumeration.

¹³ In Violet I, pp. 194 f. = Lat. VII, 105-125.

¹⁴ Lat. VII, 125.

¹⁵ The size of the ms. (ca. 360 folia) reaches just about to the practical limits of a parchment codex. It is not unlikely that a colophon may have followed; see R. P. Blake, Catalogue ad Nos. 2, 3, 5, 7, 11, 48, etc. and p. 7, note 1 of reprint.

¹⁶ These seem to be contemporaries (Catalogue, p. 32).

untouched, and only obvious slips in copying have been eradicated. At one or two points certain difficulties appear to be explainable from early corruptions in the Georgian, and here I have permitted myself to alter the text. In all cases, however, the reading of the manuscript has been adduced in the apparatus criticus. Where the evidence of the other versions shows that a lacuna exists which antedates the Georgian, I have noted this by the insertion of dots enclosed in angular brackets { }. The loss of part of the text in the manuscript is denoted by square brackets, and the approximate number of missing letters is given by dots. Letters preserved in the manuscript, but illegible, are denoted by dots, while characters which are uncertain are marked by dots placed under them. Where the reading is reasonably sure, but not all the letters can be made out with certainty, the passages are set off with half brackets []. The punctuation of the manuscript has been systematized and made rather more logical. All words under contraction have been expanded into the normal forms which we meet in the older Georgian manuscripts.

As we have seen above, a second and older manuscript of Fourth Esdras is preserved in the monastery of Iviron on Mt. Athos.¹⁷ This codex of the year 978 was written at Oška in Tao-Klardjet'ia for the great Georgian general T'ornik, and presented by him to the monastery of Iviron. A reasonably detailed description of it was first given by Tsagareli.¹⁸ Two copies were made in the fifties of the last century, which are now in Tiflis,¹⁹ but the scribes were careless and the orthography has been modernized, so that they are not in the least

¹⁷ First described in detail by А. А. Цагарели, *Свѣдѣнія*, etc., Выпускъ I, Спб. 1886 г., pp. 1-7. Further data ap. Н. Маррѣ, *Изъ поѣздки на Афонъ*, ЖМНП March 1899 (322), pp. 1 ff. and statements as to the lacunae ap. О. Жорданія, *Описание рукописей Церковнаго Музея Карталино-Кახетинскаго Духовенства*, II (Тифлисъ 1902), pp. 35-41. This is the only reasonably accurate account of the lacunae in the ms.; cf., however, the present author's corrections in his Russian article *По поводу рукописей древнегрузинской версии Ветхаго Заветѣа* (Тифлисъ 1921), pp. 29 ff. = *Harvard Theological Review*, xix (1926), pp. 285 ff.

¹⁸ Цагарели, l. c.

¹⁹ These are ms. 471 of the Church Museum in Tiflis and ms. 397 of the Society for the Extension of Literacy among the Georgians.

reliable.²⁰ In 1913 the whole original manuscript was reproduced by photostat by the Russian Academy of Sciences, and the prints are now in Leningrad. The codex originally contained the whole Old Testament, with the exception of the Psalter and the books of Chronicles,²¹ but the greater part of the Octateuch has been lost,²² and the other books evince serious lacunae.²³ It is clear from previous investigations made by the present writer that in the prophets this manuscript (O) and that of Jerusalem (I) are very closely related;²⁴ this holds true likewise for Fourth Esdras, it would seem, as the same variant occurs in the title of the book in both manuscripts. Esdras is called Sulieli (Sut'ieli?) and not Salat'ieli.²⁵ The text is apparently complete, but the present writer has as yet no further information about it.²⁶

No other manuscript containing this book is known to exist,²⁷ and the printed text of the Moscow Georgian Bible is, like that of Maccabees in the same edition, clearly a translation from the Latin.²⁸ We have, therefore, only these two manuscripts in Georgian; without doubt they go back to the same archetype, and that by no means a remote one. A certain amount of evidence exists which helps us to localize this version. The Athos manuscript O was written, as has been already stated, in the monastery of Oška in Tao-Klardjet'ia. Taoy, or in Armenian Tayk', is the district which in general coincides

²⁰ This can best be seen from the Text of the Song of Songs as published by Tsagareli from the Tiflis copy (l. c. I, pp. 17-56 of Приложение), and Marr's criticism of the same (l. c., pp. 10 ff.).

²¹ The description of the ms. as given in the Life of St. Euthymius (p. of text 17 = p. 25/26 of P. Peeters' translation in *Histoires Monastiques Géorgiennes*, Bruxelles 1923) implies that the books of the Maccabees were also present. I am personally inclined to doubt this.

²² The gap covers from Leviticus 4, 8 to Judges 19, 26.

²³ Žordaniya, l. c., pp. 36-41.

²⁴ Blake, Catalogue, l. c., pp. 10-11.

²⁵ Žordaniya gives the reading as სულიელი *sylieli* = *σαλός*; Tsagareli so reports the reading of I, but the ms. has სუთიელი (resp. სუთიელი) Sut'ieli; cf. Aeth Sut'ael. *ლ* *l* and *ო* *t'* are very much alike in the minuscule ecclesiastical alphabet; if this is not a misreading of O, it is simply a natural error.

²⁶ I cherish the hope that I shall shortly be able to obtain a copy of the text.

²⁷ A list of O. T. MSS. in Blake, По поводу etc., l. c., p. 31.

²⁸ Vide supra, note 3.

with the watersheds of the Çorokh and the Ajaris-Tsqali rivers in the modern district of Batum.²⁹ In ancient times it was at first Armenian in language, later Georgian, and finally Turkish. It formed a natural asylum where the population of the surrounding plateau districts sought refuge in times of trouble. It stood also in connection with Byzantine territory to the westward, and seems to have been the channel whereby Greek influence penetrated both into Armenia and into Georgia.³⁰ The Hellenism of the Byzantine frontier provinces, however, was not sufficiently intense to influence the local inhabitants deeply or to induce among them a change of speech or of nationality. It served to stimulate them and to widen their literary horizon, but did not tend to denationalize them. In the tenth century Tao was the chief focus of Georgian literary activity, and much of the best work in theological literature which has been preserved in this idiom was composed or translated in the monasteries of this border district.³¹

We know that manuscript O was copied in this place; and Prokhoré, for whom manuscript I was written, was himself from Tao-Klardjet'ia.³² As the two manuscripts are undoubtedly derived from the same ultimate original, but are not sister codices, it seems a permissible deduction that in them we have kindred representatives of the Tao-Klardjet'ian text. The history of the Georgian text of the O. T., so far as it can be or has been traced, shows that it is descended from two distinct ancestors — an eastern branch which goes back to the Armenian and ultimately to the Syriac, and a western one which

²⁹ The best account of this area is given by N. Март in his *Житіе св. Григорія Хандзт'ійскаго* (Спб. 1911): *Дневникъ путешествія по Шавшет'и и Тао-Кларджет'и*. Cf. also Дм. Бакрадзе, *Путешествіе по Гуріи и Аджаріи*, Спб. 1878.

³⁰ Cf. Н. Марръ, *Іоаннъ Петрици, грузинскій неоплатоникъ XII-го вѣка*, ЗВО 19 (1909), pp. 55–113.

³¹ Cf. *კჰეველიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია*, Tifis 1923, pp. 81 ff. and the review of this book by the present writer in *JThS.* Oct. 1924 (vol. xxxvi), pp. 50–64.

³² Synaxarial life of Prokhoré in *თ. ურდანიას, ქრონიკები და სხვა მასალები საქართველოს ისტორიისათვის II*, (Tiflis, 1897), pp. 523–524.

was directly exposed to Greek influence.³³ This Greek influence at an earlier period was exerted rather on the Armenian prototypes than upon the Georgian itself. Direct translations from the Greek begin only at the very end of the tenth century. They are productions characteristic of Bithynia and Athos, and not of Tao-Klardjet'ia.³⁴ The portions of this Tao-Klardjet'ian version which have been studied show direct influence of the Greek text: it is revisional, however, and not basic.³⁵ In some cases redactorial bias takes the form of an anti-armenian feeling shown by the fact that Armenian words are expunged from the text.³⁶ It would appear that this had taken place in the book with which we are dealing, as Armenian words are practically absent.³⁷

The question now arises as to the origin of this Georgian version itself. From what language was it translated? No certain and definite answer can be given to this important query, but the balance of probability inclines in one direction. First of all, it is a priori practically certain that Greek is to be excluded. Direct translations from this tongue for the earlier Tao-Klardjet'ian period are to be ruled out for the reasons stated in the preceding paragraph. Furthermore, no surface traces of errors or peculiarities appear which are directly traceable to Greek constructions or to misunderstanding of Greek words or phrases. Finally, the language of the text shows none of the

³³ The first careful study on this subject (N. T.) was made by the late F. C. Conybeare in the *American Journal of Theology* I (1897), pp. 883-912. Further studies have been made by N. Marr, especially in his articles Эчмιάდзинские отрывки древнегрузинскаго Ветхаго Заветѣа, Христіанскій Востокъ II, pp. 378-388; Замѣтки къ св. писанію др. армянъ и др. грузинъ, *ibid.*, II, 163-174; 263-274; III, 249-262; IV, 229-245.

³⁴ In this connection the colophon of Dača, the translator of the commentary ascribed to Eriphanius on the Psalms, is most illuminating (E. С. Такайшвили, Описание рукописей общества распространения грамотности среди грузинъ, II, 640-1: cf. ჰეპტაგონი, I. c., p. 140-141.

³⁵ The most careful studies have been made by N. Marr of II (IV) Kings, 14-15, Exodus, chap. 1 and by R. P. Blake of Zephaniah, (I. c., p. 32 ff.)

³⁶ This is not a puristic, but a nationalistic movement; see the statements of George the Athonite in the life of St. Euthymios, and also in his own vita (P. Peeters, I. c. p. 109-110).

³⁷ Only old-standbys, like ჰეპტაგონი true = Arm ზეშაჴონ (Iran.) and others, occur.

Grecisms which commonly reveal themselves in versions from that language; whether in the use of the participles, in anti-thetic particles, or in cases where Greek constructions shimmer through. The same arguments also hold true against the hypothesis that the text is derived from the Syriac or the Arabic. No direct traces of Semitic influence are observable, and in particular the chance of its having been derived from the Syriac directly is slight, in view of the small number of translations from this tongue which have come down in Georgian. Against the Arabic, moreover, stands the fact that we find no traces of the influence of this tongue upon any scriptural text in Georgian.

Armenian thus remains the sole possibility. Not only are the chances a priori in favor of this language, but internal evidence as well confirms it to some extent. In the first place certain expressions seem to show Armenian influence:

- 1.2.4 ordinata sunt G; Arm *կարգել*.
- 1.6.3 cecidissent G; the other versions point to *καταλειφθῆ* L Ar Ew Aeth? (das Ende . . . sei) or *καταληφθῆ* S; the Georgian archetype read *καταληφθῆ* which in Armenian would be *ընկալ* = *enkal* 'receive'. This became corrupted into *անկալ* = *ankal* 'fall'.
- 1.12.9 stant G; alii sunt = arm *կան* *kan* stant and *իլ y a*.
- 1.13.3 G mercede Arm; cett. Zeichen: confusion of *չորհաց* and *նշանաց*.
- 1.14.5 *წმინდებულ ხარ* probably *հաւատարեալ ես*.
- 2.10.5 infantes G; loca cett.: confusion in Armenian between *տեղք* *teyk* 'places' and *տղայք* *tgayk* 'children'.
- 2.10.6 *საყვრსა დაეცეს* Arm. *փող հարկանել* (an Iranian idiom).
- 3.2.5 siccitas posuisti G; trocknest du und gabest acht cett (=): posuisti reflects Arm *եդու* *edu*.
- 3.2.11 Velt'ara G Leviathan (Levathan Aeth) corruption of *վելթուրս*. Velt'ara from *լեւիթուր* *Leviat'ar*.
- 3.3.12 The use of abstract terms in place of adjectives in this verse looks like a reflection of a not uncommon Armenian tendency.
- 3.5.21 *დარო dari* probably Armenian *դար dar*, 'century'.

In the second place the large use of passive and periphrastic forms appears to reflect in some cases the Armenian forms in *-im* and *-cucanem*; e.g. *ძრწუნებულ ხარ, ურწმუნო ექმნეხ*. So too the wide use of the bare stem of the relative apparently reproduces the Armenian *or*. We have just noted, however, that words of Armenian origin in the Georgian text are rare. In this connection the text seems to share in the anti-armenian bias mentioned above, but this circumstance does not in any way militate against the theory of its Armenian origin. It probably belongs to the latest series of versions from the Armenian in the Tao-Klardjet'ian group — later than the tractates of Hippolytus³⁸ and that of Epiphanius *περι τῶν υβ' λιθων*.³⁹ The tendency to represent the Armenian participial and infinitive forms in *-eal* and *-el/il* by the bare stem of the past participle, which we find in the earlier period, has now gone by, and in these cases the directive case of the *masdar* (nomen verbale) in *-ad* is employed.

In any case this hypothetical Armenian version which we postulate can be connected in no wise with our present printed Armenian text. What the origin of this latter version may be is a matter of considerable doubt, but the most cursory comparison of the Georgian with the printed Armenian will show that the two are as far apart as the poles. That another Armenian version should have existed is in no way surprising; it would not indeed be extraordinary if a search among the manuscripts at Jerusalem and at Echmiadzin should bring it to light.

From the philological and lexicographical point of view the text shows few, if any, peculiarities which distinguish it from the other books of the Old Testament. *-ey* is rarely used in 'Auslaut.' ვთქო⁴⁰ (for ვთქუა) (2.3.3), ცხოდებს (for ცხონდებს) (2.10.9) seem to be sporadic in Tao-Klardjet'ian texts. *ჰ* *χ* in *გრწნაჲ* in place of *ხ* *χ* is vulgar, also Tao-Klardjet'ian. *გ* and *ხ* in the phrase *გულის ხმა ყოფაჲ* alternate, but this uncertainty is a general phenomenon in old Georgian manu-

³⁸ On this see Н. Марр, Ипполитъ: Толкованіе пѣсни пѣсней, Спб., 1902, Introduction passim.

³⁹ In course of publication by the present writer.

⁴⁰ *ო* by contraction of *უა* (Н. Марр, Грамматика древнелитературнаго грузинского языка, Ленинград, 1925, p. 03.

scripts without any definite regional circumscription.⁴¹ The vocabulary is relatively orthodox: new or rare words are few, a circumstance explainable in part, no doubt, by the general substance of the text.

Of the words occurring which are new to the lexica, we should note *თაჭრავი* *rare* (3.7.9, 11) and *მხეველი* *violent, pelting* (of rain) (1.12.7). The first of these looks like a foreign word, but I have not been able to find it in any other language familiar to me. *მყვარო* (3.3.7) *precipitous* is not a frequent expression. *თბავი* *bottom* (2.2.2) is an Armenian word, sparingly used in Old Georgian.⁴² *საგბო* is probably the Hebrew *סוף* *south* (3.2.9, 12).⁴³ Note also *სოფი* (1.13.15) *salt-pan*.

We shall now turn to a consideration of the relation of the Georgian text to the other versions.

If we compare the Georgian text with the related versions as given in the parallel columns of Violet's edition, we do not have to look far to see that the Georgian is in no sense an immediate descendant of any single one of the other surviving texts, but rather betrays sporadic agreement with all of them. A considerable number of readings peculiar to it, moreover, find no close parallel in the other texts. Nevertheless in a number of places the Georgian (G) and the Ethiopic (Aeth) stand together against all other versions. That the Ethiopic version goes back to a single manuscript as archetype is shown by the large number of lacunae (which in no case agree with those of the Latin) and also by certain peculiar readings which have arisen from peculiarities in the underlying Greek manuscript.

Violet's notations

1.1.1	Sut'iel (Syt'iel)	Sutaël Aeth	Salathiel cett. (Scha-S)
	G		

⁴¹ This came about through the natural error in supposing that the *ხმა* = *khma* was the same word as *გმავ* *khmay voice*.

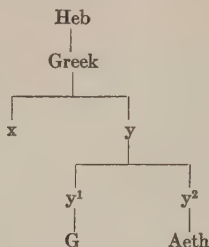
⁴² See H. Hübschmann, *Armenische Grammatik*, 1, 1, Leipzig, 1895, p. 110.

⁴³ *Nageb* may be a Georgian word from *გებავ* *gebay* 'agere', but the meanings aduced in the lexicon — *constructed*, etc. — do not help out very much, and the explanation given in the text seems more probable. The *y* tradition had some other word besides *part* there, as the Ethiopic shows, but the meaning of the term used there is dubious. See Violet I, *ad loc*.

1.3.6-7-1.4.1	inc. om G	om Aeth	L et dedisti ei Isaac et Isaac dedisti Iacob et Esau; et segregasti tibi Iacob. Esau autem sepa- rasti; et factus est Iacob in multitudine magna.
1.5.1	dies G	Tage Aeth	Et factum est tempora cett (>Arm)
1.5.5	tradita est eis G	eingegenommen worden ist Aeth †dominabit† L	verlassen S
1.7.2	gloriam G	Plan der Herrlichkeit Aeth	viam cett.
1.9.5	fumus G	Rauch Aeth A*	Hauch Vapor L S. A* >Arm
1.10.1	intelliges G	erkennen Aeth	erstaunen L S
1.10.4	messis G	Ernte Aeth Arm	Tenne S A*
1.11.6	om G	om Aeth	et numero numeravit tempora L cett
1.11.7	silebit G	wird ruhen Aeth	commovebit L
1.11.12	terra G	die Erde Aeth	haec cett.
1.13.1	quidquam G	was Aeth, Arabb.	quis S L Arm
1.13.10-12	om G	om Aeth	quem inhabitant . . . non noverunt >cett.
1.13.19	und heiraten und nicht froh werden G	Aeth idem	
2.8.5	G	Aeth very close, both gap and following words, to G	
3.2.13	G 4	Aeth 4	L S 1000
3.6.3-4	G >	Aeth >	impios vero . . . nume- rum eorum L S
3.22.3	G >	Aeth > part of verse	habent cett.

The Georgian in no way confirms all the lacunae which the Ethiopic exhibits, but the list of readings given above shows clearly that G and Aeth go back to a single archetype, and to one which was presumably written in Greek uncials (cf. 3.2.13). A further confirmation of this is to be seen in the circumstance that the errors are traceable back to variants (or misunderstandings) in the Greek. Now neither Aeth nor G can possibly have had any influence upon the other; hence these peculiarities

characterize a special branch of the Greek tradition. We obtain, then, the following stemma:

The close connection between the Ethiopic and the Georgian naturally impels us to speculate as to what the district may have been where the common archetype was located. It stands to reason that this must have been some important central section of the Christian world. The investigations which have previously been made to ascertain the character of the Ethiopic version of the Scriptures show that while in general the character of the text is non-hexaplaric and similar to manuscripts of Egyptian origin (notably to B), in the Ketubim we find that the Ethiopic shows clear traces of hexaplaric influence.^{43a} If we combine this with the fact that Egyptian influence seems to be almost wholly lacking in the Georgian-Armenian branch of the Old Testament tradition, we are probably justified in assuming that Palestine was the home of the manuscript in question. Presumably it was preserved in one of the greater libraries, either of Caesarea or of Jerusalem, or else in a famous convent, like that of St. Saba. We by no means seek to imply that G and Aeth were both directly translated from the archetype. It is much more likely that copies were made from it.

A recently published document permits us to advance a step further. A Coptic ostrakon noted by Crum^{43b} has preserved

^{43a} References to the literature on the subject are given by J. H. Ropes in the introduction to his edition of Acts; *The Beginnings of Christianity*, vol. iii, pp. cxlvi-vii.

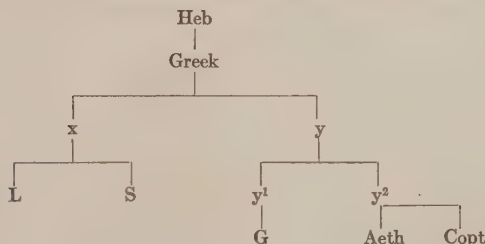
^{43b} *The Metropolitan Museum of Art Egyptian Expedition: The Monastery of Epiphanius at Thebes. Pt. I. The Archaeological Material* by H. E. Winlock; *The Literary Material* by W. E. Crum. 3 vols. folio, New York, 1923. Vol. i, p. 197. The ostrakon (B.P. 1669) contains a list of the extra-canonical books of the Scriptures. Crum notices the connection with the Ethiopic.

for us the title of the lost Coptic version. It reads ΕΣΠΑ Ν ΣΟΤΘΙΗΛ, with the corruption of the patronymic characteristic of the *y* branch of the textual tradition. A copy of the *y* archetype was probably brought to Egypt, and from it the Coptic and Ethiopic were made. It is noteworthy that the Coptic supports the Georgian form Sut'ieli against the Ethiopic Sutaël.

The next question which arises is as to the position of the other versions. It is easy to see that a close connection exists between the Latin and the Syriac. The chief differences seem to be (1) that the Latin has a series of lacunae, (2) that the Syriac has a set of interpolations. On the other hand the close relation between the two texts L and S is evident from the following series of readings, which by more careful scrutiny could easily be increased.

LS		
1.7.9	per quem transisti	der vergangen ist Aeth G
1.9.1	mihi	uns Aeth G
1.9.5	vapor	fumus Aeth G
1.11.10	adhuc	>Aeth G
1.13.1	quis	quid Aeth quidquam G
1.13.6	incomposito vestigio (S±)	vernichtet und als Ruine Aeth (G±)
2.2.4	nominasti	geheiligt Aeth (eligisti G)
2.4.3	Abbild der Stimme, etc.	colorem G >Aeth

We therefore conclude that L and S form another branch of the general tradition, distinct from the Georgian and the Ethiopic, and our stemma now assumes the form:

On the other hand, it is evident that in a number of cases there is an agreement between *x* and *G*. To some extent this is undoubtedly due to like methods in translation; the close parallel in certain cases between *L* and *G* can be explained in no other way. In other cases we find a close connection between *S* and

G. These sometimes imply the same reading in the original Greek, so that in such places we are forced to assume a contamination from the Greek archetype of S, or in other words, influence of *x* on G (= *y*). Let us consider the following list of readings:

1.5.3	nichts Neues S G	gut Aeth > L
1.7.9	diem per quem transisti L S G Ar
Gild (?)	dem Tage, der vergangen ist
Aeth Ar Ew
1.13.10	commutabuntur L S G	zerrissen werden Aeth
2.3.6	vermag ich es nicht S G
This is a clear case of S influence on G	> cett.
2.4.4	quodque decet me narrare tibi G
und die Zeit, die du sehen möch-
test S	Aeth die sie mit Recht betroffen
hat

This reading in G seems to be a conflation of S and Aeth.

2.6.3	Sage zu ihr G S Ar Ew	dices enim ei L Aeth
2.7.2	Der Anfang durch die Hand der
Menschen, das Ende aber durch
meine eigenen Hände G S	L > Aeth Anfangs [zwar] durch
den Menschensohn und darauf
[aber] ich selber

This passage is particularly important, as the other versions are very faulty. Recourse was had by the translator of G to an S (*x*) archetype. Cf. the passages listed below.

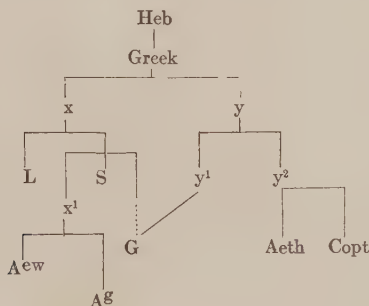
2.7.3	Gewichte der Winde S G
(= <i>ροται άνέμων</i>)	Wehen der Winde Aeth
Ar Ew (<i>ροται</i>) conventiones L
2.7.9	erdacht S creationem G
(= <i>πλαχθηναι</i>)	abalienarentur L
(<i>απαλλαχθηναι</i>); > Aeth
2.8.2	ab Abraham usque ad Abraham
L S G Ar Ew	von Abraham bis zu Isaak Aeth
Ar Gild
2.8.6	Inter calcaneum et manum aliud
noli quaerere, O Ezra L S G	aber suche nicht, Ezra Aeth
2.10.6	subito L S G	> Aeth
2.10.8	Ausgänge der Quellen S Ausgänge
der Wasser G	Quellen der Wasser Aeth
3.2.1	creaturae L S G Ar Ew	Gerichts Aeth
3.3.9	heres L S G	er Aeth
3.5.1	an interesting passage: I quote the various versions.	

L	S	G	Aeth
Et apparebit sponsa apparescens civitas, et ostendetur quae nunc subducitur terra	[und] wird sich offenbaren die Braut, die als Stadt erscheint, und wird erschei- nen sie die jetzt ge- trennt ist	et revelabit se ista quae nunc apparet civitas, et apparebit ista quae commensa est fovea (cf. Ar Gild Tiefe)	und verborgen wird die Stadt, die jetzt erscheint, und erscheinen wird das Land, das jetzt verborgen ist

G has not the corruption Braut, but in other respects agrees with S and especially with L.

3.5.16	aërem L S G Ar Ew	Himmel Aeth
3.12.7	congregati L S G	>Aeth
3.12.9	recipere L S G	>Aeth
	werden unsterblich S G	inmortales L Aeth (ad sensum)
3.14.5	bestimmt S G Ar Ew	Laudax; Aeth plötzlich
3.17.5	Deshalb S G	quoniam L und Aeth
3.18.3	Werke L S ⁴⁴	Kindern Aeth

The question of the other versions remains. These are the two Arabic translations and the Armenian. With regard to the Arabic, it is reasonably clear that both texts (of Ewald and Gildemeister, A^{ew} and A^g) go back to the same original text,⁴⁵ which in any case belongs to the *x*-group. It seems also clear that both A^{ew} and A^g are closely allied to S, although many of the variants go back to independent Greek readings. These latter appear, however, rather to be corruptions of original *x*-readings than independent variants. If that is so, our stemma will be:

The Armenian text, however, is a more perplexing problem. In its present form it has nothing in common with G. All the long interpolations which are characteristic of the Armenian are absent in G. On the other hand, in some cases the Armenian does agree with the Georgian, both in reading and in phraseology. These agreements are sporadic and on the whole infrequent. It seems to me that Violet in his reconstruction has

⁴⁴ Cf. note *ad loc.* in Violet II.

⁴⁵ See Violet, I, pp. xxxvii-xxxviii.

attached too much importance to this text, and that Marquart's harsh judgment⁴⁶ of the Armenian is fully justified. Its manuscript tradition is suspect, and the text is manifestly much interpolated. I cannot, however, agree with Marquart's contention that the author of the Armenian had merely excerpts before him. He possessed the whole text, but used only part of it, and gave free rein to his phantasy and to his New Testament knowledge. That a certain number of places should have been filled out in the rather elliptic text is only natural, but it by no means follows that the matter is drawn from the original, especially when we have the lengthy interpolations before our eyes as a warning. In any case Arm is an *x*-text, so that if G is a translation from the Armenian, we must infer that there is no direct connection between G's presumptive Armenian archetype and the extant Armenian version.

Last of all we come to the readings in the Georgian which disagree with the other versions. These are numerous, but vary in type. They may be classed under the following captions:

(1) Errors in translation. Certain renderings, pointed out above, which look like such errors, are really Greek variants from Greek tradition, but not a few errors are peculiar to G. These do not consist primarily of mistranslated or misunderstood single words in the Greek text, but rather of uncomprehended phrases and grammatical constructions which when followed literally threw Georgian syntax into confusion.⁴⁷

- 1.2.5 G vere puritatem: mandasti diligentiam unam tuam L: den Befehl cett.
- 1.4.3 G: caeli ignis cett. possibly an error in the Georgian გობს for გეგნლობს.
- 1.6.1 G Babylonem: huc cett. but ms. L of Latin + in Babylonem.
- 1.7.3 propter tres vias G: om propter cett.
- 1.13.4 aqua G: via cett. ὕδωρ for ὁδός?
- 1.13.9 terra G: lapis G S Aeth Ar Gild Arm: Licht Ar Ew (Hilgenfeld thinks λίχνος was read for λίθος). It looks as if the Georgian has read χθών for λίθων.

⁴⁶ See Violet II, pp. xxiv-xxxviii of Introduction.

⁴⁷ We do not mean to imply that in some (probably in most) cases this confusion may not have dated from the antecedent versions.

- 2.2.3 glorificasti G; gross gemacht S; replesti L Aeth (= ἐπλήρωσας).
The Georgian word can also mean 'made great.'
2.10.3 G praeparabuntur; aperientur cett.
3.6.5 G †sed sic quoddam sicut nos cunctos creavit† corrupt; L sed paene omnes qui creati sunt.
3.7.7 G omits argentum argentum by homoioteleuton and also et ferrum.

(2) Interpolated words. In a number of cases the translator has added phrases or expanded ideas. It is not clear whether this is due to the Georgian interpreter or to his predecessors. In all cases the additions seem to be secondary; sometimes they were added for stylistic, sometimes for expegetic, reasons.

- 1.1.2 post recumbens + suspiciebant oculi et G.
1.7.5 post revoca + et praesta mihi G
1.7.7 ad init. vers + respondit G.
1.7.8 ad init. vers + responderes et G.
1.11.8 post dixi + utique.
1.13.18 L regio proximam suam] G regio regionem, et proximus proximum.
2.2.5 post populum unum + Israhel G.
3.2.9 post congregata + quam appellunt nageb G.
3.2.12 post pars + nagebman G.
3.5.9 post remanebit + coram eo G; post veritas + apud eum G.
3.5.10 post opus + qualiacumque G.
3.16.11 ad init. vers. et quid prodest vita haec nostra G ⁴⁸.

(3) Omissions. A small number of lacunae, of which some at least are due to ordinary scribal lapses, and which, with the exception of those mentioned above, are not confirmed by the other versions, are observable in G. A number of words are suppressed or left out in the course of the text, but in most cases these seem to be faults of translation, and not errors of the archetype.

- 1.10.2 quoniam festinans — 4 seminatum est enim malum >G.
1.13.20 septem diebus >G.
3.2.15 et bestias et volucres >G.
3.2.21 et devorare nos >G. Cf. Arm.
3.18.3 et longanimis quoniam >G by homoioteleuton/

A comparison of G with the reconstructed text which Violet has published brings out a number of passages where the Georgian confirms or disproves the reconstructions of the editor. In

⁴⁸ Cf. Ar. Gild *ad loc.*

view of the fact that it is not always possible to convey the implication of the Georgian in the translation, it has seemed advisable to sum up in this place the substance of the contribution of G to the reconstruction of the original text:

- 1.1.1 Fall: G certainly *πτῶσις*.
- 1.1.3 Überfluss: G does not imply *περίσσευμα*, but *οικοδομία* in the technical sense of to fix one's self comfortably (perhaps = *εὐθηνία*, but cf. ms.)
- 1.1.4 ängstliche: G has along with the other versions misapprehended the sense of *φοβερά*.
- 1.2.1 Herr Herr: G usually has simply 'Lord' in this combination; more infrequently 'Lord God.' This is translational and not basic.
- 1.2.7 frevelten: G *ἀρνείν, ἀθετεῖν*.
- 1.4.2 G confirms *ἔσεισας*.
- 1.4.5 G supports L *βαστάζων*.
G *ἡττήθη*.
- 1.4.6 G confirms *ρίζα*.
- 1.5.3 besser: G clearly *νεώτερον*, cf. Lat.
- 1.5.5 abgetan: G *ἐξεδόθη* or *ἐκυριεύθη*.
- 1.6.3 begreifen: G *cecdissent*, which would imply *καταλειφθῆ*, unless we can suppose a confusion in Arm (see p. 306).
- 1.6.9 G points to *κατ' ὀνόματα*.
- 1.7.9 G evidently read *περί ἧς (δι' ἧς) διήλθες ἡμέρας*.
- 1.7.10 G involves *συμφέοντα* (not passive or middle form).
- 1.8.7 G confirms *εἰς μάτην*.
- 1.9.5 G read *ἀτμίς*, which as *lectio difficilior* is probably right.
- 1.11.4 G read *μὲν ὦμεν*.
G *ἄλων μόχθου* for *ἄλωνος μισθός*.
- 1.11.7 G read *σιγήσει*.
- 1.11.12 G read with Aeth *μήτρα*.
- 1.13.3 G read *ληφθήσονται*.
- 1.13.4 †Ort† G read *ὑδωρ*.
G confirms *στεῖρα*.
- 1.13.7 Violet's insertion of *ἡμέραν* confirmed by G.
- 1.13.13 G read *χαίνει*.
- 1.13.14 G confirms *τέρατα*.
- 1.13.16 G read *χωρίσουσι*.
- 1.13.19 G read *γαμήσονται*.
- 1.13.20 G confirms *ἐνετράπη μοι*.
- 1.14.5 G has exactly *ἐπιστείθης τὸν Ἰσραήλ*.
- 2.2.3a G read *βόθρον* along with L.
G would seem to imply *ἐδόξασας*, not *ἐκλησας* or *ἐπλησας* (corruption of *ἐκάλλωσας*)⁴⁹.
- 2.2.8 G *δεῖ*.

⁴⁹ *καλός* is used as a denominal verb in Syriac and in Rabbinical Hebrew (כָּלַל) in the sense of praising, glorifying.

- 2.4.1b after Tropfen + G τοῦ ὑετοῦ.
 2.4.2a verschlossene Kammern: G read πυλάς.
 2.6.1 G also implies ὁδός (εὐδοεῖν?).
 2.7.3 G read ἄστρον.
 2.7.6a G confirms Gunkel's guess δυνάμεις τῶν οὐρανῶν.
 2.8.5 G confirms ἀρχή.
 2.10.8b G ὥραις, but this is probably the meaning of the Arm, as *ḏmā' ẓam* is *time* or *hour*.
 2.10.13a G confirms φθαρτόν.
 3.2.2 G read περιέφερετο συγῆ.
 3.2.20 G read εὐθηνία.
 3.3.11 G read ἐσχίσθη.
 3.4.6a G read ἀντίπον and ἡπίστησαν.
 3.4.7a G read ἀπέστρεψαν.
 3.7.1 G + "Ἐσδρα.
 G κτίσις with Lat. and this is undoubtedly right.
 3.12.7 G confirms ἡσυχία.
 3.13.5 G confirms ἀπότομος.
 3.20.1 G read ἀπόλαυε.
 3.23.5 G read μαρτυρεῖ.
 3.27.4 G confirms ἀκαταστασία and ἀρχόντων ταραχή.

The conclusions which we have reached in the course of our study may be summed up as follows:

(1) The Georgian version is only preserved in two relatively ancient manuscripts, which are closely related. It appears to have been made in the Tao-Klardjet'ian district at a fairly late date (ca. saec. ix) from an Armenian archetype, of which we have as yet found no other traces.

(2) The Armenian apparently goes back directly to the Greek without any intervening stages of Semitic versions, whether Syriac or Arabic.

(3) The Greek archetype of G is the same as that from which the Ethiopic was made, and these two versions form a separate branch of the tradition (*y*). The virtue of the *y* group was freedom from interpolations, its vice the lacunae in the *y* archetype. To a certain extent, however, the Georgian seems to have been subjected to the influence of the other branch (*x*) at some undefined period, and is thus distinguished from the Ethiopic, while the archetype *y* was much more damaged before the Ethiopic was translated.

(4) The existing Armenian text has nothing to do with the Georgian. It belongs to the other branch of the tradition, and

in view of the evident interpolations and omissions, must be considered inferior to the other versions. To interpolate from it in the reconstructed text, or to use it as a basis for the reconstruction of the text, seems, to say the least, a hazardous proceeding.

(5) In the cases where L, S, and either G or Aeth agree, the chances are strong that the consensus represents the reading of the archetype. If this appears to be corrupt, the Armenian may be called on for support, but it is a safe guide only in cases where a Greek reading can be definitely recognized, not where glosses or omissions are concerned.

In translating the text I have felt it advisable to employ Latin. This has been done for two reasons, its internationality and the likeness between the Georgian and Latin languages in certain respects. I have followed the phraseology of the Latin version, without too slavishly imitating some of its vulgarisms. I have not scrupled, however, to depart from the model in order to make the rendering more accurate.⁵⁰

The version is as literal as possible, but various peculiarities of both the Latin and Georgian languages make it necessary to state here certain concessions and peculiarities permitted in the translation.⁵¹

Order. The Georgian order of words is free, and can reproduce that of the original Greek or Armenian with relative ease except in the following cases:

(a) Most prepositions are postpositive in Georgian, and are frequently placed between the noun and the adjective.

(b) The particle *ნამეტო* = *γάρ*, *ბუ* is antepositive, as is *ხელღ* = *δέ*, but the latter is postpositive when signifying 'only'; *უბეტო* = *εί* must be antepositive, *ო* = *εί*, postpositive.

(c) Temporal, adversative, conditional, and correlative particles (not the copula) are frequently introduced between the

⁵⁰ My colleague, Professor E. K. Rand, has kindly censored my latinity, for which I desire to express my heartfelt thanks. Professors G. F. Moore and J. H. Ropes have also been of material assistance, which I gratefully acknowledge in this place.

⁵¹ The idea was suggested by Sir Herbert Thompson's remarks on the Coptic versions in Professor J. H. Ropes' recent edition of Acts; the Beginnings of Christianity, Vol. iii, pp. 317-321, 357-360.

compounding preposition and the stem of a verbal form, if the latter comes first in the sentence or colon.

Pronouns. The pronominal object is expressed in the verbal form, and is generally epexegetically repeated in the case of a direct object, so that its presence or absence in the Greek is not to be determined with certainty from the Georgian.

Georgian has no definite article, but possesses a series of demonstrative pronouns which correspond exactly to the Latin *hic, iste, ille*. These are used liberally, much in the fashion of the Armenian equivalents *-u-s, -t-d, -h-n*, but just as in the latter language, it is not safe to rely on their evidence as to the presence or absence of the Greek article.⁵²

While the Georgian possesses a reflexive pronoun, its use in the older texts is fluctuating, and not infrequently we find the demonstrative used where the reflexive is logically required. In such cases we have employed *ille*, reserving *is* for use with substantives carrying the article.

Particles. The Georgian can represent most of the Greek particles except *μέν*⁵³ and *γὰρ*. *და* *γα*, which adds more subjectivity to the statement, is here translated by *quidem* or *quippe*.

Verbal forms. In spite of the multiplicity of forms of the Georgian verb, the exactitude of tenses in the older Georgian idiom is much inferior to that of Greek:

(a) The subjunctive and the future are identical.⁵⁴

(b) The optative has not yet been differentiated from the imperfect.

(c) Past tenses interchange in some cases with present, when the question of repeated or continuous action (apart from time) is uppermost in the writer's mind.

(d) The verbal noun (*masdar*) has no connotation of modality nor of tense.

⁵² See A. Meillet, *Altarmenisches Elementarbuch*, Heidelberg, 1913, p. 57 f., 61-62.

⁵³ In Grecophile texts this is represented by *ბამე* *same*, 'indeed', 'forsooth', but this is not Tao-Klardjet'ian.

⁵⁴ We have not distinguished between *რადთა* with the subjunctive and *რადთა-მცა* with the indicative in final clauses. The function of *-მცა* *-mca* is not altogether clear; it demands an indicative form, but in some cases = *ან*. *რამეთუ* for *γὰρ* = *enim*; *რამეთუ* = *quia*; *ვითარემოდ* = *quoniam*.

(e) The participles (a present active and a past passive, like Latin) are used sparingly, and there is no native construction approximating the ablative or genitive absolute.

Syntax. A participle and verb are usually rendered by two finite verbal forms connected by *და et*. Georgian, like the other Caucasian languages, makes no distinction of gender in its forms.

There is no specific form for the superlative, nor is there any regular native word corresponding to *quam* = *ჟ*; sentences involving this construction are always clumsily translated.

Within its limits, however, Georgian is a very accurate idiom, precise and definite, so that there is but little doubt as to how any sentence is to be interpreted.

*(The Georgian Text of Fourth Esdras and a Latin
translation follow.)*

ეზრა სუთიელი . რომელი იყო ბაბილოვნს

(ხილვამ ა)

I 1. (1) შემდგომად სამისა წლისა დაცემითგან ქალაქისა ვი-
ყავ ბაბილოვნს მე სუთიელ . რომელ არს ეზრა . (2) დასულეზუ-
ლი ვიდევ სარეცელთა ჩემთა ზედა: ზე აღიხილნეს და გულის
სიტყუანი აღმოვიდოდეს გულსა ჩემსა . (3) რამეთუ ვიხილე
მოღვრებაჲ სიონისაჲ და შენებაჲ მკვდრთა ბაბილოვნისთაჲ.
(4) და გულს მიგდებდა სული ჩემი ფრიად . და ვიწყე სიტყუად
მადლისა მიმართ სიტყუთა საშინელითა და ვთქუ:-

2. (1) ზ უფალო დასაბამითგან ოდეს შეჰქმენ ქუეყანაჲ მხო-
ლომან . (2) და უბრძანე ქუეყანასა და გამოცდა ადამის გუამი
მკუდარი . და იგიცა ქმნილი გელთა შენთაჲ . (3) და შთაჰბერე
მას სული საცხოველი და ცხოველ იყო წინამე შენსა . (4) და შე-
იყვანე იგი სამოთხედ . რომელ დაასხა მარჯუენემან შენმან ვი-
დრე განგებადმდე ქუეყნისა . (5) დაამტკიცე მას ზედა ჭემმარი-
ტად სიწმიდე . ხოლო იგი გარდაგიცდა და მეცხუელად დასდევ
f. 195 r. მის ზედა სიკუდილი და ყოველსა ვე ნათესავსა მისსა ზედა: |
(6) და გამოცდა მის გან თესლები და ტომები . ერნი და ნათ-
ესავნი . რომელთაჲ არა არს რიცხ: (7) და ვიდოდეს თითოე-
ულად ნათესავნი იგი ნებასა თავისა მათისასა . უღმრთოებდეს
წინამე შენსა და უვარ გყვეს შენ . ხოლო შენ არა დაეყენენ
იგინი: (8) და მერმე ყამი წყლით რღუნისაჲ მოავლინე ქუეყანასა
ზედა და მკვდრთა ზედა ქუეყნისათა . და წარსწყმიდენ იგინი.
(9) და იყო ყოველთა მათ ზედა მოსპოლვამ . ვითარცა ადამის
თჳს სიკუდილი . ეგრეცა მათ ზედა წყლით რღუნაჲ:-

3. (1) და განარინე ერთი მათგანი სახლით ურთ მისით და
მისგანნი მრავალნი მართალნი . (2) და იყო ოდეს იწყეს გან-

1. (1) Titulum rubro scriptum; inc. textus f. 194 v, col. a, l. 15.

2. (3) სტხოველი cod.

EZRA SUT'IELI, QUI FUIT IN BABYLONE

〈Visio I〉

1. (1) Post tres annos a conlapsu civitatis fui in Babylone ego, Syt'iel, quod est Ezra, (2) et sopitus positus eram super cubili meo (pl.); suspiciebant *oculi* et cogitationes (*lit.* verba cordis) ascendebant in cor meum. (3) Vidi enim devastationem Sionis et incolationem ¹ habitatorum Babylonis, (4) et studebat anima mea multum, et coepi loqui ad Excelsum verbo terribili, et dixi:

2. (1) O domine, ab initio cum creasti terram solus, (2) et iussisti terram et edidit Adami corpus mortuum,² et is quoque creatura manuum tuarum. (3) Et insufflasti in eum spiritum viventem, et vivus fuit coram te. (4) Et induxisti eum in paradisum, quem plantavit dextera tua, antequam terra ordinata esset, (5) [et] confirmasti super eum vere puritatem. Is autem transgressus est tibi et instanter statuisti super eum mortem et super cunctas generationes eius. (6) Et exierunt ex eo semina et tribus, populi et gentes, quorum non est numerus. (7) Et ambulabat quaeque *ex* gentibus illis in voluntate illarum: impie agebant coram te, et negabant te; tu autem non cohibuisti eos. (8) Et iterum tempus diluvii misisti super terram et super habitatores terrae et perdidisti eos. (9) Et fuit super omnes eos destructio; sicut propter Adam mors, sic et super eos diluvium.

3. (1) Et salvasti unum ex eis cum domo eius, et *qui* ex eo multi *sunt* iusti. (2) Et fuit cum coeperunt multiplicari super

¹ vel exstructionem.

² lit. Adami corpus *rem* mortuam.

I მრავლებად ქუეყანასა ზედა მკვდრთა ქუეყნისათა . და განამრავლედ ფრიად ნამობნი და ერნი და თესლები და იწყეს უდმრთოებად უფროდს პირველთა მათ: (3) და იყო ოდეს უდმრთოებდეს წინაშე შენსა . გამომარჩიე ერთი მათგანი . რომელსა სახელი ერქუა აბრაჰამ . შეიყუარე იგი და აუწყე მას ზოლო მარტოხა . (4) და დასდევ მის თანა აღთქუმად საუკუნე (5) და სთქუ . არა დავაგდო ნათესავი შენი: - (.)

4. (1) და ეგვბტით გამოიყვანე ნათესავი მისი მთად სინად: (2) და მოხდრიკენ ცანი და შესძარ ქუეყანად და შეარყიენ კიდენი ქუეყნისანი . ზარ ჰგდა უფსკრულთა და შეამრწუნე სოფელი . (3) და განგდა დიდებამ შენი ოთხთა ბჭეთა ცისათა . და ძრვასა სულსა ნიაგქარისასა და მყინვარსა რადთა მოხცე ნათესავსა . (4) და იაკობისსა შჯული ტომსა | ისრაელისასა ჰეშარიტებამ . (5) ზოლო გული უკეთური არა ვე მოუღე მათ გან რადთამგა მოიღო შჯულმან შენმან მათ გან ნაყოფი . (6) რამეთუ გული უკეთური პირველად შთაეცუა ადამს . იგი იძლია და მის თანა ყოველნი ნამობნი მისნი . (7) და დაადგრა უძლურებამ იგი მათი და შჯული გულსა ერისასა ძირით ურთ უკეთურებისად . (8) და მიაქცია მათ გან კეთილმან და დაადგრა მათ თანა ბორბტო: -

5. (1) წარგდეს მრავალნი დღენი და აღესრულნეს ქამნი . და დადგინე შენდად მონად შენი დავით . (2) და სთქუ აღმენებად ქალაქისად სახელისა შენისად და შეწირვად მას შინა შესაწირავი შენი: (3) და იყო ოდეს აღესრულნეს მრავალნი წელნი . შეგვოდეს მკვდრთა მათ ქალაქისათა . არა რად უახლეს ყვეს არამედ ვითარცა ადამმან ეგრეცა ყოველთა ნამობთა მისთა . რამეთუ მათცა შთაეცუა გული იგი ვე უკეთურებისად . (4) და მიეცა ქალაქი იგი გელთა მტერთა შენთასა . (5) და ვთქუ მე მაშინ გულსა შინა ჩემსა: ვინ უწყის უკეთეს რას მე იქმან მკვდრნი იგი ბაბილოვნისნი . მის თვს მიეცა მათ ქალაქი სიონი: -

3. (2) განმრავლებად; - მრ - add. in marg. manu correctoris.

5. (3) იგი ვე add. in marg. manu correctoris.

terram habitatores terrae; et multiplicati sunt valde proles et populi et tribus, et coeperunt irreligiosius agere quam primi illi. (3) Et fuit quando impie agebant coram te, elegisti unum ex eis, cui nomen dictum est Abraham, dilexisti eum et narrasti ei solum. (4) Et posuisti cum eo testamentum aeternum, (5) et dixisti: Non deiciam genus tuum, { }.

4. (1) Et ex Aegypto eduxisti genus eius in montem Sina. (2) Et inclinasti caelos et commovisti terram et destruxisti latera terrae. Timore affecisti abyssos et tremere fecisti mundum. (3) Et transiit gloria tua quattuor portas caeli et motum spiritum ¹ venti et gelu ut dares genti Iacobi legem et tribui Israhel veritatem. (4) Cor autem malignum non abstulisti ab eis, ut acciperet lex tua ab eis fructum. (5) Cor enim malignum primo insedit Adamo.² Ille victus est et cum eo omnis proles eius: (6) et permansit infirmitas illa eorum et lex in corde populi una cum radice malignitatis. (7) Et discessit ³ ab eis bonum et permansit apud eos malum.

5. (1) Transierunt multi dies et finita sunt tempora, et suscitasti tibi servum tuum David, (2) et dixisti extruere urbem in nomen tuum et sacrificare in ea sacrificium tuum. (3) Et fuit cum finiti essent multi anni, peccaverunt tibi incolae illi urbis; nihil novius fecerunt, sed sicut Adam, istoque modo et omnis proles eius. Eis enim quoque indutum est cor idem malignitatis. (4) Et tradita est urbs illa manibus hostium tuorum. (5) Et dixi ego tunc in corde meo: Quis scit? Melius quicquam facient incolae illi Babylonis? Propter hoc tradita est eis urbs Sion?

¹ -tus?

² fort. induit Adam.

³ turned aside, ἀπέστρεψε.

I 6. (1) და იყო ოდეს მოვედ მე ბაბილოვნდ . ვიხილე მე უღმრთოებაჲ რომლისაჲ არა არს რიცხჳ და შეურაცხის მყოფელნი მრავალნი იხილნა სულმან ჩემმან . ესე სამი წელი არს :
 f. 196 r. (2) და დამკვრდა გულსა ჩემსა რამეთუ ვითარ თავს იდებ ცოდვილსა და ულხენ უღმრთოთა . წარსწყმიდე ერი შენი და დაიგვენ მტერნი შენნი . (3) და არა ვის აუწყე რაჲსა თჳს დავარდეს გზანი იგი მათნი : (4) ანუ უმჯობეს ნუ რაჲ ქმნა ბაბილოვნმან სიონისა . ანუ სხუამან ნათესავმან . (5) ანუ გიცნა ვინ უფროჲს ისრაჲლისა . ანუ რომელსა თესლსა ჰრწმენა აღთქუმაჲ შენი ვითარ იაკობსა რომლისა სასყიდელი არა გამოჩნდა . და არცა ნაშრომმან ნაყოფი მოიღღ : (6) განსლვით განმივლიან წარმართნი და ვიხილენ იგინი განიჭებულნი და მათ არა მოუტყენებოიან მცნებანი შენნი : (7) ხოლო აწ აღვწონენ სასწორითა უმჯულღებანი ჩუენნი და უმჯულღებანი სოფლისანი და დაჰწონა უღელმან სასწორისა მათისამან . (8) ანუ ოდეს მე არა შეგცოდეს მკვდრთა ქუეყნისათა ანუ რომელმან ტომმან დაიმარხნა მცნებანი შენნი . (9) კაცნი სახელით ჰბღვნენ რომელთა დაიგვენ მცნებანი შენნი . ხოლო ნათესავი არა ჰბოღ :-

7. (1) და მომიგო ანგელოზმან მან რომელი მოივლინა ჩემდა . რომელსა სახელი ერქუა ურიელ . და მრქუა მე : (2) დაკვრვებით დაკვრვებულ არს გული შენი და გნებაჲ წარწყვნად დიდებასა მადლისასა : და ვთქუ ჰე უფალო : (3) მომიგო და მრქუა მე : სამთა გზათა თჳს მოვლინებულ ვარ შენდა ჩუენგ-
 f. 196 v. ბად | და სამთა გზათა დადებად წინაშე შენსა . (4) რომელთა მათგანი შენ მაუწყო . და მეცა გაუწყო შენ გზაჲ რომლისაჲ გულმან გითქუას ხილვად . და გითხრა შენ რომლისა გან არს გული უკეთური . (5) და ვთქუ : იტყოდე უფალო ჩემო : და მრქუა მე : მივედ და აღწონე ალი გეცხლისაჲ სასწორითა ერთითა . ანუ აღწყენ საწყაულითა ქარნი . ანუ მოუწოდე და წარმომიდგინე წარსრული ერთი დღე : (6) მიუგე და ვარქუ :

6. (6) განიჭებულნი] Fort. in cod. განგებულნი

7. (3) post მერმე rasura 1 litt. in cod.

6. (1) Et factum est cum venissem Babylonem, vidi ego impietatem, cuius non est numerus, et contemptores multos vidit anima mea. Hic tres anni est (*sic*). (2) Et miratum est cor meum quoniam quomodo sustines peccatorem et consolare impios. Perdidisti populum tuum et conservasti inimicos tuos, (3) neminemque certiores fecisti quare cecidissent viae illae eorum. (4) Aut melius numquid fecit Babylon Sione, aut alia generatio, (5) aut cognovit quis te magis quam Israhel? Aut quae tribus credidit testamento tuo, sicut Iacob, cuius merces non comparuit neque labor fructum protulit. (6) Exitu exeunt mihi pagani et vidi eos abundantes, illique non memorantur mandatorum tuorum. (7) Nunc autem ponderabo statera iniustitias nostras et iniustitias mundi, et ponderavit iugum staterae illorum. (8) Aut quando non peccaverunt tibi incolae terrae, aut quae tribus observavit mandata tua? (9) Homines nomine invenisti, qui observaverunt mandata tua; gentem autem non invenies.

7. (1) Et respondit mihi angelus ille qui missus est ad me, cui nomen dictum est Uriel, et dixit mihi: (2) Admiratione admiratum est cor tuum, et vis attinere *ad* gloriam Excelsi. Et dixi: Utique, domine. (3) Respondit et dixit mihi: Propter tres vias missus sum ad te demonstrare et tres vias proponere coram te; (4) quam ex eis tu dices mihi, et ego quoque dicam viam quam desiderabis videre. Et dicam tibi a quo est cor malum; (5) et dixi: Dic, domine mi. Et dixit mihi: Vade et pondera flammam ignis iugo uno, aut metire mensura ventos, aut revoca et praesta mihi praeteritum unum diem. (6) Respondi et dixi:

I ვინ არს ნაშობთაგანი რომელმანმცა უძლო ესე ყოფად და მერმე მკითხავ მაგას: (7) მომიგო და მრქუა მე უკუეთუმცა გკითხე შენ და ვთქუ რავდენ არიან საუნჯენი გულთა შიდა ზღვსათა . ანუ რავდენ არიან დასაბამითგან გამოსავალნი უფსკრულთანი . ანუ რავდენ არიან ალაგნი ზენგნელს სამყაროთანი . ანუ რაბამ არიან გამოსავალნი ჯოჯოხეთისანი . ანუ ვითარ არიან შესავალნი სასუფეველისანი . (8) მომცამიგე და მარქუ: უფსკრულად არა შთასრულ ვარ და ჯოჯოხეთი არა შთამივლიეს და ცად არა აღსრულ ვარ არცა სამოთხს მიხლავს:

f. 197 r. (9) | ხოლო აჟ არა რამ გკითხე შენ პირველად გარნა ცეცხლისა და ქარისა და დღისა წარსრულისა . რომელი შენ განგივლიეს . რომლისა თვნიერ ვერ უძლო ყოფად . და ვერ მომიგე მე მის თვს: (10) მიუგე და ვარქუ: ვერ უძლო მე მაგისა გულის გმა ყოფად: და მრქუა მე: შენ თანა რომელ არს აღმოცენებულ ვერ უძლო ცნობად . და ვითარ მე უძლოს თავმან შენმან დატევნად გზათა მათ მადლისათა . (11) განუწდომელად დაებოდნეს გზანი იგი მადლისანი . და ვერ შეუძლოს განგრწნადმან გულის ხმის ყოფად უგრწნადისა გზათა:-

8. (1) და ოდეს ესე მესმა . დავვარდი პირსა ჩემსა ზედა და ვთქუ: (2) უმჯობეს იყო არა ყოფად ჩემი ვიდრე ყოფასა ამას და უდმრთოებით ცხორებასა ვნებასა და ვერ გულის გმის ყოფასა . რამსა თვს მევენების: (3) მომიგო და მრქუა მე: მისლვით მივიდეს მადნარნი ხენი ველისანი . იზრახეს ზრახვად და თქუეს: (4) მოვედით მივიდეთ და უბრძანოთ ზღუასა რამთა უკუნდგეს ჩუენ გან . და ვყვით მუნ ჩუენდად სხუადცა მადნარი: (5) და ეგრეცა დელვათა ზღვსათა იზრახეს ზრახვად და თქუეს: (6) მოვედით და აღვდგეთ მადნართა

f. 197 v. ზედა ველისათა და უბრძანოთ | რამთა იგიცა ჩუენდა ადგილად შევეძინოთ: (7) და იყო ზრახვად იგი მადნარისა ცუდად . რამეთუ მოვიდა ცეცხლი და შეწუნა იგინი . (8) ეგრეცა ზრახვად იგი დელვათა ზღვსათა რამეთუ წინააღუდგა მქვამა და დააყენნა იგინი: (9) უკუეთუმცა იყავ შენ მსაჯულ . რომელიმცა ამათგანი განამართლე ანუ რომელიმცა განაცრუვე: (10)

Quis est e natis qui poterit hoc facere, et rursus interrogas me de isto? (7) Respondit et dixit mihi: Si interrogarem te et dicerem quanta sunt promptuaria in cordibus maris, aut quanti sunt ab initio exitus abyssorum, aut quantae sunt semitae insuper firmamentorum, aut quanti sunt exitus Orci, aut quomodo sunt introitus regni, (8) responderes et diceres mihi: In abyssum non descendi et in Orcum non demissus sum, et in caelum non ascendi neque paradisum vidi. (9) Nunc autem de nihilo interrogavi te antea, nisi de igni et vento et die praeterito, per quem tu transisti, *et sine quo non poteris esse, nec potuisti* respondere mihi de eo. (10) Respondi et dixi: Non potui istud comprehendere. Et dixit mihi: Tecum quod crevit non potes cognoscere, et quomodo poteris ipse continere¹ vias illas Excelsi? (11) Inaccessibiles creatae sunt viae illae Excelsi, nec poterit corruptibilis intellegere incorruptibilis² vias.

8. (1) Et cum hoc audissem, cecidi super faciem meam et dixi: (2) Melius fuit me non esse quam hic esse et in impietate vivere, pati et non intellegere quare ego paterer. (3) Respondit et dixit mihi: Profectione profectae sunt silvae, arbores campi; cogitaverunt cogitationem et dixerunt: (4) Venite eamus et imperabimus mari, ut recedat a nobis, et faciamus ibi nobis aliam quoque silvam. (5) Et istoque modo fluctus maris cogitaverunt cogitationem et dixerunt: (6) Venite et surgamus super silvas campi et imperabimus ut eum quoque nobis loco obtineamus. (7) Et fuit cogitatio illa silvae in vano, quia venit ignis et combussit eas. (8) Isto quoque modo cogitatio illa fluctuum maris, quia contendit arena et cohibuit illos. (9) Si esses tu iudex, quem ex his iustificares aut quem falso afficeres?

¹ vel observare.

² gen.

I მიუგე და ვარქუ: ორთა ვე ცუდი ზრახვამ იზრახეს. რამეთუ ქუეყანამ მიეცა მადნარსა და ზღუასა ადგილი მიეცა რომელთა იტჯრთნეს დელვანი მისნი. (11) მომიგო და მრქუა მე: კეთილად საჯე. და თავი შენი არად ვერ განისაჯჷ. (12) რამეთუ ვითარცა ქუეყანამ მადნარსა მიცემულ არს და ზღუამ დელვათა თვსთა. ეგრეცა ქუეყნისა მკვდრთა ქუეყნისამ ზოლო უძლოთ გულის ხმის ყოფად და ზეცისა მკვდრთა ზეცისამ:-

9. (1) ზოლო მიუგე და ვარქუ: გევედრები ღმერთო რად მე მომეც გონებამ ზრახვად მაგისა. რამეთუ არა მინდა კითხვად ზესგნელთა გზათა. (2) არამედ მომავალისა ამის ჩუენ ზედა ჭირისამ მარადის. (3) რომელ მიცემულ არს ისრაელი წარმართთა. და ერი რომელი შეიყუარე მიეც უღმრთოთა ნათესავთა. (4) და შჯული მამათა ჩუენთამ განქარდა და აღთქმანი წერილისანი არა ჩინან: (5) და წარვალთ სოფლისა ამის გან ვითარცა მკალნი და ცხორებამ ჩუენი ვითარცა კუამ-
f. 198 r. ლი | და არა ღირს ვართ პოვნად წყალობისა. (6) არამედ რამე ყოხ სახელი მისი რომელ წოდებულ არს ჩუენ ზედა. ამის თვს გკითხავ:-

10. (1) მომიგო მე და მრქუა: უკუეთუ იყო და იხილო. და თუ სცხვანდე. სრულიად გულის ხმა ყო. (.) (4) ზოლო რომლისა თვს იგი მკითხე. (5) არდა მოწევნულ არს მკა[დ] მისი. უკუეთუ არა პირველად მის თანა მოიმკვხ და განემორღვ ადგილი იგი სადა დაეთესა უკეთურებამ. ვერ მოიწიოხ ადგილი იგი სადა დაეთესა კეთილი. (6) რამეთუ მარცხალი იგი თესლისა მის უკეთურისამ დაეთესა გულსა ადამისსა დასაბამითგან: რავდენნი ნაყოფნი ყუნა უღმრთოებისანი აქა ოდენ. და რავდენნი და ყვნეს ვიდრე მოწევნადმდე კალომხა: (7) განწონე თავით შენით. რამეთუ მარცხალმან ერთმან უკეთურებისა თესლმან ეგოდენნი ნაყოფნი უღმრთოებისანი ყვნა. (8) ზოლო რაჟამს დაეთესნენ თავნი იგი თესლთა კეთილთანი. რომლისამ არა არს რიცხვ. რავდენ და უფრომხ ყოფად არს ნაყოფი კალომხამ:-

(10) Respondi et dixi: Utrique vanam cogitationem cogitarunt, quia terra data est silvae et mari locus datus est, qui portarent fluctus eius. (11) Respondit et dixit mihi: Bene iudicasti, et temetipsum nihili non *potuisti* iudicare? (12) Quia sicut terra silvae data est et mare fluctibus suis, istoque modo terrae habitatores terrena solum poterint intellegere et caeli habitatores caelestia.

9. (1) Respondi autem et dixi: Precor te, Deus, quare dedisti mihi sensum ad intellegendum istud? Non enim volui interrogare de superioribus viis, (2) sed de veniente hac super nos necessitudine cotidiana, (3) quod traditus est Israhel gentibus, et populum quem dilexisti dedisti impiis nationibus. (4) Et lex patrum nostrorum destructa est, et testamenta scripturae non videntur. (5) Et abimus a saeculo hoc sicut locustae, et vita nostra sicut fumus, nec digni sumus invenire misericordiam. (6) Sed quid faciet nomen eius, quod invocatum est super nos? De hoc interrogo te.

10. (1) Respondit et dixit mihi: Si fueris quidem, videbis, et si vixeris, prorsus intelliges; ⟨ ⟩. (4) De hoc autem quod interrogasti me, necdum venit messis eius: (5) nisi autem prius apud ea mensum fuerit et recesserit locus ille ubi seminatum erat malum, non *potuerit* advenire locus ille ubi seminatum est bonum. (6) Quia granum illud seminis illius mali seminatum est in corde Adam ab initio; quantos fructus fecit impietatis usque nunc, et quantos quidem faciet usque dum veniet area. (7) Aestima tibimetipsi quia granum unum, malitiae semen, tantos fructus impietatis fecit: (8) quando autem seminatae sunt spicae illae seminum bonorum, quorum non est numerus, quantus quidem plus futurus est fructus areae.

I 11. (1) მიუგე და ვარქუ: ვიდრე ოდენ უფალო. ანუ ოდენ ყოფად არს ესე. რამეთუ მცირედ უკეთურ არიან წელნი ჩუენნი: (2) მომიგო და მრქუა მე: არა ისწრაფი შენ უფროდს მადლისა. რამეთუ შენ ისწრაფი თავისა შენისა თვს. ხოლო მაღალი იგი მრავალთა თვს. (3) ამის თვს რაჲ ჰკითხეს სულთა მართლისათა (. . . .) საუნჯეთა მათ თვს და თქუეს: (4)

f. 198 v. ვიდრე ოდენ აქა ყოფად ვართ. | ანუ ოდეს მოიწიოს კალოდ ნამრძმისა ჩუენისაჲ: (5) მიუგო მას ურიელ ანგელოზმან და ჰრქუა: ოდეს აღესრულეს რიცხჳ იგი მსგავსებისაჲ. (6) რამეთუ სასწორითა აღუწონიეს სოფელი ესე და საზომითა განუზომიან ჟამნი (.) (7) და არა დადუმნეს არცა განიდუმდეს ვიდრემდე აღესრულეს აღთქმული იგი ზომთაჲ: (8) მიუგე და ვარქუ: ჰმ უფალო. და ესერა ჩუენ ყოველნი სავსე ვართ უდმრთოებითა. (9) და ჩუენ გამო დაიყენეს მართალთა კალოდ. ანუ ცოდვათა თვს მკვდრთა ქუეყნინათა: (10) მომიგო და მრქუა მე: მივედ და ჰკითხე მიდგომილსა უკუეთუ ოდეს აღესრულნეს ცხრანი თთუენი უძლეს და მე ვითარ საშომან მისმან დაბრუნად გამოხავალთა მისთა: (11) და ვთ უ. ვერ უძლის უფალო: და მრქუა. ჯოჯოხეთი და საუნჯენი სულთანი საშლსა ემსგავსნენ. (12) რამეთუ ვითარცა (წრაფინ საშომი იგი ურვისა მის გან შობადისაჲსა. ეგრეცა იწრაფეს ქუეყანაჲ მოცემად რომელ იგი მოვედრებულ არს დასაბამითგან. (13) და მაშინ გაუწყო შენ ხილვაჲ რომლისა თვს გულმან გითქუას:-

12. (1) მიუგე და ვარქუ: უკუეთუ ვბოვე მაღლი წინაშე თუალთა შენთა. თუ ჯერ გიხს. შემძლებელ ხარ მაუწყე მეცა.

f. 199 r. (2) რომელ წარსრულ არიან ჟამნი იგი უფროდს არიან. ანუ | რომელ წარსლვად არიან. (3) რამეთუ წარსრული უწყი. ხოლო წარსლვადი არა უწყი: (4) და მრქუა მე. დადგე მარჯუენით ჩემსა და გაუწყო შენ გამოცხადებაჲ იგავისაჲ: (5) და ესე ვიხილე საკუმილი იწუებოდა წინაშე ჩემსა. და იყო ოდეს წარგდა ალი იგი. ვიხილე და დაშთა მის გან კუამლი. (6) რა-

11. (1) Respondi et dixi: Usque quo, domine, aut quando futurum est hoc, quia pauci *et* mali sunt anni nostri? (2) Respondit et dixit mihi: Non festinas tu magis Excelso: tu enim festinas propter teipsum, Excelsus autem pro multis. (3) De hoc quid interrogaverunt animae iusti †⟨...⟩ e promptuariis illis et dixerunt: (4) Usque quo hic erimus, aut quando adveniet area laboris nostri? (5) Respondit ad eum Uriel angelus et dixit: Quando implebitur numerus ille comparationis,¹ (6) quia statera ponderavit saeculum hoc, et mensura mensurabuntur tempora ⟨.....⟩, (7) nec silebit neque excitabitur usque dum implebitur repromissum illud mensurarum. (8) Respondi et dixi: Utique, domine; et ecce nos omnes pleni sumus impietate, (9) et propter nos prohibebitur iustorum area, aut propter peccata habitatorum terrae. (10) Respondit et dixit mihi: Vade atque interroga praegnantem, si quando impleti erunt novem menses, poterit quippe matrix eius retinere exeunda² eius? (11) Et dixi: Non potest, domine. Et dixit mihi: Orcus et promptuaria animarum matrici adsimilata sunt, (12) quia sicut festinat matrix illa ab afflictione illa partus (*fort.* parturientis), istoque modo festinat terra dare id quod commendatum est ei ab initio. (13) Et tunc demonstrabo tibi visionem quam vis videre.

12. (1) Respondi et dixi: Si inveni gratiam ante oculos tuos, si fas tibi videtur, *si* potestis, certiozem fac me quoque, (2) quae pertransierunt tempora plura sunt, aut quae transitura sunt? (3) Praeterita enim scio; praeteritura autem nescio. (4) Et dixit mihi: Sta a dextera mei, et certiozem faciam te de explicatione parabolae. (5) Et hoc vidi: Fornax ardebat coram me, et fuit cum transiit flamma illa, vidi et superfuit ab ea fumus. (6) Post eum enim transiit coram me nubes plena

¹ fort. similium.

² vel exitus.

I მეთუ შემდგომად მისსა წარგდა წინაშე ჩემსა ღრუბელი სავსე წჳმითა • (7) და დაუტევა წჳმაჲ მძაფრთად და ოდეს წარგდა წჳმაჲ იგი მსხეპრი . და დაშთა მისგანი ცუარი ზოლო: (8) და მრქუა მე • განწონე შენ თვთ ვითარცა იგი უფროჲს არს წჳმაჲ ცუარისა მაგის და ცეცხლი კუამლისა • (9) ეგრეცა უმეტეს არიან წარსრულნი ყამნი . დადგანან და ვითარცა კუამლი ეგე და ცუარი:-

13. (1) მიუგე და ვარქუ • უფალო ცხოველ მე ყოფად ვარა ვიდრე მუნ დღედმდე . ანუ რაჲ მე ყოფად არს მათ დღეთა: (2) მომიგო და მრქუა მე: სასწაულისა ამის თჳს რომელი მკითხე მე თითოეულად გითხრა . ზოლო ცხოვრებისა შენისა თჳს არა მივლინებულ ვარ უწყებად შენდა . არცა უწყი . (3) ზოლო სასყიდლისა მის თჳს ესერა მოვლენან დღენი და შეიპყრნენ მკვდრნი ქუეყნისანი ზარმან დიდმან . (4) და მაშინ დაეფაროს წყალი ჳემშარიტებისაჲ • და ბერწ იყო ს ადგილი საწმუნოებისაჲ • (5) განმრავლდეს სიცრუვე < > (6) და f. 199 v. იყო ს უდაბნო და ოკერ . რომელთა ესე აწ ჳხედავ სამეუფოთა | სოფელთა . და იხილონ ქუეყანაჲ უდაბნო: (7) უკუეთუ მოგცენ შენ მაღალმან ცხოვრებაჲ . იხილო შემდგომად სამასისა დღისა ამბოხებაჲ • (8) მეყსეულად აღმობრწყინდეს მზე და მესა და მთოვარე დღესა . (9) და ძელისა გან სისხლი დაწუთეს და ქუეყანამან გამოხცეს გჳაჲ თჳსი . (10) და ერნი იბრძოდიან და < ა > ერნი იცვალნენ: < > (12) და სუფევდენ რომლისაჲ იგი არა ჳრწმენა და ყოველთა ფრთად გჳაჲ მისი ისმინონ . (13) და განსოქდენ მრავალნი ადგილნი . და ცეცხლი ზედაჲსზედა მოავლინოს მათ ზედა • (14) მკეცნი ველისანი განემოვრნენ ქუეყნით მათით . და სასწაულნი დედათა გან იქმნებოდნენ • (15) და ტკბილნი წყალნი ბიგად გარდაიქცენ . და მეგობარნი იბრძოდნენ ურთიერთას: (16) და დაეფაროს მაშინ მათ გან სიბრძნე და მეცნიერებაჲ • განემოვრნენ საუნჯეთა თჳსთა . (17) და ეძიებდენ მრავალთა თანა და ვერ ბოლნ • განმრავლდეს ცოდვაჲ და უკეთურებაჲ ქუეყანასა ზედა:

13. (10) ერნი cod.: *correx.*

pluviā, et demisit pluviam saeviter, (7) et cum transisset pluvia illa scindens, et superfuit ab ea ros solum. (8) Et dixit mihi: Pondera tibimetipsi: sicut amplior est pluvia rore isto, et ignis fumo, (9) istoque modo maiora sunt praeterita tempora: stant quidem sicut fumus iste et ros.

13. (1) Respondi et dixi: Domine, nonne vivus ego futurus sum usque ad hunc diem, aut quidquam futurum est in illis diebus? (2) Respondit et dixit mihi: De signo hoc quod interrogasti, aliquid narrabo tibi: de vita autem tua non mittor ad narrandum tibi, neque scio. (3) De mercede ¹ autem illa, ecce venient dies, et capiet habitatores terrae pavor magnus, (4) et tunc latebit aqua veritatis et sterilis erit locus fidei: (5) multiplicabitur falsum < > (6) et erit desertum et vastatum hae quas nunc vides regales regiones, et videbunt terram desertam: (7) Si dabit tibi Excelsus vitam, videbis post tricesimum diem tumultum. (8) Subito splendescet sol nocte et luna die. (9) Et de ligno sanguis stillabit et terra edet vocem suam, (10) et populi contendunt et aëres ² mutabuntur. Et regit is qui non credidit < > (12) et multi valde vocem eius audient, (13) et submergent *se* multa loca, et ignis insuper ³ demittetur super ea. (14) Bestiae campi abibunt ⁴ e terra sua, et portenta e mulieribus fient, (15) et dulces aquae in salsuginem convertentur, et amici configunt inter se. (16) Et latebit tunc ab eis sapientia et intellectus; recedent in promptuaria sua: (17) quaerentur apud multos nec potuerint inveniri. Multiplicabitur peccatura et malitia super terram. (18) Et interrogabit regio

¹ arm.!

² cod. populi.

³ vel. continuo.

⁴ s'éloigneront.

I (18) და ჰკითხვიდეს სოფელი სოფელსა და მაზლობელი მაზლობელსა და ჰრქუას . ნუმცა მიერ წარგდა სიმართლს ანუ განმამართლებელი . სოლო მან უვარ ყოხ და ჰრქუას . არა უწყი: (19) და იყო მას ჟამსა ესვიდენ კაცნი პოვნად და ვერ შევითხვნენ . იქორწინნენ | და არა სათნო იყონ სახლთა შინა მათთა . და არა წარმართეს შრომაჲ მათი: (20) ესე სასწა-

f. 200 r. ული მეფლო თხრობად შენდა . და თუ ილოცვიდე და სტიროდი მერმეცა ვითარ ეგე აწ და თუ იმარხო შუდ დღს და . გესმეს უფროდსი და სასწაული:-

14. (1) და ვითარცა განვილჯმს . გორცნი ჩემნი ძრწოდეს ფრიად და სული ჩემი მოაკლდებოდა შრომითა: (2) და შემახო მე ანგელოზმან მან რომელიცა მოვიდა ჩემდა და მეტყოდა მე . განმადლიერნა მე და დამადგინა მე ფერტთა ჩემთა ზედა: (3) და იყო მეორესა მას ღამესა . მოვიდა ჩემდა ფალთიელ წინამძღუარი ერისაჲ და მრქუა მე: (4) სადა იყავ: ასუ რად მწუნარე არს პირი შენი . (5) არა უწყია რამეთუ რწმუნებულ ხარ ისრაელსა ქუეყანასა მას მწირობისასა: (6) აღდეგ აწ . პირი იგხენ და ჭამე რაჲ ჭამადი . რამეთუ არა დამთხინე ჩუენ ვითარცა მწყემსმან სამწყსონი გელთა შინა მგლისა უკეთურისათა: (7) მიუგე და ვარქუ . წარვედი და ვიდრე შუდად დღედმდე ნუ მოხუალთ . და მაშინ და მოვედ ჩემდა და რამთა გაუწყო შენ სიტყუაჲ . (8) და წარვიდა ჩემ გან:-

(ხილვამ ბ)

II 1. (1) სოლო მე ვიმარხევდ დღე ყოველ . ვიგოდებდ და ვტიროდღე ვითარცა მამცნო მე ურიელ ანგელოზმან: (2) და იყო შემდგომად შუდთა მათ დღეთა მერმე გულის სიტყუანი გულისა

f. 200 v. ჩემისანი გულ მიგდებდეს მე ფრიად . (3) | და შთაეცუა გულმან ჩემმან სული მეცნიერებისაჲ: ვიწჳე სიტყუად მერმეცა წინაშე მადლისა და ვთქუ:-

1. (3) შთაიცუა cod.

regionem et proximus proximum et dicet: Numquid praeteriit iustitia aut iustificator? Ille autem negabit et dicet: Nescio. (19) Et erit illo tempore sperabunt homines invenire neque occurrent: nubent et non iucundum erit in domibus illis eorum neque diriget se labor ille eorum. (20) Hoc signum permissum est mihi narrare tibi. Atque si orabis et flebis iterum quoque sicut istud nunc, et si ieiunabis septem dies quidem, audies maius quidem signum.

14. (1) Et cum evigilassem, carnes meae tremebant et anima mea deficiebat a labore. (2) Et tetigit me angelus ille, qui et venit ad me et loquebatur mihi: confortavit me et statuit me super pedes meos. (3) Et fuit in secunda illa nocte, venit ad me P'alt'iel dux populi, et dixit mihi: (4) Ubi fuisti, vel quare tristis est vultus tuus? (5) Nonne scis quia tibi commissus est Israhel¹ in terra peregrinitatis? (6) Surge nunc, aperi os et manduca aliquid cibi; non enim deicias nos, sicut pastor pecora in manibus lupi mali. (7) Respondi et dixi: Abi et usque ad septimum diem nolite venire; et tunc quidem veni ad me, et ut narrem tibi sermonem. (8) Et abiit a me.

(Visio II)

1. (1) Ego autem ieiunabam cotidie, lamentabar et flebam sicut praecepit mihi Uriel angelus. (2) Et fuit post septem illos dies iterum cogitationes cordis mei anxiaverunt me multum, (3) et induit cor meum spiritum comprehensionis. Coepi loqui iterum coram Excelso et dixi:

¹ lit. Thou wert entrusted with Israel.

II 2. (1) უფალო დმერთო ყოველთა გან მადნართა ქუეყნისათა და ხეთა გან გამიღრჩიე შენდად ვენაგი . (2) და ყოველთა გან ადგილთა სოფლისათა გამიღრჩიე შენდად იატაკი ერთი . (3) და ყოველთა გან ყუავილთა შრომანი . და ყოველთა გან უფსკრულთა ქუეყნისათა და ზღუათა განადიდე შენდად ერთი მდინარე იორდანე . და ყოველთა გან შენებულთა ქალაქთა წმიდა ჰყავ შენდად სიონი . (4) და ყოველთა გან დაბადებულთა მფრინველთა სახელ სდევ შენდად ტრედსა . და ყოველთა გან დაბადებულთა შენთა საცხოვართა სათნო ჰყავ შენდად ცხოვარი . (5) და ყოველთა გან შექმნულთა შენთა ერთა საკუთრად შენდად ჰყავ ერი ერთი ისრაელი . და ყოველთა გან გამოცდილთა ნათესავთა შჯული მოჰმადლე ერსა რომელი შეიყუარე: (6) და აწ უფალო რად მიგიცემიეს ერთი იგი წინაშე მრავალთა . რამეთუ აგინე ერთი იგი ძირი უფროდს ყოველთა ძირთა . და განაბნიე მხოლოდ შობილი შენი ყოველთა თანა . (7) და დასთრგუნვენ მაცილობელნი შჯულისა შენისანი მორწმუნეთა შჯულისა შენისათა . (8) უკუეთუ სიძულილით მოიძულე ერი შენი . შენთა კელთა შინა ჯერ არს სწავლა:-

f. 201 r. 3. (1) და იყო ოდეს ვიტყოდე ოდენ ამათ სიტყუათა . მოივლინა მერმე იგი ვე ანგელოზი | რომელი მოვიდა ჩემდა პირველსა მას ღამესა . (2) და მრქუა მე . ისმინე ჩემი და გითხრა შენ . მერჩდი მე და შეგძინო შენ სიტყუა: (3) და ვთქუ . იტყოდე უფალო: მომიგო და მრქუა მე . ფრიად დაგიკვრდების ისრაელისა თვს . ანუ შენ მე უფროდს შეგიყუარებიეს იგი ფრიად უფროდს დამდაბადებელისა თვსისა . (4) და ვთქუ . არა უფალო . არამედ მელმის მის თვს და ვიტყვ რამეთუ თირკუმელნი ჩემნი განმიკითხვენ მე ყოველსა ჟამსა . (5) და მნებავს წარწევნად გზათა მადლისათა და გამომიებად სამჯეულისა მისისა: (6) მომიგო და მრქუა მე: ვერ უძლო . და ვარქუ . რად ვერ უძლო უფალო . (7) უკუე რაფსა და შეგიქმენ ანუ რად მე არა საშოფ დედისა ჩემისაჲ სამარტ მექმნა მე .

3. (3) დამდაბადებელისა; მ add. sup. lin. manu correctoris: ვთქო cod. correxi.

2. (1) Domine Deus, ex omnibus silvis terrae et ex arboribus elegisti tibi vineam, (2) et ex omnibus locis mundi elegisti tibi fundum ¹ unum, (3) et ex omnibus floribus lilium et ex omnibus abyssis terrae et marium glorificasti tibi unum flumen Iordanem: et ex omnibus aedificatis civitatibus sanctam fecisti tibi Sion. (4) Et ex omnibus creatis volucris nominasti tibi columbam, et ex omnibus creatis tuis animalibus placuit tibi ovis; (5) et ex omnibus creatis tuis populis proprium tuum fecisti populum unum Israhel, et ex omnibus probatis gentibus legem donasti populo, quem dilexisti. (6) Et nunc, Domine, quare tradidisti unum illum coram multis, quia ignominia affecisti ² unum illum radicem magis quam omnes radices, et dispersisti unigenitum tuum apud omnes. (7) Et conculcaverunt contradicentes (subi.) legi tuae credentes (obi.) legi tuae: (8) Si odio odisti populum tuum, in tuis manibus decet disciplina.

3. (1) Et fuit cum loquebar tantum hos sermones, missus est rursus idem angelus, qui venit ad me in prima illa nocte, (2) et dixit mihi: Audi me et dicam tibi: oboedire mihi et exquiram tibi sermonem. (3) Et dixi: Loquere, domine. Respondit et dixit mihi: Valde miratus es propter Israel, aut tu forsitan magis dilexisti eum multum, magis creatore eius: (4) et dixi: Non, Domine, sed dolet me propter eum, et dico quia renes mei extorquent me per omnem horam, (5) et volo attinere vias Excelsi et scrutari iudicium eius. (6) Respondit et dixit mihi: Non potes; et dixi: Quare non possum, domine? (7) Iam nunc ad quod creatus sum, aut quare non matrix matris meae sepulcrum facta est mihi, (8) ut non viderem laborem Iacob et necessitudines gentis Israhel?

¹ = *βῆθρον*.

² vel infirmasti.

II (8) რადთამცა არა ვიხილე შრომაჲ იაკობისი და ჭირნი ნათესავისა ისრაელისანი:-

4. (1) და მრქუა მე: აღმირაცხენ მე ყაძნი . რომელ არღა მოხრულ არიან და შეკრიბენ განბნეულნი წუეთნი წჳმისანი . და განაახლე ფერი დამჴნარისა ყუავილისაჲ . (2) და განმიხუენ მე დაგსულნი ბჴენი საუნჯეთანი . და წარმომიდგინენ მე მიერ f. 201 v. სულნი შეყენებულთანი . (3) და მიჩუენე მე ბირი | რომელი არა გიხილავს . ანუ მიჩუენე მე ფერი გამისაჲ . (4) და მაშინ და გაუწყო შენ შრომისა მის თჳს . რომელსაჲა ჯერს მიჩინებ თხრობად შენდა: (5) და ვთქუ: უფალო ვინ შემძლებელ არს მაგისა ხილვად გარნა თუ რომლისა მკჯდრობაჲ კაცთა თანა არა არს . (6) ხოლო მე უგუნურ და გლახაკ ვარ . ვითარ მე უძლო თხრობად მაგისა რომელსა ეგე მკითხავ: (7) და მრქუა მე . ვითარცა მაგის თქმულისაგანი ერთიცა ვერ უძლე ყოფად ეგრეცა საშჯელსა ვერ უძლო წარწევნად . ვერცა სიყუარულსა მას აღსასრულისა . რომელი იგი დამიმარხავს ერისა ჩემისა თჳს:-

5. (1) მიუგე და ვარქუ . ჰმ უფალო . იგი დაგიმარხავს სულთა თჳს . ხოლო და რაჲ ყონ მათ . რომელნი იგი ჩუენსა წინაწარგდეს ანუ ჩუენსა შემდგომად ანუ ჩუენ: (2) და მრქუა მე . გვრგვნსა ვამსგავსო საშჯელი ჩემი . არცა უკუანადგნელ მცხუედთა თჳს ხოლო . და არცა პირველ მსთუათა თჳს ხოლო: (3) მიუგე და ვარქუ: უფალო ვერ მე მცა უძლეა ყოფილთა მათ . რომელნი არიან და რომელნი ყოფად არიან ერთბამად f. 202 r. წრაფით საშჯელი | შენი ჩუენებად: (4) მომიგო და მრქუა მე . ვერმცა იმსთო საშჯელმან უფრომს დამდაბადებელისა . ვერცამცა იტჳრთა აჲან სოფელმან მას ზედა დაბადებული დადებად ერთბამად: (5) მიუგე და ვარქუ . თქუ რაჲ მე მონისა შენისა თანა ვითარმედ აღდგომით აღადგინო შენ მიერ დაბადებული ბუნიტგან ერთად . (6) უკუეთუ ცხოვრობით აცხოვრო

5. (4) დამდაბადებელისა; მ add. sup. lin. manu correctoris.

5. (5) დაბადებული; -ბა- add. sup. lin. manu correctoris.

4. (1) Et dixit mihi: Numera mihi horas quae nondum venerunt, et collige dispersas guttas pluviae et renova colorem dissicati floris, (2) et aperi mihi clausas portas promptuariorum et praesta mihi dehinc animas inclusorum. (3) Et monstra mihi faciem quam non vidisti, aut monstra mihi colorem ¹ vocis, (4) et tunc quidem narrabo tibi de opere illo, quodque decet me narrare tibi. (5) Et dixi: Domine, quis potest istud videre, nisi *is*, cuius habitatio apud homines non est. (6) Ego autem insipiens et miser sum; quomodo ego potero narrare istud quod rogas me? (7) Et dixit mihi: Sicut de dicto isto nec unum potuisti facere, istoque modo iudicium non poteris attinere, neque amorem illum perfectionis, quem conservavi propter populum meum.

5. (1) Respondi et dixi: Utique, domine: illud conservasti propter animas, sed et quid facient illi, qui super nos ante transierunt, aut qui post nos, aut nos? (2) Et dixit mihi: Coronae adsimilabo iudicium meum neque propter in posterum morantes solum, neque propter ante maturantes solum. (3) Respondi et dixi: Domine, nonne potuisti praeteritis, *iis* qui sunt, et futuris in unum celeriter iudicium tuum ostendere? (4) Respondit et dixit mihi: Non potest iudicium festinare magis creatore, nec potuit sustinere hoc saeculum super se ² creaturam imponi in unum. (5) Respondi et dixi: Dic (? dixisti) quoddam cum servo tuo, quoniam resurrectione resurgere facies a te creatos a natura in unum; (6) si vivificatione vivi-

¹ = formam.

² lit. id.

II (.) ერთბაშად . დაუთმოს დაბადებულმან . აწცამცა შეუძლო დათმენად . რომელ ესე არიან ერთბაშად: (7) მომიგო და მრქუა მე . ჭკითხე საშოხა დედაკაცისასა და არქუ . უკუეთუ ათი შობად არს შენდა . რად ქამითი ქამად შობ . ჭლოცვედ მას რამთა ათი ვე იგი ერთად შვეს: (8) არამედ ვერ უძლოს ეგრე არა თუ ქამითი ქამად შვეს: (9) რამეთუ ქუეყანად ვითარცა საშოხი მიმიცემიეს რომელნი გამოვლენ მის გან: (10) რამეთუ ვითარცა ყრმაი რომელ არღა იშვის . (.) ვერ დაბერდის . ეგრეცა მე განმიგიეს ჩემი ერი დაბადებული სოფელი ესე:-

6. (1) მიუგე და ვჭკითხმ . უფალო სადა გზა მიყავ მე თხრობად . ვიწყო სიტყუად შენ წინაშე . (2) დედაი ჩუენი ჭაბუკად არსა . რომლისაი ეგე სთქუ . ანუ სიბერედ ახს: (3) მომიგო f. 202 v. და მრქუა მე . ჭკითხე მშობელსა და არქუ: (4) რომელ ეგე | გიმობიან აწ . რად არა სწორ არიან პირველთა მათ არამედ უმცირეს არიან ჭასაკითა . (5) მოგიგოს მანცა და გრქუას . სხუა ძალ არს მათი რომელნი შობილ არიან სიჭაბუკესა . და სხუად ძალ არს სიბერისაი: (6) ეგრეცა შენ გულის ხმა ყავ . რამეთუ უნაკლულევანეს ძალითა პირველთა უფროს აწინდელი და უნაკლულევანეს იყოს თქუენსა შემდგომი თქუენი . (7) ვითარცა აწინდელი ეგე ცხორებამ და სიჭაბუკისაი მის სხუად არს:-

7. (1) და ვთქუ . გევედრები უფალო . უკუეთუ მიპოვნის მადლი წინაშე თუალთა შენთა . რამთა მაუწყო მე მონასა შენსა ვის თვს გეგულეობის საძუელი: (2) მომიგო და მრქუა მე: დასაბამი კაცისა თვს . სოლო აღსასრული ჩემ თვს . (3) რამეთუ ვითარცა პირველად ვიდრე შესაქმედმდე მიწისა ქუეყნისამსა და ვიდრე დამტკიცებამდე გამოღვალთა ამის სოფლისათა . და ვიდრე გამოღვალამდე სასწორისა ქართამსა . (4) და ოხრადმდე ქუთილისა და გამობრწყინვებამდე ვარსკულავთა . (5) და ვიდრე დამყარებამდე საფუძველისა სამოთხისამსა . და ვიდრე აღმდგენებამდე შუენიერებამ ყუავილთა . | (6) და ვიდრე f. 203 r. განძლიერებამდე სიმტკიცე ძალთაი . და ვიდრე განრჩევამდე ურიცხუთა მათ ერთა ანგელთასა . (7) და ვიდრე აღმაღლ-

ficabis { } in unum sustinebit creatura, nunc quidem poterit pati hos qui sunt in unum. (7) Respondit et dixit mihi: Interroga matricem mulieris et dic: Si decem parturiendi sunt tibi, quare per tempus paris? Precare eam ut cunctos decem in unum pariat, (8) sed non poterit sic, nisi per tempus pariet. (9) Terram enim sicut matricem dedi illis, qui exhibunt ex ea, (10) quia sicut infans qui nondum parit, { . . . } non potest senescere, istoque modo ego disposui populum meum *et* creatum saeculum hoc.

6. (1) Respondi et interrogavi: Domine, ubi viam fecisti mihi loqui, incipiam loqui coram te: (2) Mater nostra iuvenis quidem estne, *de* qua istud dixisti, aut ad senectutem appropinquat? (3) Respondit et dixit mihi: Interroga parentem et dic: (4) Ista quae pariuntur tibi nunc, quare non aequi ¹ sunt primis illis, sed minores sunt statu. (5) Respondebit illa quoque et dicet tibi: Alia vis est eorum qui nati sunt in iuventute, et alia vis est senectutis. (6) Sic tu considera quia imbecillior erit potestate quam priores praesens et imbecillior erit vobis sequens vester, (7) sicut praesens ista vita et iuventutis illius alia est.

7. (1) Et dixi: Precor te, domine, si inveni gratiam ante oculos tuos, ut certiore facias me servum tuum propter quem erit (*ve*, voles facere) iudicium. (2) Respondit et dixit mihi: Initium propter hominem, finis autem propter me, (3) quia sicut antea ante creationem terrae orbis et ante confirmationem exituum huius saeculi, et ante exitum staterae ventorum, (4) et ante clamorem tonitruum et ante coruscationem astrorum, (5) et ante confirmationem ² fundamenti paradisi: et ante apparitionem pulchritudinis florum, (6) et ante confirmationem firmitatis potestatum et ante electionem innumerabilium illorum populorum angelorum (7) et ante sublationem altitudinis

¹ = ἰσοι.

² vel solidificationem.

II ებადმდე სიმაღლესა აერთასა . და ვიდრე სახელის დებადმდე საზომისა მის სამყაროჲსა . (8) და ვიდრე დადებადმდე საფუძველი სიონისაჲ . და ვიდრე გამომიებადმდე წელიწადთა ამის სოფლისათა . (9) და შესაქმედმდე ცოდვილთა გზანი და აღბეჭდვადმდე საფასეთა მათ რომელნი დაუნჯებულ არიან მორწმუნეთა თჳს . (10) მაშინ ვე ვიზრახმ და გულსა მომიგდა მე . ხოლო ჩემ თჳს და არა სხჳსა თჳს:-

8. (1) მომიგე და ვარქუ . რამ სასწაული იყოს მათ ყამთა . ანუ რაბამ იყოს მოახლეობა აღსასრულისაჲ . ანუ ვითარ იყოს დასაბამი მეორისა მის სოფლისაჲ: (2) და მრქუა მე . ადამისით გან ვიდრე აბრაჰამისამდე . (3) რამეთუ მის გან იშვა იაკობი და ესავი . (4) დასაბამი მომავალისა სოფლისაჲ იაკობი . (5) რამეთუ დასასრული კაცისაჲ ბრჭალი არს . და დასაბამი კაცისაჲ არს გელი . (6) შორის ბრჭალსა და გელსა სხჳსა ნუ ემიებ ზ ისრაელ:-

f. 203 v. 9. (1) მიუგე და ვარქუ . უფალო ღმერთო უკუეთუ მიბოვნიეს მაღლი წინაშე თჳალთა შენთა . მაუწყე აღსასრულისა მის სასწაული . რომელ პირველსა | მას დამესა ცხადად მაუწყე მე: (2) მომიგო და მრქუა მე . აღდგე ფერგთა შენთა ზედა . და გესმეს გმა სავსე სრულებითა . (3) და იყოს უკუეთუ ძრკით იძრას ადგილი . რომელსა ზედა შენ სდგა სიტყუასა მას ოდენ შენსა . ნუ დაგეში . რამეთუ აღსასრულისა თჳს არს სიტყუაჲ იგი . (4) და საფუძველმან ქუეყნისამან გულის ზმა ყოს . რამეთუ მის თჳს არს თქმული იგი . ძრწოდის და იძრას და ცნას რამეთუ გარდაცვალებად არს აღსასრულსა: (5) რამეთუ იყო ვითარცა მესმა ოდენ . აღვარეგ ფერგთა ჩემთა ზედა . ესერა მესა გმა სიტყუაჲ და ოხრაჲ წყალთა მრავალთაჲ:-

10. (1) და მრქუა მე . აჰა ესერა დღენი მოვლენან . და იყოს ოდეს მეგულებოდის მოახლებად და ხილვად მკვდრთა ზედა ქუეყნისათა . და ოდეს მიგებად მეგულებოდის ვნებულთა ვნებაჲ მაგნებელთა მათთაჲ: (2) და ოდეს დაესრულეს გოახაკებაჲ იგი სიონისაჲ და ოდეს მომავალი იგი სოფელი აღიბეჭდოს ესე სასწაული ვყო: (3) წიგნი განემზადნენ წინაშე პირსა სა-

aërum. Et ante nominationem mensurae illius firmamenti, (8) et ante depositionem fundamenti Sionis, et ante investigationem annorum huius saeculi, (9) et ante creationem viarum peccatorum, et ante consignationem thesaurorum illorum qui thesaurizati sunt propter credentes. (10) Tunc cogitavi et in corde occurrit mihi propter me solum et non propter alium.

8. (1) Respondi et dixi: Quod signum erit illorum temporum, aut quanta erit appropinquatio finis aut quomodo erit initium secundi illius saeculi? (2) Et dixit mihi: Ab Adam usque ad Abraham, (3) quia ex eo natus est Iacob et Esau. (4) Initium venientis saeculi *est* Iacob, (5) quia finis hominis calx est et initium hominis manus. (6) Inter calcem et manum aliud noli quaerere, O Israel.

9. (1) Respondi et dixi: Domine Deus, si inveni gratiam ante oculos tuos, nuntia mihi finis illius signum, quod in prima illa nocte clare nuntiasti mihi. (2) Respondit et dixit mihi: Surge super pedes tuos et audies vocem plenam completionem: (3) et erit si commotione commovebitur locus super quem tu stas in locutione illa tua, ne timueris,¹ quia de fine est sermo ille, (4) et fundamentum terrae intellet quia de ea est dictum illud. Tremescit et commovebitur et sentiet quia commutandum est in fine. (5) Fuit enim ut audivi tantum, surrexi super pedes meos: ecce audivi vocem sermonis² et clamorem aquarum multarum.

10. (1) Et dixit mihi: Ecce dies venient, et erit quando volam appropinquare³ et videre super habitatores terrae, et quando exquirere volam afflictis afflictionem et afflictorum eorum. (2) Et quando finietur humilitas illa Sionis et quando veniens illud saeculum supersignabitur, hoc signum faciam. (3) Libri praeeparabuntur ante faciem firmamenti et omnes

¹ lit. cadas.

² lit. sermonem.

³ Georgian implies μέλλω.

II მეარფსასა და ყოველთა ერთბამად იხილონ . (4) და წელი-
 f. 204 r. წადისა ყრმანი იტყოდნიან გმათა მათთა . და მიდგომილთა
 უხრულნი ყრმანი შვნენ სამთთესანი და ოთხთთესანი . ცხ-
 ვნდენ და ვლდებოდნიან : (5) და ყრმანი იბოვნენ მეყსეულად
 დათესულ და აღორძინებულ და სავსენი საუნჯენი დაცუდნენ .
 (6) და საყვრსა დაეცეს დიდითა გმითა და ყოველთა რომელთა
 ესმეს დაეცნენ : (7) და იყო მას ჟამსა მეგობარნი იბრძოდნიან
 ურთიერთას ვითარცა მტერნი . (8) და დასულბეს ქუეყანაჲ
 მკვდრით ურთ თვსით . და გამოსავალნი წყალთანი დაიყვნენ
 და არა დიდნი ვიდრე სამად ჟამად ოდენ : (9) და იყო
 ყოველი რომელი ამისა უკუანა დაშთეს . რომელი პირველად
 სთქუ შენ . იგი ცხობდეს და იხილეს მაცხოვრებაჲ ჩემი და
 აღსასრული სოფლისა ამის ჩემისაჲ : (10) და მაშინ იხილნენ
 ზეცად აღმავალნი კაცნი . რომელთა სიკუდილი არა იხილნ
 შობით მათით გან . (11) და იცვალეს გული მკვდრთა ქუეყნი-
 სათაჲ და გარდაიქცეს გული გონებად სხუად . (12) რამეთუ
 მოისპოს ბოროტი და დამრტეს ზაკუჲაჲ . (13) ყუოდის სა-
 რწმუნებოდა და იძლიეს გრწნილებოდა და გამოჩნდეს ჭეშმა-
 რიტებოდა რომელ იგი უნაყოფო იყო აქა ოდენ :-

11. (1) და იყო ვითარ მეტყოდა ოდენ ამას . იწყო ძრვად
 ქუეყანამან რომელსა ზედა ვდევ . (2) და მრქუა მე . ამის თვს
 ამისა მოვედ თხრობად შენდა . რომელ იგი წარცდა ღამე : (3)
 f. 204 v. უკუეთუ მერმეცა ილოცვიდე | და იმარხო მუდ დღე . გითხრა
 მერმეცა უფროდის ამისსა . რამეთუ სმობით ისმა წინაშე მად-
 ლისა გმაჲ შენი . (4) რამეთუ იხილა ძლიერმან სიწმინდებოდა
 შენი . რომელ გაქუს სიყრმით შენით გან . (5) და მის თვს
 მომავლინა მე უწყებად შენდა ამის ყოვლისა თვს : (6) და
 მრქუა მე . განძლიერდი . ნუ გეშინინ და ნუ ისწრაფი პირვე-
 ლთა მათ ჟამთა თვს გულის გმის ყოფად ბოროტისა . რამთა
 არა შეპრწუნდა უკუანაძკნელთა მათ ჟამთა :

simul videbunt, (4) et anniculi infantes loquuntur vocibus suis, et praegnantēs imperfectos infantes parient trium et quattuor mensium: vivent et scirtabuntur. | (5) Et infantes inveniuntur subito seminati et adulti; et plena promptuaria vacuabunt; (6) et tuba canet magna voce et omnes qui audient expavescent. (7) Et erit *in* illo tempore amici debellant inter se sicut inimici, (8) et obstupebit terra cum habitatoribus suis, et exitus aquarum consistent nec fluunt usque ad tertiam horam. (9) Et erit omnis qui post hoc relictus fuerit, quod antea dixisti tu, is vivet et videbit salvationem meam et finem saeculi huius mei. (10) Et tunc videbunt in caelum ascendentes homines, qui mortem non videbunt a natu suo. (11) Et mutabitur cor habitatorum terrae, et convertetur cor in sensum alium. (12) Delebitur enim malum et extinguetur dolus. (13) Florebit fides et vincetur corruptela, et apparebit veritas, quae infructuosa fuit usque nunc.

11. (1) Et fuit cum loquebatur tantum mihi hoc, coepit movere terra super quam steti; (2) et dixit mihi: Propter hoc hic veni narrare tibi in nocte quae transiit. (3) Si iterum oraveris et ieiunaveris septem dies, nuntiabo tibi iterum his maiora, (4) quia auditu audita est coram Excelso vox tua: vidit enim fortis studium (*vel* directionem) tuum quod habes a pueritia tua: (5) proptereaue misit me narrare tibi de hoc omni. (6) Et dixit mihi: Confide, noli timere nolique festinare propter prima illa tempora comprehendere malum ut non tremescas in novissimis illis temporibus.

〈ხილვამ გ〉

III 1. (1) და იყო შემდგომად ამისა ვტიროდე ეგრევე ვითარცა პირველად . და ვიძარხე შვდ დღს რამთა აღვასრულნე ვითარცა პირველად მიბრძანა მე შვდთამ მათ: (2) და იყო მას ღამესა გული ჩემი კჳლად შეძრწუნდა ჩემ თანა . (3) ვიწყე სიტყუად წინაშე მაღლისა რამეთუ დაიწუებოდა სული ჩემი ფრიად და გული ჩემი დასულბებოდა:-

2. (1) უფალო ღმერთო სიტყვთ იტყოდე დაბადებისა წინათგან პირველსა მას ღამესა . და სთქუ . იყავნ ცამ და ქუეყანამ . და სიტყუამან მან საქმენი განაგნა . (2) რამეთუ სული მაშინ ფრინვიდა და ბნელი იქცეოდა მდუმრიად . და გმამ კაცისამ არღა სმოზილ იყო: (3) მაშინ ვე სთქუ შენთა საუნჯეთა გამოვლინებამ ნათლისამ რამთა განანათლნეს ქმნულნი შენნი: (4) და მეორესა დღესა მერმე დაჰბადე სული სამყაროთამ . და უბრძანე მას განწვალეობამ შორის წყალთა . რამთა რომლნი მე f. 205 r. წყალნი ზე დადგენ და რომელნი მე ქუეშე დადგენ: (5) | და მესამესა დღესა უბრძანე წყალთა შეკრებად მეშვდესა ნაწილსა ქუეყნისასა . ხოლო ექუსი ნაწილი გმელად დასდევ წინაშე შენსა სამსახურებელად და სათესველად და სამკალად . (6) ხოლო სიტყუამ შენი გამოოდენვიდოდა . მეყსულად საქმს შენი იქმნა: (7) განემზადა და აღმოხცენდა სიმრავლე ნაყოფთამ ურიცხვ . გემოდს სახილველნი ჭამადნი პირად პირადნი . და ფერი ყუავილთამ უმსგავსებელი . და ხს შუენიერი ურიცხვ . და სული სულნებისამ გამოუძიებელი . ესე მესამესა დღესა შექმენ: (8) ხოლო მეოთხესა დღესა ჰბრძანე მზისა გამობრწყინვება და მთავარისა ნათლებად . და უბრძანე მსახურებად რომელ გჳრანა შესაქმედ კაცისა: (9) ხოლო მეხუთესა დღესა უბრძანე მეშვდესა მას ნაწილსა . სადა იყვნეს წყალნი . რომელსა ჰრქვან ნაგებ . გამოცენებად საცხოვართა მფრინველთა და თევზთა: (10) და იქმნა წყალი იგი უსულოდ და უტყვ სული-

2. (2) ფრინვიდა cod.

2. (7) Prob. legendum სულნე(ლე)ბისამ

〈Visio III〉

1. (1) Et factum est post hoc flebam istoque modo sicut antea et ieiunavi septem dies ut supplerem, sicut antea imperavit mihi, hebdomadas illas. (2) Et factum est in illa nocte cor meum rursus turbabatur apud me: (3) coepi loqui coram Excelso, quia inflammabatur anima mea multum, et cor meum obstupebat.

2. (1) Dominus Deus, sermone locutus es ab initio creationis in prima illa nocte et dixisti: Fiat caelum et terra, et verbum illud creationes ordinavit. (2) Spiritus enim tunc volabat et tenebrae (sg.) versabantur silenter, et vox hominis nondum audita est. (3) Tunc quoque dixisti e tuis thesauris exire lucem, ut illuminaret creatos tuos. (4) Et in die secundo iterum creasti spiritum firmamentorum et imperasti ei dividere inter aquas ut quaedam *ex* aquis sursum starent et quaedam deorsum starent. (5) Et tertio die imperasti aquis congregari in septima parte terrae; sex autem partes siccitas (sg.) posuisti ante te ad serviendum et ad seminationem et ad messem. (6) Verbum autem tuum egressum est tantum, statim opus tuum factum est. (7) Praeparata est et ascendebat multitudo fructuum innumerabilis, gustatu mirabiles, edibiles, multiformes et color florum incomparabilis et arbores pulchri (sg.) innumera-biles et odores inscrutabiles. Hoc tertio die fecisti. (8) Quarto autem die imperasti soli splendere et lunae illuminare, et imperasti *eis* servire homini quem ratiocinatus es creare. (9) Quinto autem die imperasti septimae illi parti, ubi fuerunt aquae, quam appellant *nageb*, producere animalia, volucres et pisces. (10) Et facta est aqua haec, sine anima et muta, ani-

III რის გამომდებელ . რამთა მის გამომ ნათესავნი საკვრველებათა
 შენთა მიუთხრობდენ: (11) და მაშინ დაჰმარხნენ მათ დაბა-
 დებულთა გან ორნი საცხოვარნი . სახელი უწოდე ერთსა მას
 ბემოთ . და მეორესა მას სახელი უწოდე ველთარა . (12) და
 განაშოვრენ იგინი ურთიერთას . რამეთუ ვერ უძლო მემუდემან
 f. 205 v. ნაწილმან ნაგებმან სადა დგეს წყალნი დატევნად | მათა . (13) და
 მიეც ბემოთსა ერთი ნაწილი გმელისაგანი და მესამესა დღესა .
 რამთამცა დაემკვდრა მას ზედა . რომელსა არიან ოთხნი მთა-
 ნი . ხოლო ლევიათარსა მემუდე ნაწილი ზღვსაჲ . (14) და
 დაჰმარხნენ იგინი რამთა მისცნე იგინი საჰმლად რომელთა თვს
 გინდეს: (15) ხოლო მეექუსესა დღესა უბრძანე ქუეყანასა
 გამომცმად შენ წინაშე პირუტყუთაჲ . (16) და მას ზედა და-
 დგინე ადამი მთავრად ყოველთა მათ ზედა . რომელნი პირვე-
 ლად დაჰმადენ ქმ(ნ)ულნი . (17) და მის გან შემდგომად ჩუენ
 დაწესებულ ვართ ერი რომელ გამოირჩიე: (18) ესე ვიკადრე
 წინაშე შენსა უფალო . რამეთუ სოქუ ვითარმედ თქუენ თვს
 შევქმენ სოფელი ესე . (19) ხოლო სხუანი ნათესავნი ადამის
 გან შობილნი არად შერაცხილ არიან . (20) არამედ ვითარცა
 ნერწყუაჲ პირისაჲ შეირაცხნეს და ვითარცა ნაწუეთი კასრისაჲ
 სიმდიდრე იგი მათი: (21) და აწ აჰა ესერა უფალო ნათესავი
 შეურაცხი მძლავრდბს ჩუენ . (22) ხოლო ჩუენ ერი შენი რ-
 მელსა უწოდე პირმშოდ მხოლოდ შობილ საკუთარ და საყუ-
 რელ . მიცემულ ვართ გელთა მათთა: (23) უკუეთუ ჩუენ თვს
 შეჰქმენ სოფელი ესე . რად არა დაგვმკვრდებიეს სოფელი
 ჩუენი . ანუ ვიდრე ოდენ:-

3. (1) და იყო ოდეს აღვასრულენ სიტყუანი ესე . გამომე-
 ცხადა მე ანგელოზი იგი რომელი მოივლინა ჩემდა პირველსა
 მას ღამესა . (2) და მრქუა მე . აღდეგ ეზრა და ისმინენ სიტყუ-
 f. 206 r. ანი რომლისა | თვს მოსრულ ვარ სიტყუად შენდა: (3) და
 ვოქუ . იტყოდე უფალო ჩემო . მომიგო და მრქუა მე: (4) უკუ-
 ეთუ ზღუაჲ იდვას ვრცელსა ადგილსა და იყოლს იგი ვრცელ და
 დიდ . და შესავალი იწროსა ადგილსა იყოლს ვიდრე მდინარისა

2. (17) ქმულნი cod.

3. (1) მე add, sup, lin. manu correctoris.

mantium productor, ut ex hoc nationes mirabilia tua enarrant. (11) Et tunc conservasti ex illis creaturis duo animalia; nomine appellasti unum illum Bemot', et secundum illum nomine nominasti Velt'ara: (12) et separasti unum ab altero, quia non potuit septima pars *nageb*, ubi steterunt aquae, continere eos. (13) Et dedisti Bemot'o unam partem e siccata et in tertio die, ut inhabitaret super eam, in qua sunt quattuor montes, Leviat'aro autem septimam partem maris; (14) et conservasti eos ut dares eos cibo *eis* propter quos velis. (15) Sexto autem die imperasti terrae proferre coram te animalia ¹ (16) et super eam constituisti Adam principem super omnes illas, quas antea creasti creaturas, (17) et ex eo postea nos ordinamur, populus quem elegisti. (18) Hoc ausus sum coram te, domine, quia dixisti quoniam propter vos creavi saeculum hoc: (19) aliae autem gentes ab Adam natae nihili reputatae sunt, (20) sed sicut saliva oris reputatae sunt, et sicut stillididium vasis divitiae (sg.) illae eorum. (21) Et nunc ecce, domine, gens in nihilum reputata dominatur nostri: (22) nos autem populus tuus quem vocasti primogenitum, unigenitum, proprium et carum, traditi sumus in manus eorum. (23) Si propter nos creasti saeculum hoc, quare non habemus hereditatem, saeculum nostrum, aut usque quo?

3. (1) Et factum est cum finissem verba haec, apparuit mihi angelus ille qui missus est ad me in prima illa nocte. (2) Et dixit mihi: Surge, Ezra, et audi sermones propter quod adveni loqui ad te. (3) Et dixi: Loquere, domine mi. (4) Respondit et dixit mihi: Si mare poneretur in spatioso loco, et si esset illud latum et magnum, et introitus in angusto loco esset usque

¹ = ἀλογα.

III ოდენ . (5) უკუეთუ ვინ მე ზრახვით იზრახს შესლვად ზღუ-
ასა მას და ხილ(ვ)ად მისა . ანუ თუ უფლებად მისა . უკუეთუ
არა განვლს იწროდ იგი . ფართოდ ვერ უძლონ¹ შესლვად : (6)
ანუ თუ ქალაქი შენებულ იყოს და დგეს ადგილსა ველსა . და
სავსე იყოს ყოვლითა კეთილითა . (7) ხოლო შესავალი მის
ქალაქისა იწრო და მყაფარ იყოს . და იყოს მარჯუ(ე)ნით
კერძო მისსა ცეცხლი და მარცხენით წყალი ღრმად . (8) და
მათ ორთა ვე შორის ცეცხლსა და წყალსა გზად ერთი იყოს
ვერ დასატევნელ ალაგთა გარნა ფერგისა დასადგმელ ოდენ
კაცისა . (9) და თუ მოცემით მოეცეს ქალაქი იგი სამკვდრებე-
ლად ვის მე კაცსა . უკუეთუ არა მკვდრმან მან პირველად
განვლს იწროდ იგი და საშინელი . ვითარ მე დაიბყრას სამკვდ-
რებელი იგი : (10) და ვთქუ . ეგრე არს უფალო . და მრქუა
მე . ეგრეცა ისრაჲლისა თანა ნაწილი არს . ნანდვლ მათ თვს
შევკმენ სოფელი ესე . (11) და ოდეს გარდაჰგდა ადამი მცნე-
ბათა ჩემთა . განისწავლა კმნული იგი . (12) | და იკმნეს შემო-

f. 206 v. სავალნი ამის სოფლისანი ხალმობა და შრომა ბოროტ . მცირე
და მრავლითა ურვითა სავსე . და ჭირითა დიდითა განმრავლე-
ბულ და შრომითა დატენილ : (13) ხოლო მერმისა მის სოფლისა
შემოსავალნი უზრუნველ და ფართო . ოა ნაყოფისა უზრუნვე-
ლისა გამომდებელ . (14) უკუეთუ არა განვლონ ცხოველთა
იწროდ იგი და ჭირი . ვერ უძლონ მიღებად რომელ იგი წინა
უც კეთილი : (15) ხოლო აწ შენ რად შეძრწუნებულ ხარ მო-
კუდაო . (16) ანუ რად არა გულსა მოგიკდა ცხოვრებისა მის
მერმისა მის სოფლისა :-

4. (1) მიუგე და ვარქუ . უფალო ღმერთო სთქუ რად მე
შჯულსა შინა ვითარმედ მართალთა დაიმკვდრნ ესე . ხოლო
უღმრთონი წარწყმდენ . (2) რამეთუ მართალთა კეთილად
დაუთმონ ჭირსა და ენვიდენ ღვინებასა . ხოლო უღმრთოთა
იწროებასა ვერ დაუთმონ და ვერცა ფართოდ მიიწინენ : (3)
მომიგო და მრქუა მე . შენ არა მსაჯულ ხარ მის მხოლდისა

3. (5) ხილად cod.

3. (6) უძლონ sic.

3. (7) მარჯუენით cod.

3. (11) განისწავლა cod. correxi.

ad flumen tantum: (5) si quis cogitatione cogitaverit intrare in mare illud et videre id, vel dominari eius, si non transierit angustum, in spatiosum non poterint intrare. (6) Vel si civitas aedificata esset et staret in loco campo (*sic*) et plena esset omni bono; (7) introitus autem illius civitatis angustus et praeceps esset, et esset a dextera eius ignis et a sinistra aqua profunda: (8) et inter eas utrasque, ignem et aquam, via una esset, non capax semitarum (*sic!*) nisi pedis status ¹ solus hominis; (9) et si dono data erit civitas illa in hereditatem cuidam homini, nisi haeres ille primum transierit angustum illud et terribile, quomodo accipiet haereditatem illam? (10) Et dixi: Sic est, domine: et dixit mihi: Sic quoque apud Israel pars est. Vere propter eos creavi saeculum hoc. (11) Et quando transgressus est Adam mandata mea, fissa est creatura illa. (12) Et facti sunt introitus huius saeculi dolor et labor malus, pauci et multa anxietate pleni et necessitudine magna multiplicati et labore fulti. (13) Secundi autem illius saeculi introitus sine cura et spatiosi et fructum sine cura producentes: (14) nisi intrabunt vivi in angusta et necessitudinem, non poterint accipere id quod antepositum eis bonum. (15) Nunc autem tu quare conturbaris, O mortalis, (16) aut quare in corde non accepisti *de* vita illa secundi illius saeculi?

4. (1) Respondi et dixi: Domine Deus, dixisti quoddam in lege quoniam iusti haereditabunt hoc, impii autem peribunt. (2) Iusti enim bene patientur necessitudinem et sperabunt consolationem; impii autem angusta non *potuerint* pati, neque in spatiosa advenire. (3) Respondit et dixit mihi: Tu non es iudex praeter illum unicum neque intelligentior es quam Excel-

¹ = vestigium.

III გარემშ . არცაღა უმეცნიერეს ხარ უფროდს მადლისა . (4) წარწყმდედ მრავალნი ამის სოფლისანი . რამეთუ შეურაცხ ყვეს შჯული ღმრთისაჲ . (5) რამეთუ მცნებით ამცნო ღმერთმან მამათა მათ წინაშე მისა . რამთამცა ყვეს და ცხონდეს . ანუ რამთამცა დაიხვეს და არა ისაჯნეს . (6) ხოლო იგინი ურწმუნო

f. 207 r. იქმნეს | და მაცილობელ . და მოიპოვნეს თავით თხით გულის სიტყუანი უკეთურნი და მოიძინეს მეცნიერებანი ცოდვათანი . (7) და ამას ყოველსა ზედა მაღალი ვერ იცნეს . და გზათა მისთა გარდააქციეს და შჯული მისი უგულებე(ლ)ს ყვეს . და მცნებანი მისნი შეურაცხ ყვნეს . და შჯულსა მისსა არა ერწმუნნეს . და საქმენი მისნი დაამცირნეს . (8) და ამის თხს ცუდი ცუდთა და სავსე სავსეთა:-

5. (1) და აჰა ესერა ყამი მოვალს და ოდეს გამოჩნდეს სასწაული იგი . რომელ პირველად გარქუ შენ . და გამოცხადნეს რომელ გეგ აწ ჩანს ქალაქი . და გამოჩნდეს რომელ გეგ განზომილ არს იატაკი . (2) და ყოველნი რომელნი იცხნეს პირველთა მათ გან საქმეთა უკეთურებისათა მან იხილნეს საკვრველებანი ჩემნი . (3) რამეთუ გამოცხადებად არს რჩეული ცხებული ჩემი და მისთანანი . და ახაროს განრინებულთა მათ ნემტთა ოთხას წელ: (4) და შემდგომად მათ წელთა აღესრულოს რჩეული ცხებული ჩემი . და ყოველნი სულიერნი კაცნი . (5) და მიეცეს სოფელი ესე დასაბამსა მას ვე დუმილსა შჯდ დღე . ვითარცა პირველთა მათ დასაბამთა ვიდრე ოდენ არა რამ დამთეს: (6) და იყოს შჯდთა მათ დღეთა შემდგომად განიდუძოს მან სოფელმან რომელი აქა ოდენ არა განდუძებულ არს . (7) წარგდეს გრწნილებად და გამოხცეს (ქუეყანად) რომელნი დამინებულ

f. 207 v. არიან მას ზედა ერნი . | რომელნი დაყუდებულ არიან მას ზედა . (8) და შემდგომად ამისა მოხცნეს სულნი იგი მივედრებულნი მათ ზედა . და გამოცხადნეს მაღალი საყდართა ზედა დიდებისათა . და წყალობად წარგდეს და მოწყალებათა მიაქციონ . და სულგრძელებად შეკრბეს . (9) საშჯელი ხოლო დამთეს მის

4. (7) უგულ-ბეს cod.

5. (7) (ქუეყანად) inserui.

sus. (4) Pereant multi huius saeculi, quia neglexerunt legem Dei. (5) Mandato enim mandavit Deus patres illos ante se ¹ ut facerent et viverent, vel ut observarent et non punirentur. (6) Illi autem impii facti sunt et contradictores, et invenerunt sibimetipsis desideria mala et obtinuerunt scientias delictorum. (7) Et super hoc omne Excelsum non cognoverunt, et vias eius deflexerunt et legi eius contumaces fuerunt, et mandata eius neglexerunt. Legique eius non crediderunt et opera eius diminue-
runt. (8) Propter hoc vacuum vacuis et plenum plenis.

5. (1) Et ecce tempus venit et quando apparebit signum id quod ante dixi tibi, et revelabit se ista quae nunc apparet civitas, et apparebit ista quae commensa est fovea. (2) Et omnes qui liberati fuerint a primis illis operibus malitiae is (*sic*) videbit mirabilia mea. (3) Revelaturus enim est Electus Unctus meus, et *ii* cum eo, et laetificabit salvatos illos relictos CCCC annis. (4) Et post illos annos consummabitur Electus Unctus meus, et omnes animam habentes homines, (5) et tradetur saeculum hoc initio ipso silentio septem dies, sicut in primis illis initiis, eo usque ut nihil relinquatur. (6) Et erit post septem illos dies, excitabitur illud saeculum quod usque nunc non excitatum est. (7) Praeteribit corruptela et reddet <terra> eos qui dormiunt super eam populos, qui requiescunt super eam. (8) Et post hoc reddet animas illas commendas super eam.² Et revelabitur Excelsus super sellam (pl.) gloriae, et misericordia pertransibit et compassionem avertentur et longanimitas congregabitur. (9) Iudicium autem manebit

¹ *lit.* eum.

² pl.

III წინაშე და ჭეშმარიტებაჲ მის თანა წარმოდგეს: (10) სარწმუნოებაჲ აღმოსცენდეს და თითოეულად საქმენი მისდევდენ . და მისაგებელი სასყიდლისაჲ გამოჩნდეს და სამართალთა განიდუმოს . და უშჯულოებათა არა დაიძინონ: (11) და განედოს მღვმე საშჯელისაჲ . და ესე წინაშე ადგილსა მას განსასუენებელისაჲ: და გამოჩნდეს საგუმილი იგი გეჭენიამსაჲ . და ესე წინაშე სამოთხესა მას ფუფუნებისაჲ: (12) და ჭრქლას მაშინ მაღალმან განდჳმებულთა მათ ნათესავთა . იხილეთ და იგანთ რომელი იგი უვარ ჰყავთ . ანუ რომელსა იგი არა ჰმონეთ . ანუ რომლისაჲ მცნებანი ჭეშმარიტნი შეურაცხ ჰყვენით: (13) იხილეთ წინაშე თქუენსა . ამიერ ფუფუნებაჲ და განსასუენებელი . და მიერ გეცხლი და სატანჯველი: (14) ამას ეტყოდის მათ დღესა მას საშჯელისაჲ: (15) ხოლო დღე იგი საშჯელისაჲ

f. 208 r. ესე არს . არცა მზე იყოს არცა მთოვარე . არცა ვარსკულავნი . (16) არცა დრუბელი . არცა ელვაჲ . | არცა ქუხილი . არცა ქარნი . არცა წყალნი . არცა აერნი . (17) არცა ბნელი . არცა მწუხრი . არცა დილაჲ . არცა ზაფხულ . არცა სითუელ . არცა ზამთარ . (18) არცა არე . არცა ცხელ . არცა მყინვარ . არცა ყინელ . არცა სეტყუა . არცა წჳმაჲ . არცა ცუარ . (19) არცა დღჳ . არცა ღამე . არცა განთიად . არცა სამზარ . არცა ბრწყინვალეებაჲ . არცა ნათელი . (20) არამედ ბრწყინვალეებანი იგი ხოლო დიდებისა მაღლისანი . და რამთა ყოველნი ხედვიდენ წინაშე მათსა . (21) და განიგრძოს მოხლვაჲ ვიდრე შჳდად წლად ოდენ . რომელ არს შჳდი დარი: (22) ესე არს საშჯელი ჩემი . და განკითხვანი მისნი . არამედ შენ ხოლო გაუწყე ესე:-

6. (1) მიუგე და ვარქუ . უფალო აწცა ვთქუა ვე . ნეტარ არიან ამის სოფლისანი რომელთა დაიმარხეს შჯული შენი . (2) არამედ რომლისა თჳს არს ლოცვაჲ ჩემი . ვინ მე არს ამას სოფელსა რომელმანმცა არა შეგცოდა ანუ ვინ მე შობილ არს რომელიმცა არა გარდაჰცდა შჯულსა შენსა: (3) ხოლო აწ ვითარ ვხედავ . მცირედთა თჳს ყოფად არს სიხარული იგი ამის სოფლისაჲ . და მრავალთა თჳს საშჯელი . (4) რამეთუ

5. (9) წარმოდგეს; გ add. manu correctoris.

5. (15) ვარსკულავნი corr. e მასკულავნი

coram eo et veritas apud eum exstabit. (10) Fides crescet et qualiacumque opera sequentur, et repensio pretii apparebit et iustitiae excitabuntur et iniustitiae non dormient: (11) et adaperiet se cavea iudicii, et haec e contra ¹ locus ille requiei. Et apparebit fornax ille Gehennae, et hic contra ² paradus iucunditatis. (12) Et dicet tunc Excelsus excitatis illis gentibus: Videte et intellegite illum quem negatis vel eum cui non servistis, vel cuius mandata vera sprevestis. (13) Videte coram vos: hic iucunditas et requies, et illic ignis et tormentum; (14) hoc dicit eis in die illo iudicii. (15) Dies autem iudicii hic est, neque sol erit neque luna neque stellae (16) neque nubis neque coruscatio neque tonitrus neque venti nec aquae nec aëres (17) neque tenebrae (sg.) neque sero neque mane nec aestas nec autumnus nec hiems (18) neque ver nec aestus neque frigus neque gelu neque grando neque pluvia neque ros (19) neque dies neque nox nec aurora neque meridies neque splendor neque lux, (20) sed splendores illi solum gloriae Excelsi et ut omnes videant coram se; (21) et protrahetur adventus usque ad VII annos, quod est septem *dari*.³ (22) Hoc est iudicium meum et scrutationes eius, sed tibi solum nuntiavi hoc.

6. (1) Respondi et dixi: Domine, nunc quoque dicam idem: Beati sunt huius saeculi qui observaverunt iudicium tuum, (2) sed de quo est oratio mea? Quisnam est in hoc saeculo qui non peccavit *erga* te, aut quis natus est qui non praeteriit legem tuam? (3) Nunc autem, ut video, propter paucos futura est iucunditas illa huius saeculi, et propter multos iudicium.

¹ lit. ante.

² lit. ante.

³ dari: aut (1) arm. *dar* = saeculum, aut (2) *lros*.

III დაიდვა ჩუენ შორის გული უკეთური . რომელმან მაცთუნა ჩუენ . (5) და მიმიძღუა განსაგრწნელად და გზანი სიკუდი-
f. 208 v. ლისანი და წარსაწყმედელისანი გვჩუენნა და განმამოვრნა |
ჩუენ ცხორებისა გან . და ესე ართუ მცირედნი . არამედ ეგრე რაა მე . ვითარცა ყოველნი ვე შემქმნნა :-

7. (1) მომიგო და მრქუა მე . ისმინე ჩემი და გითხრა და მაშინ და გულის გმა ჰყო შენ : (2) ამის თვს არა შექმნა მაღალ-
მან ერთი ხოლო ესე სოფელი . არამედ ორი . (3) და რამეთუ შენ სთქუ ვითარმედ არა მრავალ ყოფად არიან მართალნი .
არამედ მცირედ უფროდს სხუათა (.) : (4) შედაზავე კეცი და ბრბენი ჭურჭრად . და ვთქუ . ეგე ვერ უძლო უფალო :
(5) და მრქუა მე . არა თუ ეგე ხოლო არამედ ჰკითხე ქუე-
ყანასა და გითხრას შენ . წრახევდ მას . და გაუწყოს შენ . (6) ჰრქუა მას ვითარმედ ოქროჲ ჰმევი და ვეცხლი და რვალი და რკინაჲ და ბრბენი და კეცი . (7) რამეთუ უმრავლეს არს ვე-
ცხლისა რკინაჲ . და უმრავლეს რვალისა ბრბენი . და უმრავლეს რკინისა კეცი : (8) განწონე შენ რომელი უპატიოსნეს და სა-
წადელ არს უმრავლესი იგი . ანუ რომელი იაჰრავად იბოვების : (9) და ვთქუ . უფალო რომელი იგი უფროდს იბოვის . უადვი-
ლ(ეს)ად იყიდებინ . ხოლო რომელი იგი იაჰრავად იბოვის . იგი დიდის პატივის არნ : (10) მომიგო და მრქუა მე . შენ თვთ აღწონე . რამეთუ რომელ ეგე გულის ზმა ჰყავ . (11) რამეთუ რომელ იგი იაჰრავად იბოვის . უფროდს უხარინ რომელსა იგი უცნ ფრიად : (12) ეგრეცა ჩემ მიერი აღთქუქული დაბადებული რამეთუ უფროდს |

[lacuna duorum foliorum in codice.]

f. 209 r 12. (7) [ჯგუთა მათთა შეკრებულ არიან და განისუენებდენ ყუდროებითა დიდითა ანგელშთა მიერ დაცუენი . და უკუა-
ნამსკნელსა მას დიდებასა ელოდიან : (8) მესუთე წესი . უხა-
როდის რამათმცა წინანდელისა მის გან ზრწნილებისა განერნეს .
და რამათმცა უგრწნელი დაიმკვდრეს . (9) რამეთუ ხედვიდენ

7. (9) უადვილად cod. correxī. 7. (12) რამეთუ add. manu correctoris.
12. (8) მეოთხე cod.: მესუთე scripsi.

(4) Positum enim est apud ¹ nos cor malum, quod tentavit nos, (5) et deduxit nos ad corruptionem, et vias mortis et perditionis demonstravit nobis, et longe fecit nos a vita, et hoc non paucos †sed sic quoddam sicut *nos* cunctos creavit†.²

7. (1) Respondit et dixit mihi: Audi me et narrabo tibi, et tunc quidem intelleges tu: (2) propter hoc non creavit Excelsus unum solum hoc saeculum, sed duo: (3) et tu enim dixisti quoniam non multi futuri sunt iusti, sed pauciores quam alii < >. (4) Compone quidem fictile et plumbum in vas: et dixi: Istud non potero, Domine. (5) Et dixit mihi: Non istud solum, sed interroga terram et dicet tibi; cogita ei, et narrabit tibi; (6) dices ei quoniam aurum nasceris et argentum et aes et ferrum et plumbum et fictile. (7) Plus enim est argento ferrum, et plus est aere plumbum, et plus ferro fictile. (8) Aestima tu quid pretiosius et desiderabile, maius illud, aut quod raro invenitur? (9) Et dixi: Domine, id quod maius invenitur, vilius venditur, sed id quod raro invenitur, id magni pretii³ est. (10) Respondit et dixit mihi: Tu ipse pondera quia istud quod intellexisti, (11) quia illud quod raro invenitur magis laetificabit *quam id e* quo habent multum. (12) Sic quoque a me repromissa creatura: plus enim |

lacuna duorum foliorum in codice.

12. (7) | [promptu]ariis eorum congregati sunt et requiescunt cum requie magna ab angelis conservati et novissimam illam gloriam exspectant. (8) Quintus⁴ ordo exultat ut ab antecedente corruptela effugerit et ut incorruptibile haereditarit, (9) quia videbant angustam illam plenitudinem laboris;

¹ lit. inter.

² textus corruptus.

³ vel honoris.

⁴ cod. quartus.

III იწრღსა მას სავსებასა ნაშრომისასა · რამეთუ იწრღსა მის გან განთავისუფლებად არიან . და ფართოებისა მის სიხარული მოიღონ და იყვნენ უკუდავ: (10) მეექუსე წესი · ოდეს უჩუენოს მათ ვითარ გამობრწყინვებად არიან პირნი მათნი ვითარცა მზეს . და ვითარცა ვარსკულავთა მსგავსებად არს ნათელი მათი უგრწნილებით: (11) მეშდე წესი . რომელ არს უფროდ ყოველთა თქუშულთა პირველთა . რამეთუ იქადოდინ განცხადებულად და ნუ გემინის ცემულ იყვნენ უღმობელობითა . და იხარებდენ უკდემელებითა . (12) რამეთუ ისწრაფდენ პირსა მისსა ხილვად რომელსაცა ჰმონეს ცხორებასა მათსა . რომლისა მიერ იდიდნეს და სასყიდელი მოიღონ: (13) ესე არიან დაწესებანი სულთა მრავალთანი რომელთა აწ ვე ხარებულ არს . . . პირველისა მის გზისანი იგუემებოდინ და ივნებოდინ . რომელთა შეურაცხ ყვეს სამართალი:-

f. 209 v. 13. (1) მიუგე და ვარქუ · უკუეთუ მიცემულ არიან | ქამნი სულთა რომელნი ვლენან გორცთა გან . რამთა იხილონ რომელ ესე სთქუ: (2) მომიგო და მრქუა მე · შვდ დღეს თავის უფალ არიან რამთა იხილონ შვდთა მათ დღეთა პირველად თქუშულნი ეგე სიტყუანი . და მაშინ და შეკრბენ საუნჯეთა მათთა:-

14. (1) მიუგე და ვარქუ · უკუეთუ ვპოვე მადლი წინაშე თუალთა შენთა . მაუწყე და მე ესე მონასა შენსა · (2) დღესა მას საშჯელისასა მართალთა უძლონ ვითარ აფხად უღმრთოთა მათ თვს წინაშე მადლისა . (3) ანუ თუ მამათა შვილთა თვს . ანუ თუ შვილთა მამათა თვს . ანუ თუ ძმათა ძმათა თვს . ანუ თუ მასლობელთა მასლობელთა თვს . ანუ თუ მეცნიერთა საყუარელთა თვს: (4) მომიგო და მრქუა მე · ჰპოვე მადლი წინაშე თუალთა ჩემთა · ესეცა გაუწყო შენ: (5) დღე იგი საშჯელისაჲ მკუეთორ არს და ბეჭადი ჭეშმარიტებისაჲ უჩუენოს . (6) რამეთუ ვითარცა ესე აწ სახე არს . ვერ წარავლინოს მამამან შვილი . ანუ შვილმან მამაჲ . ანუ თუ უფალმან მონაჲ . ანუ თუ მეგობარმან საყუარელი (7) რამთამცა მის წილ ელმოდა . ანუ თუ-

12. (12) მოიღონ add. manu correctoris.

14. (2) აფხად cod.: correxi.

ab angusto enim liberandi sunt et spatiositatis illius iucunditatem accipient et erunt immortales. (10) Sextus ordo: quando ostendetur eis quomodo fulsuri sunt vultus eorum sicut sol, et sicut stellarum adsimilaturus est lux eorum incorruptibilitate. (11) Septimus ordo, qui est maior omnibus dictis primis, quia gloriantur aperte et consolabuntur immunitate ¹ et gaudebunt sine pervicacitate; (12) festinant enim faciem eius videre, cui servierunt in vita eorum, a quo glorificati sunt et mercedem accipient. (13) Hae sunt ordinationes animarum multorum, quibus nunc quidem nuntiatur, sed hi (?) primae illius viae colaphizantur et patiuntur, qui spreverunt iustitiam.

13. (1) Respondi et dixi: Si dantur tempora animabus, qui exeunt e carnibus, ut videant id quod dixisti? (2) Respondit et dixit mihi: Septem dies liberi sunt, ut videant in septem illis diebus prius dictos istos sermones, et tunc quidem congregabuntur in promptuariis eorum.

14. (1) Respondi et dixi: Si inveni gratiam ante oculos tuos, narra quidem mihi hoc servo tuo; (2) in die illo iudicii iusti poterint quolibet deprecari pro impiis illis coram Excelso, (3) an patres pro filiis an filii pro patribus an fratres pro fratribus an adfines ² pro adfinibus an amici pro caris? (4) Respondit et dixit mihi: Invenisti gratiam ante oculos meos; hoc quoque narrabo tibi. (5) Dies ille iudicii decisis est et signaculum veritatis demonstrabit se, (6) quia sicut hic nunc modus est, non *poterit* mittere pater filium, vel filius patrem vel dominus servum vel amicus carum, (7) ut pro eo patiatur, vel moriatur

¹ ἀπαθεία.

² πλῆσιοι.

III მცა მოკუდა . ანუ თუმცა ჭამა . ანუ თუმცა მის წილ იდიდა :
(8) ეგრეცა მაშინ ვერ ვინ ვის თვს ეგედროს . არცაღა ვინ ვის
თვს ავნოხ : |

[lacuna unius folii in codice.]

f. 210 r. 16. (10) | და ჩუენი პირი უფროდს ბნელისა დაშავნეს . (11)
და რამ სარგებელ არს ცხორებამ ესე ჩუენი . რამეთუ ვცოდეთ
და არა უწყით რამ ვნებად არს ჩუენდა :-

17. (1) მომიგო და მრქუა მე . გეგ არიან გულის სიტყუანი
ამის სოფლისანი . რამეთუ მარადის ილუაწოხ რომელ შობილ
არს ქუეყანასა ზედა . (2) და თუ იძლიოხ ევნოხ . რომელცა
ვთქუ . უკუეთუ სძლოხ . მიიღოხ რომელცა აღუთქუ : (3) რა-
მეთუ ესე იგი გზამ არს რომლისამ მოცხს ასწავა ვიდრე ცხოველ
და იყო . და ჰრქუა ერსა : გამოიღრჩიეთ ცხოვრებამ რამთა
სცხოვნდეთ . (4) ხოლო იგინი ურწმუნო ეკმნეს მას შემდგო-
მად მისა . <და> წინამსწარმეტყუელთა . და მომავლინებელსა
წინამსწარმეტყუელთასა . (5) ამის თვს არა შეჭუენეს წარ-
წყმედასა მათსა . ვითარცა იხარებდეს ცხოვრებასა მას ზედა
მოწმუნეთა მისთასა :-

18. (1) მიუგე და ვარქუე . უწყი უფალო რამეთუ მაწალი
იგი ვე მოწამედ წოდებულ არს მათ თვს რომელნი იგი სა-
უკუნით გან მოიწიე . არდა მოსწულ არიან სოფლად :
(2) და მწყალობელ შეწყალებად მათ თვს რომელთა მოაქციონ
მჯუღსა მისსა . (3) და სულგრძელებად შეცოდებულთა მათ
ზედა . (4) ვითარცა თვსთა საქმეთა მიმადლებელ . რამეთუ
ში . სვებამ ეგულების პირველთა მათ საქმეთა . (5) და დიდად
მოწყალე . რამეთუ უფროდს განამრავლნეს წყალობანი მისნი
სოფელსა მას ვე ზედა . (5a) და მათ თვსცა . რომელნი ურჩ

f. 210 v. ეკმნეს . | და მათ ზედაცა რომელნი ჰმადლობდენ . უკუეთუმცა
არა განამრავლნა წყალობანი მისნი . არამცს ცხომდა სოფე-
ლი და მკვდრნიცა რლ ნი . (6) და მიმნიჭებელ არს .
უკუეთუმცა არა მიანიჭა თვსითა ქველსი სსსქმითა და
არამცა აღუმცირნა უმჯუღეობისა მოქმედთა უმჯუღეობანი

17. (4) <და> addidi.

17. (5) წყელსათა cod.: correxi.

quidem, vel manducet vel quidem pro eo glorificetur. (8) Isto-
que modo tunc nemo *potuerit* pro quopiam impetrare neque
quidem pro quopiam pati |

lacuna unius folii in codice.

16. (10) | et nostra facies magis tenebris nigrabit. (11) Et
quid prodest vita haec nostra, quia peccavimus neque scimus
quod patiendum sit nobis?

17. (1) Respondit et dixit mihi: Ista sunt cogitamenta huius
saeculi: semper enim certabit qui natus est super terram, (2)
et si vincetur, patietur, quod quoque dicam, si vincet, accipiet
id quod promisi; (3) quia haec via illa est, quam Moyses docuit
usque dum viveret et dixit populo: Eligete vitam ut vivatis.
(4) Illi autem non crediderunt ei, (nec) post eum prophetis nec
missori prophetarum. (5) Propter hoc non contristatus erit
in perditione eorum, sicut gaudebit super vitam illam cre-
dentium ei.

18. (1) Respondi et dixi: Scio, domine, quia Excelsus isdem
et testis appellatus est propter eos qui ab aeterno non-
dum advenerant in saeculum, (2) et miserator ad miserendum
de eis, qui convertentur in legem eius; (3) et longanimitatem
praebere super peccatores illos (4) sicut suorum operum largitor
quia ere ¹ vult primis illis operibus; (5) et valde miseri-
cors, quia magis multiplicavit misericordias eius super terram
ipsam et propter illos quoque qui pervicaces facti sunt, et super
eos quoque qui gratias egerunt; (5a) si non multiplicasset mis-
ericordias eius, non viveret saeculum et habitatores quoque qui
habitant (?) (6) Et donator est: nisi donasset de sua bonitate
et minuisset iniustitiam facientibus iniustitias eorum, usque

¹ Infinitive ending.

III მათნი . ვიდრემცა უძლო ბევრმან ნათესავმან კაცთამან ცხოვრებად: (7) და მართლის მსაჯულ არს . უკუეთუმცა იგი არა ულხენდა დაბადებულთა სიტყვთა მისითა . და აღმცაჰგდდა სიმრავლესა ამას უძლურებასა ცოდვილთასა . არამცა დაშთა ურიცხუთა მათ სიმრავლეთაგანი არცა ერთი:

19. (1) მომიგო და მრქუა მე . ესე სოფელი შექმნა მრავლთა თვს მაღალმან მან . სოლო მერმე იგი მცირედთა თვს: (2) განგიმარტო შენ წინამე იგავი ესე . ეზრა . (3) რამთა ჰკითხო ქუეყანასა და გითხრას შენ ვითარმედ უმრავლ(ეს) არს ქუეყანამ სადა იბოვის კეცი . და ადგილი ჩან რომლისა მიწისა გან გამოვალს ოქრომ . (4) ეგრეცა საქმენი ამის სოფლისანი . დაეზადნეს მრავალნი . სოლო მცირედნი ცხომდენ:-

f. 211 r. 20. (1) მიუგე და ვარქუ . განმხიარულდინ აწ სული ჩემი გონებითა . და განბოხნედ ყურნი ჩემნი მეცნიერებითა . (2) გონებოლ მოხუედ სმენად . (3) გესმა | და სცხერ . და ნუ რამ გინებნ აწ უფრომ . არცადათუ მოცემულ არს შენდა . არამედ მოცემულ არს ჩუენდა მცირედი ცნობამ: (4) ჰ უფალო უკუეთუმცა უბრძანე მონასა შენსა . (5) და მომცამეც ჩუენ თესლისა გამომდებელი გული . და მუშაკებამ გონებისამ . რომლისა გან ნაყოფიმცა იბოვა . (6) რამთა უძლონ ცხოვრებამ ყოველმან განგწნადმან . და ბოლნ ცხოვრებამ კაცისამ . (7) რამეთუ ერთბამად ერთად კელთა შენთა შექმნულნი ვართ ჩუენ ყოველნი . ვითარცა ვთქ[უ] .

21. (1) რამეთუ განაცხოველნი აწ ვე ოდეს შეჰქმნნი საშოხა შინა გუამი . და მოხცნი ასონი . (2) და დაიცვი სიცხომსა გან და წყლისა შენი შექმნული . და ცხრა თთუშ იტვრთის დაბადებულმან შენმან (3) რომელი¹ იგი შეჰქმენ [მ.] მით ურთით[.] (4) .] დაიცვის და მერმე [მის]ცეს საშ [ოფსა] მის თანა ნამა ა უბრძანის ასო(დ)სამთა თა გან ძუძუხა განბოხად სძითა: მერმე ძუძუთგან განჰბოხე შენ შექმნული შენი ვიდრე მრავალ ჟამადმდე: (5) და შენითა

19. (4) უმრავლარს cod. correxi.; სადა, და add. manu correctoris sup. lin.

21. (4b) ასოხამთა cod.; correxi.

quo potuerint decem millia gentes hominum vivere? (7) Et iudex est; nisi ille condonasset creaturis sermone suo, delevisset multitudinem hanc in imbecillitate peccatorum; non mansisset de innumerabili illa multitudine nec unus.

19. (1) Respondit et dixit mihi: Hoc saeculum creavit propter multos Excelsus ille, secundum autem illud propter paucos. (2) Interpretabo coram te parabolam hanc, Ezra, (3) ut interrogas terram et narrabit tibi quoniam plus est terrae ubi invenitur fictile, †et locus apparet,†¹ e qua terra exit aurum. (4) Sic quoque opera huius saeculi: creati sunt multi, pauci autem salvabuntur.

20. (1) Respondi et dixi: Iucunda nunc sit anima mea intellectu, et repletae sint aures mei sapientia. (2) O mens advenis ad audiendum: (3) audisti et gavisus es et noli aliquid velle² nunc magis, quamvis datum sit tibi, sed datum est nobis paucum cognoscere. (4) O domine, si praecipies servo tuo, (5) et dabis nobis seminiferum cor et culturam mentis, a quo fructus inventus est, (6) ut possit³ vivere omne corruptibile et invenient vitam hominis (7) qui una in unum manuum tuarum creaturae sumus nos omnes, sicut dixi.

21. (1) Quoniam vivificas nunc quando creas in matrice corpus et concinnas membra, (2) et conservas a calore et ab aqua tuam creaturam: et novem menses baiulatur plasmatio tua, (3) quam creasti in istos [.....] cum ea [.....] conservatur, (4) et rursus reddet cum matrice illa [.....] imperasti e membris eius mamillae pinguefacere lacte. Rursus e mamilla pinguefecisti tu creationem tuam usque ad mul-

¹ textus corruptus.

³ cod. possint.

² fort. polluere.

23. დასაბამი სიტყვაჲა ლოცვისა ეზრადსი ვიდრე აღმად-
 ლებადმდე . და ჰრქუა . (1) უფალო რომელი დამკვდრებულ
 ხარ საუკუნით გან უკუნისამდჲ . (2) რომელი სიმაღლესა ზედა
 მაღალთასა იქცევი . რომლისა საყოფელი ზესკნელს აერთა
 შინა . რომლისაჲ საყდარი უძლეველ და დიდებამ მიუწდომელ .
 (3) რომლისა წინაშე დგანან ერნი ანგელოზთანი შიშით . რომ-
 ლისაჲ ეგე სიტყუანი სულად და ცეცხლად გარდაიქცევიან .
 f. 212 r. (4) რომლისაჲ სიტყუაჲ დამყარებულ | და თქმული ჰგეგს
 უკუნისამდე . რომლისაჲ განგებამ მტკიცე და ბრძანებამ საში-
 ნელ . (5) რომლისაჲ მოხილვამან განგწმინს უფსკრულნი
 რდა მრისხანებამან დაადინის მთანი და ჰუმმარიტებამ წ. მ .
 ბ (6) ისმინე უფალო მ და ყური
 მღ თქმულთა შენთასა . და მოხედე სიტყუათა ჩე-
 მთა . (7) რამეთუ ვიდრე ვარ ცხორებასა ამას ვიტყვი . და

23. (7) g^{-1} cod. = g cod.; correxi.

tum tempus. (5) Et tua providentia complet [...] ill [...] mem [...] miseret te, quia enutristi tua iustitia, (6) et erudisti tua lege et intellegere facis eum tua sapientia. (7) Et mortificas eum sicut tua creatura, et vivificas eum sicut tua creatio, (8) et [...] labore [...] imperasti [...] ordi [...] aeter [...]

22. (1) Nunc autem [...] de omnibus magis quidem de eo quod imperasti mihi (2) et de populo tuo de quo dolet mihi, et de haereditate tua lugeo < [...] > (3) et de gente [illa] Iacobi, de qua conturbor. (4) [Ideo] incipiam orare coram te pro me et pro eis. (5) Video enim ego omnes habitatores terrae in lapsu, sed audii ego et a lege creationis quod futurum est. (6) [Propter] hoc audi vocem meam, et aurem praebe sermonibus oris mei ut loquar ... tibi.

23. In[itium verbi] orat[ionis Ezrae] priusquam ascendit, et dixit: (1) Domine, qui et inhabitasti ab aeterno usque in aeternum, (2) qui super excelsum excelsorum versare, cuius habitatio in supernis aëribus, cuius thronus invincibilis et gloria inattigibilis, (3) ante quem stant populi (= exercitus) angelorum cum pavore, cuius isti sermones in animam et ignem convertuntur, (4) cuius verbum firmatum et dictum manet in aeternum, cuius dispositio firma et iussio terribilis, (5) cuius aspectus arefacit abyssos et indignatio tabescere fecit montes et veritas testificatur. (6) Audi, domine [...] et aurem praebe [...] dictis tuis et intende sermones meos. (7) Dum enim sum in vita hac, loquar; et dum stabo in intellectu

hoc, orabo te. (8) Noli aspicere peccata haec populi tui, sed respice servitutum servorum tuorum, (9) neque intendas opera illa impietatis, sed respice super eos qui cum passione tua illa promissa servaverunt, (10) neque recordes eorum qui cum impietate versantur coram te, sed recorda eorum qui [.....] tuum timorem [.....] (11) neque [.....] qui spl[endore] legis tuae docti sunt. (12) Neque irascaris super eos qui [.....] sunt [...] recorda amatoris eorum qui semper in gloria [.....] (13) Nos enim quoque primi quoque corrupt egimus: tu autem propter peccatores [.....]. (14) Si hoc factum [.....] habet, si velles [.....] totum tunc misericors erit nomen tuum (15) quia iustorum [.....] opera coram te [.....] opere [.....] mercedem ¹[.....(16)....] qui [.....] gent [.....] vere nemo est genitus de hominibus, qui non peccavit. (18) In hoc ostensa est [.....] Deus (voc.) quando [.....] qui [.....] copiam operum bonorum.

24. (1) [Respondi]t et dixit mihi: Bonum dixisti cuncta [et secun]dum verba tu[a] sic fiet. (2) Quia vere non recordavi operum illorum peccatorum neque mortis illorum neque iudicii neque perditionis illorum, [.....] (2a) sed iucundab[.....] super [.....] iustos illos [.....] quia sic est resurrectio illorum et merces; ² (3) sicut locutus es, sic et est. (4) Quia

¹ vel responsum.

² lit. supra.

sicut laborator seminat multum semen, et plantas multas plantat: (4b) tempore autem illo ascensionis non omne semen ascendit, neque omnes plantae radicant, (4c) sic quoque qui non ... in hoc saeculo non [...] salvabuntur.

25. (1) Respondi et dixi: Si inveni gratiam coram te, loquar: (2) Si¹ semen laboratoris non ascendit, quia non advenit ei [...] tempore, et corrumpitur a multis, (3) [...] autem [...] in tuis [...] tuae imagini adsim[...] adsimilatus est (es?) semen illud laboratori: (4) ne perdas, sed parce populo tuo et miserere haereditatis tuae: tuae enim creaturae misereris.

26. (1) Respondit et dixit mihi: *Id quod huius saeculi est eis qui in hoc saeculo sunt*; (2) multum quidem deest tibi quomodo [...] creaturam meam plus *quam* ego. (3) Tu autem ecce frequenter reputatus es temetipsum cum impiis: sed ne sit *ita*: (4) propter hoc enim mirabilis eris (fuit?) coram Excelso quia humil[iasti temet]ipsum, quia tu ipse [...] in [...] non leg[...] [...] glorificatus es sed [(5)] (6)] (7) intellege et de similibus tuis inquire gloriam. Vobis enim apertus est² [...] [...] [...] [...] [...] ascens[...] sapientiae [(9)] a [v]obis mors et [...] est infernum [...] est [...] dolores [(11)] ab [...] peritorum.

¹ in margine inferioris manu unius e correctoribus: Deus miserere Gabriel.

² accommodatus est.

III რ.ლ.]რ. .ლ.]
 (12) მიერ[.]. . . . წარსაწყმედელთა .
 რამეთუ მათგა მიიღეს აზნაურებამ და შეურაცხ ყვეს [.

 (13) . .]ჴ.ნი მისნი გრ.ლ.]ნეს .უფრ-
 დმს[.]რ. .შირ.ლ.]ა[.]რ. .ნ[. .
 [.]რ. .ისა[.ლ. . . .]ნა რ. . .]ჯ[.]ივ[.ლ. . .]
 თი მათი რ. .ს[. (14)]გელის პირველი იგი თქმული
 კეთილი: ეგრეცა მათ თვს სწყურის სატანჯველსა მას რდ-
 მელი განსმწასადებულ არს . (15) და თუ მაღალსა უნდა რკა-
 ცისა მობჰოლვამ . (16) არამედ რიგინი რდმელნი დასბადნეს .
 შეაგრინეს სახელი შემოქმედისა მათისამ და არა რჴმოდ-
 ნებდეს მას რდმელმან განუწმწასადა მათ კეთილი: (17) ხოლო აწ
 ამის თვს საშველი ჩემი მოახლებულ არს . რდმელი არა მრავალ-
 თა უწყებულ არს . არამედ შენ ხოლო და მსგავსთა შენთა თვს
 მცირედთა:-

27. (1) მიუგე და ვარქუ . აწ ვე უფალმ მრანვალსი სასწაული
 რდმელის გეგულების ყოფად უკუანამსკნელთა რდეთასა .
 არამედ არა მაუწყე რდმელსა ყამსა იყოს: (2) მომიგოდ და
 f. 214 r. მრქუა მე . ზომით განზომე შენ თვთ | (3) და იყოს ოდეს იხილო
 ვითარმედ წარტდა სასწაული რიგის სასწაულთამ რამეთუ
 რა . მაშინ გულის ზმა ჰყო რამეთუ იგი არს ყამი რდ-
 მელსა გულსების მაღალ.ლ. .]რ.ლთამ დაბადე-
 ბულთა[.]სა ამით.ლ. (4) და ოდეს.ლ.]ხოდველსა ამას
 ძრვამ ა[დგ]ილთამ . ნათესავთა ძვრის ზრახვამ . წინამძღუართა
 დაუმტკიცებელბამ . მთავართა შეძრწუნებამ . და მაშინ გულის
 ზმა ყავ ესე რდმელსა მაღალი იტყოდა დდეთა მათ პირველთა:
 (5) ვრ. .სოველი ვე ყოფადი სრ. .ლ.]რ. .ს დასაბამის. .ლ
 ყ[.]რ. .ს და პ დ სასწაული გა[.]რ.]ერ.ლ
 [.]დასაბა[.]უწყებულ არს
 ნიშნებითა და ძალითა . და აღსახრული საქმიითა და სასწაულე-
 ბითა . და იყონ რდმელი ცხონდეს[.]რ.]ლ
 [.]თა . ანუ.ლ.]რდ-

(12) Illi enim acceperunt libertatem et spreverunt [.....
] (13) eius [.....] magis [.....]
] eorum [.....] (14) primum illum dictum
 bonum: Sicut propter illos sitis cruciatus qui paratus est, (15)
 et si Excelsus voluit [hominem] perdere, (16) sed [illi qui
 cre]ati sunt inquinaverunt nomen creatoris illorum, neque ser-
 viebant ei, qui praeparavit eis bonum. (17) Nunc autem prop-
 ter hoc iudicium meum appropinquavit, quod non multis ad-
 nuntiatus est, sed tibi solum et propter similes tuos paucos.

27. (1) Respondi et dixi: Nunc, domine, <dixisti?> multa
 signa quae facturus sis in novissimis [diebus] sed non nun-
 tiasti mihi quo tempore erit. (2) Respondit et dixit mihi:
 Mensura metire temetipsum, (3) et erit quando videbis quo-
 niam transivit signum¹ illud signorum, quia [.....]
 tunc intelleges quia illud est tempus in quo Exc[elsus
] creatos [.....] hōc [.....(4)] et quando
 [.....] in hoc saeculo motus locorum, gentium coniura-
 tiones, ducum inconstantia, principum turbatio, et tunc in-
 tellege hoc quod Excelsus dicebat in diebus illis primis.
 Si[cut] cuncta futura[.....]initi [.....] est
 et [.....] signum [.....] initium [.....] nun-
 tiatum est per signa et potentiam et finis opere et signis. Et
 eri[t] qui salvabitur [.....] aut [.....]
 qui[.....]

¹ fort. leg. ნაწილი pars.

III მელსა. .ლ.]რ. .ლ.

 . . სლ[ფლ[ისა] ამის გან: (8) და მაშინ დაუკვრდებოდის რლ-
 მელთა აწ ესე შეურაცხ[.]მან.ლ.

]ა.ლ. .
]მთ[.
]სა ით

f. 214 v. [.] | იყო სულგრძელებისა გზად არა
 გულის ხმა ყვეს [.] ელს ყვეს ცხ[.] ამათ
 თანა[.] მათისა გულ[.] სოლო შენ
 ნუ[.] რ.
] რ. .
 ნ[.] თან.ლ. .ლ. ამის თვს . და რომელთა თვს
 არს სოფელი ესე:-

28. (1) მიუგე და ვა[რქუ

] რ.ლ[.]] ნ[.
 (3) . .
 . ესე] მლევ[ანიცა თესლი მისი . და რაბამიცა ყუავილი . ეგრეცა
 თე[.ლი მისი . და რაბამიცა საქმენი იყვნენ . რეგრეცა საშვე-
 ლი: და[.ლ.] მუშაკი[.] კალღი მისი . რ. .
 (4) . . . ილნი ჟამნი იყვნეს [სლ] ფლისა ამის წინა ვე ოდეს ვზრა-
 ხევდ ვიდრე შესაქმედმდე სლფლისა ამის . რომელსა ზედა
 დამკვდრებულ არიან . (5) და არა ვინ მაგილა მე მაშინ . და
 არცა ვინ იყო . (6) და ეგერა შეიქმნნეს რ. . . სა ზედა სოფელსა
 და[. . .] რ. .ლ. ზედა მოუ[. . .ლ.] სა . და მჯულ[. .ლ. . .
]] და[.] რ. სითა:
 (7) და ვიხილე სოფ[ელ]ი ჩემი და აჰა ესერა წარწყმედ[ებ]ულ
 იყო:-

[Desinit codex I defectus ad calcem folii 214v.]

ab hoc [saeculo]. (8) Et tunc mirabuntur ille qui nunc reput
 [.....]
 fuit longanimitatis via, non intellexerunt. [.....] spre-
 verunt vit[.....] apud hos [.....]
 eorum int[.....]. Tu autem ne [.....]
] propter hoc et prop-
 ter quos est saeculum hoc.

28. (1) Respondi et di[xi:.....
 (3) ta]le quoque semen eius: quantique flores, sic quoque
 [semina?] eius. Et quantique opera erunt, sic quoque iudicium
 et [.....] laborator [.....] area eius.
 [..... (4)] tempora fuerunt ante hoc saeculum quando ex-
 cogitavi ante creationem huius saeculi, super quod inhabita-
 verunt, (5) nemoque pervicax fuit erga me tunc, neque quis
 fuit: (6) et ecce creati sunt [.....] super saeculum et [.....]
 super [.....] et leg[.....] et
 [.....] (7) Et vidi sae[cu]lum meum et ecce perditum erat: |

Desinit codex I defectus ad calcem folii 214v.

A FRAGMENT OF A LOST WORK ON DIOSCORUS

WILLIAM H. P. HATCH

EPISCOPAL THEOLOGICAL SCHOOL, CAMBRIDGE, MASS.

THE present writer visited the Wâdi Natrûn in February 1923, and at the monastery known as Abû Maḡâr he found the fragment which is here published.¹

It is in the Bohairic dialect, as one would naturally expect from the locality in which it was discovered, and it is written on a leaf of yellowish paper 24.5 cm. in length and 16.5 cm. in width. The writing is arranged in a single column and there are twenty lines on each page. The letters incline slightly to the left and the ink is brown. Initials Φ and Ξ, and -ς, which is the only mark of punctuation used, are ornamented with red. $\overline{\text{IHC}}$, $\overline{\text{ΠXC}}$, and $\overline{\text{OC}}$ are the only abbreviations employed. On palaeographical grounds the fragment may be assigned to the early part of the fourteenth century.

ΜΟΥ†² ΕΡΟQ -| Ε†CΥΝΑΓΩΓΗ -| ΝΤΕ ΠCΑΤΑΝΑC -|
ΕΤΑQ† ΕΒΟΥΝ -| ΕΠΙΜΑ ΕΤΕΜΜΑΥ -| ΑQΝΑΥ
ΕΖΑΝΜΗQ -| ΝΖΟΥΟ ΕΜΑΩQ -| ΕΘΒΕ ΦΑΙ ΑQΧΟC -|
ΧΕ ΟΥ ΜΜΕΤΗΑΕ -| ΕΤΕ ΠΙΝΑΖ† ΕΤCΟΥΤΩΝ -|
ΕΡΗΑΕ ΜΜΟQ³ -| ΑΥΧΟC ΝΑQ ΜΠΑΙΡΗ† -| ΧΕ ΉΕΝ
ΠCΟΒΝΙ ΜΠΟΥΡΟ -| ΑΥΘΩΟΥ† ΝΝΙΜΗQ -| ΕΦΩΝΖ
ΜΠΙΝΑΖ† -| CΑΤΟΤQ ΑQΧΟC ΝΩΟΥ -| ΧΕ ΕΩΩΠ
ΑΥΩΑΝΘΩΟΥ† -| ΝΝΑΙΜΗQ ΕΤΟQ -| ΕΘΒΕ ΙHC
ΠXC -| †ΝΑΖΕΜCΙ ΑΝΟΚ -| ΝΤΑCΑΧΙ ΝΗΗΤQ -| ΜΦΗ
ΕΤΑ ΠXC -| CΑΧΙ ΜΜΟQ ΝΡΩΙ -| ΑΛΛΑ CΕΜΠΩΑ
ΝΗΙ -| ΝΤΑΕΡΟΜΟΛΟΓΙΝ -| ΉΕΝ ΠΙΝΑΖ† ΕΤCΟΥΤΩΝ -|

¹ This fragment has been printed and discussed briefly in the *Annual of the American Schools of Oriental Research*, VI, pp. 108 ff.

² The word was probably ΑΥΜΟΥ†, the syllable ΑΥ being at the end of the last line on the preceding page.

³ ΜΜΟQ probably refers to the interrogative pronoun ΟΥ above.

ΝΤΑΧΟΣ ΜΠΑΙΡΗ† -| ΧΕ ΚΥΡΙΟΣ ΙΗΣ -| ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
 ΠΕΝΝΟΥ† -| ΜΠΕΡΦΩΡΧ ΕΝΕΖ -| ΉΕΝ ΝΕΡΖΒΗΟΥΙ⁴
 ΤΗΡΟΥ -| ΑΛΛΑ ΟΥΟΣ⁵ ΝΟΥΩΤ -| ΟΥΦΥΣΙΣ ΝΟΥΩΤ -|
 ΟΥΟΝ ΝΤΑΡ ΜΜΑΥ -| ΝΟΥΣΟΒΝΙ⁶ ΝΟΥΩΤ -| ΟΥΟΖ
 ΧΕ Α ΤΜΕΤΝΟΥ† -| ΖΩΤΠ ΕΤΜΕΤΡΩΜΙ -| ΜΦΡΗ†
 Ν††ΥΧΗ -| ΕΣΖΩΤΠ Ε†CΑΡΞ -| ΦΑΙ ΠΕ ΠΑΟΥΩΝΖ -|
 ΝΕΜ ΤΑΑΜΟΛΟΓΙΑ (*sic*) -| ΑΝΟΚ ΠΙΕΛΑΧΙΣΤΟΣ -|
 ΔΙΟΣΚΟΡΟΣ ΠΙΖΗΚΙ -|

He was summoned to the synagogue of Satan. When he came in to that place, he saw many more multitudes. On account of this he said, "What deficiency (is there) which the orthodox faith lacks?" They said to him thus: "In the counsel of the king the multitudes have been assembled to pervert the faith." At once he said to them, "If these numerous multitudes have been assembled concerning Jesus Christ, I will sit down and speak in it that which Christ has spoken to my mouth. But I ought to confess the orthodox faith and say thus: Lord Jesus, Emmanuel, our God, has never been divided in all his works; but (he is) one only Lord, one only nature; he has one only will; and the deity has united with the humanity as the soul unites with the flesh. This is my declaration and my confession, — I the least, Dioscorus, the poor."

Dioscorus succeeded Cyril in the see of Alexandria on the death of the latter in 444. The Christological question was then agitating the Church, and Dioscorus soon became involved in the controversy. His force of character and his ecclesiastical position made him the foremost champion of the Monophysite view of the person of Christ and one of the most uncompromising opponents of Nestorianism. By appointment of the Emperor Theodosius II he presided at the so-called Robber Synod of Ephesus in 449, which deposed the leading representatives of the Nestorian view and assured the triumph of Monophysitism.

The ascendancy of the Alexandrian party, however, was shortlived. In 451 at the behest of the Emperor Marcian an

⁴ By ΖΒΗΟΥΙ are meant the so-called *operationes* (*divinae, humanae, et mixtae*) in Christ.

⁵ ΟC may possibly be an error for ΜΕΤΟC, 'lordship.'

⁶ CΟΒΝΙ probably means 'will' here rather than 'counsel.'

ecumenical council assembled in Chalcedon, which not only nullified the acts of the Robber Synod, but also condemned Dioscorus and deposed him from his see. He went into exile at Gangra in Paphlagonia, where he died in 454. In spite of his condemnation and deposition Dioscorus had many followers in Egypt who rejected the decision of the council of Chalcedon and held fast to the position of the former patriarch concerning the person of Christ. On account of this theological difference they broke definitely with the life and traditions of Greek Christianity and continued to be Monophysites.

Both before and during his exile Dioscorus wrote letters dealing with the doctrinal questions of his time, and several fragments of them have been preserved. Most of these fragments are extant only in Syriac, but two of them have survived in Greek. Dioscorus seems also to have been the author of six anathemas directed against the council of Chalcedon.⁷

Soon after the death of Dioscorus, and possibly to some extent before it, his followers wrote in his defense. Most of this literature has perished, but enough has been preserved to indicate something of its character. Apart from a few Coptic fragments two products of this literary activity have survived — the Panegyric of Macarius of Tkōou and the History of Dioscorus.

The Panegyric of Macarius of Tkōou, attributed in the manuscript containing it to Dioscorus, is generally recognized to be the work of someone else and to have practically no historical value. It is extant as a whole only in the Bohairic dialect, but some Sahidic fragments show that it existed also in the language of Upper Egypt. It was composed in Sahidic probably not very long before or after the year 500, but the author's name and the place of composition are unknown.⁸

⁷ On the writings of Dioscorus, see Lebon, *Le Monophysisme sévérien*, pp. 84 ff. In addition to the fragments of letters discussed by Lebon see also the "Encyclical Letter of the Archbishop Dioscorus to the Bishops," preserved in Additional MS. 14530 in the British Museum, and translated by Perry in *The Second Synod of Ephesus*, pp. 373 ff.

⁸ Cf. Haase, *Patriarch Dioskur I. von Alexandria* (in *Kirchengeschichtliche Abhandlungen*, VI), pp. 162 ff. For the Coptic text of the Panegyric, with an introduction and a French translation, see Amélineau, *Monuments pour servir à l'histoire de*

Besides the Panegyric there has been preserved in Syriac a History of Dioscorus, which possesses genuine historical worth. It was written in Greek by one Theopistus, a deacon and a faithful disciple of Dioscorus. He accompanied his master to the council of Chalcedon and later went with him into exile. He composed the History in the Pentapolis about the year 455. It was used as a source by the author of the Panegyric; in the first half of the sixth century it was translated into Syriac and at an early date into Sahidic.⁹

In addition to the Panegyric and the History a number of Sahidic fragments relating to Dioscorus have escaped destruction and oblivion.¹⁰ Most of these correspond to passages in one or the other of the above-mentioned works, but three of the fragments find no parallel in either of them. One of these three seems to be from a history,¹¹ whereas the rhetorical style of the other two points rather in the direction of a panegyric.¹² The writings of which they once formed part belonged to the great body of Monophysite literature.

The fragment published in the present article is from a work of the same class as those mentioned above. It was probably a history of Dioscorus composed by some follower or partisan of the former patriarch of Alexandria. It is impossible to determine its date with precision, but either one of two conjectures is reasonable. It may have been written not very long after the death of Dioscorus, which occurred in 454. In that case it would belong to the same general category as Theopistus's History, and it may have been dependent on the latter. On the other hand, the work from which the present fragment comes may have owed its origin to the revival of Monophysitism which took place under the influence of Severus of Antioch.

l'Égypte chrétienne aux IVe et Ve siècles (in *Mémoires publiés par les membres de la mission archéologique française au Caire*, IV. 1), pp. XV ff. and 92 ff.

⁹ Cf. Haase, pp. 145 ff. For the Syriac text, with an introduction and a French translation, see Nau, *Journal asiatique*, Xme Série, I, pp. 5 ff. and 241 ff.

¹⁰ Cf. Zoëga, *Catalogus Codicum Copticorum*, pp. 280 f.; Amélineau, *op. cit.*, IV. 2, pp. 790 ff.; Krall in *Mittheilungen aus der Sammlung der Papyrus Erzherzog Rainer*, IV, pp. 63 ff.; Crum in *Proceedings of the Society of Biblical Archaeology*, XXV, pp. 267 ff.; and Winstedt, *ibid.*, XXVIII, pp. 137 ff.

¹¹ Cf. Zoëga, pp. 280 f. (No. CLXV).

¹² Cf. Crum, pp. 274 f. (Cairo, No. 8084); and Winstedt, pp. 140 and 142.

If so, it must have been written somewhere between the beginning of the sixth century and the year 536, when Severus and several of his confrères were condemned. In that period there was a lively interest among Monophysites in the earlier exponents of their views, and it was a time of great literary activity among them. Severus himself wrote many theological treatises, sermons, letters, and hymns. There is, however, no indication as to who was the author of the work in question, or where he lived, and conjecture is futile.

What the writer of the fragment calls "the synagogue of Satan" is the council of Chalcedon, which he naturally detested above all other ecclesiastical assemblies. "The king" in whose counsel the multitudes had been assembled "to pervert the faith" was the Emperor Marcian, who first summoned the bishops of the Empire to meet at Nicaea and later bade them come to Chalcedon, where he could himself attend their meetings.

Of greater interest than anything else in the fragment is Dioscorus's confession of faith: "Lord Jesus, Emmanuel, our God, has never been divided in all his works; but (he is) one only Lord, one only nature; he has one only will; and the deity has united with the humanity as the soul unites with the flesh." It is possible that we have here a translation into Coptic of words actually used by Dioscorus in formulating his christological position and cherished by his disciples as an authentic saying of their master. More probably, however, the confession of faith was ascribed to him by some later Monophysite writer. In either case the Monophysite doctrine of the person of Christ could hardly be better expressed.

NOTES

THE GREEK CATENA TO THE CATHOLIC EPISTLES

Karl Staab, 'Die griechischen Katenenkommentare zu den Katholischen Briefen.' *Biblica, commentarii editi a Pontificio Instituto Biblico*, Vol. V, pp. 296-353. Rome, December, 1924.

The Greek Catenae to the Bible, of which a great number of manuscripts are preserved in numerous libraries of Europe and the East, are of great importance because they furnish the sole tradition for about one-half of all the extant remains of the exegetical writings of the Greek fathers. From them all editions of most of the Greek patristic writers who commented on the Scriptures must draw a large part of their contents. For the textual criticism of the Greek Bible, for the history of Christian thought, and sometimes for the understanding of the biblical writers, they have much to offer. In order, however, that these resources may be used securely, the complete investigation of the whole body of catena-manuscripts is indispensable, and the highly complicated relations of the witnesses to one another make this study peculiarly difficult. Commentaries of all ages are a growth, and in most instances not independent creations. The individual copies of the several catenae almost always differ somewhat, and often very largely, in contents, although they yield unmistakable evidence of relationship in origin: while in details of expression the ancient excerptors and copyists allowed themselves greater freedom than might have been permissible in continuous texts of authors.

In the laborious task of research into the character and nature of the catenae an important advance was made by a monograph of Hans Lietzmann in 1897, and by Karo and Lietzmann's *Catenarum graecarum catalogus*, 1902; and in the past thirty years a few careful studies of one or another branch of the subject have been published by zealous workers. But all these together constitute only a beginning.

In *Biblica*, the learned and valuable quarterly published by the Papal Pontifical Institute, which is now established with large resources and an admirable working library in its palace in the Piazza della Pilotta, Rome, Dr. Karl Staab, now of Munich, has published the first-fruits of an extensive exploration of the Catenae, which he

has undertaken.¹ His study treats of the Catena to the Catholic Epistles, and it has seemed worth while in the present Note to give a statement of his results. The writer of the Note has a personal interest in the matter, since in his *Commentary on the Epistle of St. James*, 1916, pp. 110–111, he gave an account of the Greek commentaries on the Epistle of James. This was based on the best information then available, but, as Staab's paper now shows, a large part of what was said in those paragraphs was wrong. Staab's work has been thorough, although, doubtless partly owing to the War, his materials were not quite complete. His conclusions seem to be well-founded, and present the whole matter of this Catena in a new and interesting light.

Ten years ago the facts were represented as follows. The Latin Cassiodorian sixth-century work, *In epistolas catholicas enarratio*, of which the ms. ascribes the Greek original to Didymus the Blind († 398), was believed not to have been written by Didymus, but to be a collection of comments largely drawn from an early, lost form of the well-known Catena published by Cramer. The sources of the latter (in its extant form not to be dated earlier than 675) were believed to be patristic utterances taken from various writings of which no one was designed as a commentary. The compiler of the Catena itself was supposed, in accordance with a note in one of the manuscripts, to have been an otherwise unknown Andreas, so that Von Soden referred to it as the 'Andreas-Kommentar,' and used the symbol A^{np} to designate the codices containing it. That Staab's researches have made all this obsolete will be apparent in the sequel.

The codices which, either directly or through Cramer, Staab has been able to use are the following:

Paris, Bibl. Nat., coislin. 25 (10th cent.). Gregory 307. Cramer gives the readings of this manuscript as variants to his text.

¹ Since this Note was written there has appeared: Karl Staab, *Die Pauluskatenen nach den handschriftlichen Quellen untersucht*, Rome, Verlag des Päpstlichen Bibel-instituts, 1926, pp. vii, 284 (with seven excellent plates of pages from manuscripts), a thorough work which throws new light on the history and relationships of the Greek catenae and commentaries on the Pauline epistles. Attention should also be called to L. Thomas, *Les Collections anonymes de Scolies grecques aux Évangiles*, 2 vols., Rome, 1912, pp. viii, 495; 382. This is a memoir submitted to the Pontifical Biblical Commission, and put into permanent, lithographed, form. It is occupied with the gospel-commentary called 'A(ntiochian)' by Von Soden, of which a vast number of mss. are extant. The writer not only treats of the contents and character of this commentary in the several distinct forms attested by groups of mss., but reproduces with careful investigation the scholia, hitherto but imperfectly known, of the important Codex Palatinus gr. 220.

Rome, Barberini Library 582 (formerly VI. 21; 12th cent., or according to Gregory 14th cent.). Gregory 453.

Oxford, New College 58 (12th–13th cent.). Gregory 36. The source of Cramer's text.

Rome, Bibliotheca Casanatensis 1395 (16th cent.). Gregory 1840. From this manuscript the text of the Catena was printed by N. Kalogeras, Athens, 1887.

[Rome, Bibliotheca Vallicelliana 78 (formerly F. 9; 16th cent.). A copy of Casanat. 1395 and therefore negligible.]

Rome, Vatican Library 1430 (11th cent.). Gregory 622. Contains catena to James I, 1–25 and Jude only.

Oxford, Bodleian, misc. 169 (10th–11th cent.). Jude only. Variants in Cramer.

In addition two Moscow codices, Gregory 103 (formerly 100^{ac}) and 463 (formerly 103^{ac}), contain extracts from the Catena (nearly all without the names of the authors), and were published by Matthäi, Riga, 1782; but Staab declares this mutilated form to be valueless for his purposes. Also the codex of miscellanies, Athos, Panteleemon 770 (14th cent.; Gregory, 1678), contains a fragment from the Catena, but this is perhaps drawn from Paris, coisl. 25, and is in any case negligible for the present investigation.

The following codices are included by Von Soden in his list of manuscripts of the Catena of Andreas to the Catholic Epistles, but are not mentioned by Staab:

Moscow, Synodal Library 97 (formerly 98; Wladimir 93; 9th century; from Mt. Athos), K^{ac}.

Jerusalem, Monastery of the Cross 25 (9th century; from Calabria). Gregory 1895.

Florence, Laurentian Library VI. 5 (10th century). Gregory 832.

Paris, Bibl. Nat. 221 (12th cent.). Gregory 610.

Athos, Vatopedi 300 (Eustratiades 333; 11th or 12th cent.). Gregory 2186.

Whether any of these is capable of contributing anything important does not appear.

Of the six manuscripts which Staab has used, Coisl. 25 (10th cent.) is the oldest and best. To it is closely related the Barberini codex, in which the Catena is slightly abbreviated. The other four (two of which contain but a brief section of the Catena) represent different lines of descent from these two and from one another.

Of the scholia in the *Catena* Staab gives the following summary:

Old Testament.....	2	Didymus.....	5
Shepherd of Hermas.....	1	Eusebius.....	8
Dionysius.....	1	Hesychius.....	8
Ephraem.....	1	Theodoret.....	8
Philo.....	1	Basil.....	9
Ammonius.....	1	Maximus.....	9
Origen.....	2	Cyril of Alexandria.	38
Athanasius.....	2	Severus of Antioch.	38
Apollinaris.....	2	Chrysostom.....	50
Severianus of Gabala....	3	Anonymous.....	ca. 240

Many of the scholia which bear names are known to us in their authors' context as well as in the *Catena*, but others are not, and Staab gives careful discussion of each set. The latest writer used was Maximus Confessor († 662). The large number of quotations from the Monophysite Severus of Antioch († 538) is interesting. In one case they are carefully combined with scholia from Athanasius and Cyril of Alexandria, and the explanation appears to be that the catenist revered Severus, and failed to see in his doctrine any departure from that of the recognized orthodox teachers. Severus's attitude of compromise, which is illustrated in these very extracts, made so singular a position possible.

For the anonymous scholia, which make up more than half of the whole collection, Staab has found an explanation of great interest. The larger part of them are also found for substance, and in what seems a more original form, in two Vatican manuscripts, 652 (14th cent.) and 1270 (12th-13th cent.), the later of the two mss being the better and more complete. This material is a systematic attempt at a commentary, in which the author included without acknowledgment apposite utterances of earlier writers, which we can recognize. A few of these extracts appear in the *Catena* with their authors' names attached, and in this fact lies a vulnerable point of Staab's argument; but on the whole his theory seems to suit the facts better than the view of Von Soden that the commentary contained in Vatican. 652 and 1270 is merely an extract from the *Catena*. The decisive consideration is that, with the isolated exceptions just mentioned, the methodical commentator of Vatican. 652 and 1270 coincides with the *Catena* only in scholia which in the *Catena* are anonymous. A later abbreviator of the *Catena* would hardly have deliberately avoided those scholia which he found in it bearing, for instance, the name of Chrysostom, that favorite author with nearly all catenists.

A later recension of this early commentary has also turned up in the Patmos codex 263 (10th cent.). This omits some scholia, and contains some additions, but appears not to be dependent on the Catena. It constitutes a valuable testimony to the ancient commentary on which it was based.

Of the anonymous scholia in the Catena a further considerable part consists of very brief glosses, not drawn from the commentary of Vatican. 652 and 1270. The source of these also Staab has discovered. In the margin of the codex Vatican. 1971 (10th cent.) are written nearly all these glosses, together with many others not taken over into the Catena, and it is clear that the Catena drew them from an ancestor of Vatican. 1971. In many instances where the thoughtless work of the catenist, sometimes combining two brief glosses into one puzzling sentence, had left only obscurity, the original form yields good sense.

The name 'Andreas' for the catenist must disappear from use, since Staab skillfully shows that the note in Coislin 25, in which it is found, is probably due to the false inference of a scribe, and that the name has its proper place only in a well-known catena on Isaiah where it is fully attested. Apart from Panteleemon 770 (14th cent.), which not improbably drew the note from Coislin 25, no other manuscript of the Catena to the Catholic Epistles, not even the Coislin's sister-manuscript Barberini 582, contains the Andreas-note.

Before recapitulating the history of these exegetical works, now first disentangled, it is necessary to revert to the Latin *Enarratio* on the Catholic Epistles, for a large part of this is also found in the Catena, to which it supplies about 69 scholia. This translation from the Greek was probably made in the sixth century by Epiphanius Scholasticus for Cassiodorus (cf. Cassiodorus, *Inst.* 8), and is ascribed in the manuscript to Didymus of Alexandria († 398). E. Klostermann (1905) presented evidence to show that the attribution of the work as a whole to Didymus was a mistake, but Staab has subjected Klostermann's arguments to careful scrutiny, and, as it seems on good grounds, reaches the conclusion that the *Enarratio* is probably a free translation of portions of a genuine commentary of Didymus on the Catholic Epistles. The original Greek of this work of Didymus contributed largely to the commentary found in Vatican. 652 and 1270, and from that commentary, where the original author's name was not attached to these contributions, passed in the form of necessarily anonymous scholia into the Catena.

As the result of Staab's investigation the history of Greek com-

mentaries on the Catholic Epistles can now be given as follows: (1) Clement of Alexandria in his *Hypotyposes* commented on at least four of these Epistles (1 Peter, Jude, 1 and 2 John), perhaps on all seven of them, but his work exerted no influence on later Greek exegetical literature. (2) In the 4th century Didymus the Blind of Alexandria wrote on all these Epistles a commentary of which large fragments are preserved for us in the free translation of the *Enarratio*, made in the 6th century. (3) Not earlier than the 6th century (as is shown by its dependence on Severus) a commentary was written which made large use of Didymus but incorporated other material, and with original contributions fused the whole into a uniform style. This is preserved in Vatican. 652 and 1270, and in abbreviated form in Patmos 263. (4) At some unknown, but early, date an extensive series of brief glosses was added to a manuscript of the Epistles, which became the ancestor of Vaticanus 1971.

(5) In probably the second half of the 7th, or early in the 8th, century the Catena was formed which Cramer published. To the material of the earlier commentary (3), which included many comments by Didymus (2) but contained no mention of authors' names, this catenist added scholia from works (themselves not commentaries on those Epistles) of many writers, whose names he attached; and (unless this be a later stratum in the Catena) he also incorporated a large number of brief glosses from an annotated manuscript (4).

(6) Still later, in or before the 10th century, came the widely-used fuller commentary, built largely on the Catena, and commonly referred to in modern times by the names of 'Oecumenius' and 'Theophylact,' these representing in fact merely two slightly differing forms of the same work.

Doubtless, as Dr. Staab discreetly warns the reader, not all the details of so complicated a history, especially for the anonymous scholia, permit a sure explanation, but the general outline of the conclusions to which this learned and acute investigator has been brought seems to rest on just observations and sound arguments. Dr. Staab has successfully entered a field of research which may well occupy him for many years, and in which his results are sure to throw much-needed light on various problems of the relationship and origin of the New Testament manuscripts concerned, as well as on Christian literary history.

JAMES HARDY ROPES.

Harvard University.

BOOKS RECEIVED

- REALITY. A new Correlation of Science and Religion. *By Burnett Hillman Streeter.* New York, The Macmillan Co., 1926. Pp. xiii, 350. \$2.50.
- BEHIND THE THIRD GOSPEL. A Study of the Proto-Luke Hypothesis. *By Vincent Taylor.* New York, Oxford University Press, American Branch. 1926. Pp. xiv, 279. \$5.00.
- THE PEOPLE AND THE BOOK. Essays on the Old Testament contributed by H. R. Hall, S. A. Cook, G. R. Driver, A. C. Welch, T. H. Robinson, J. E. McFadyen, W. F. Lofthouse, A. S. Peake, W. E. Barnes, W. O. E. Oesterley, H. W. Robinson, R. H. Kennett, I. Abrahams, G. H. Box, G. Buchanan Gray. Edited by Arthur S. Peake. New York, Oxford University Press, American Branch, 1925. Pp. xx, 508. \$3.50.
- PREACHING IN THEORY AND PRACTICE. *By Samuel McComb,* with an Introduction by *Harry Emerson Fosdick.* New York, Oxford University Press, American Branch, 1926. Pp. xiii, 231. \$2.00.
- AN OUTLINE OF THE HISTORY OF CHRISTIAN LITERATURE. *By George Leopold Hurst.* New York, The Macmillan Co., 1926. Pp. xi, 547. \$4.00.
- THE WORSHIP OF NATURE. *By James George Frazer.* Vol. I. New York, The Macmillan Co., 1926. Pp. xxvi, 672. \$4.00.
- ESSAYS CATHOLIC AND CRITICAL. *By Members of the Anglican Communion.* Edited by Edward Gordon Selwyn. New York, The Macmillan Co., 1926. Pp. x, 452. \$3.25.
- WAS CHRIST REALLY BORN OF A VIRGIN? An Answer for Laymen. *By T. H. Yardley.* Milwaukee. Morehouse Publishing Co., 1926. Pp. xiii, 132. \$1.50.
- INDIVIDUALISM AND INDIVIDUALITY IN THE PHILOSOPHY OF JOHN STUART MILL. *By Charles Larrabee Street.* Milwaukee, Morehouse Publishing Co., 1926. Pp. 136. \$1.25.
- POSTMODERNISM AND OTHER ESSAYS. *By Bernard Iddings Bell.* Milwaukee, Morehouse Publishing Co., 1926. Pp. xi, 135. \$1.50.
- RELIGION AND NATURAL LAW. Hulsean Lectures. *By C. F. Russell.* Milwaukee, Morehouse Publishing Co. Pp. xi, 186. \$1.25.
- A CENTURY OF ANGLICAN THEOLOGY AND OTHER LECTURES. *By Clement C. J. Webb.* Milwaukee, Morehouse Publishing Co. Pp. 190. \$1.25.
- TWENTY-FIVE YEARS AS BISHOP OF LONDON. *By George Herbert.* Milwaukee, Morehouse Publishing Co. Pp. vii, 118. \$1.00.
- THE SWORD OF GOLIATH. *By Arthur F. Winnington-Ingram.* Milwaukee, Morehouse Publishing Co. Pp. vii, 143. \$1.40.
- A PRACTICAL FAITH. *By Harold Anson.* The Practical Christianity Series. New York, The Century Co., 1926. Pp. xvi, 194. \$1.25.
- RELIGION AND MORBID MENTAL STATES. *By H. I. Schou.* Translated from the Danish by W. Worster. The Practical Christianity Series. New York, The Century Co., 1926. Pp. ix, 217. \$1.25.
- GEORGE HODGES. A Biography. *By Julia Shelley Hodges.* New York, The Century Co., 1926. Pp. xi, 242. \$2.00.
- BUSINESS AND THE CHURCH. A Symposium. *Edited and with an introduction by Jerome Davis.* New York, The Century Co., 1926. Pp. xii, 383. \$2.50.

HARVARD THEOLOGICAL REVIEW

- THE PSALMS, translated by *J. M. Powis Smith*. University of Chicago Press, 1926. Pp. xiii, 274. \$3.00.
- A SHORT INTRODUCTION TO THE GOSPELS. By *Ernest DeWitt Burton*. Revised by Harold E. Willoughby. Chicago, University of Chicago Press, 1926. Pp. xi, 158. \$1.75.
- WHERE DO YOU LIVE? By *Charles Reynolds Brown*. New Haven, Yale University Press, 1926. Pp. ix, 148. \$1.50.
- CHRISTIANITY AND NATURALISM. Essays in Criticism, Second Series. By *Robert Shafer*. New Haven, Yale University Press, 1926. Pp. ix, 307. \$4.00.
- THE ZOROASTRIAN DOCTRINE OF A FUTURE LIFE FROM DEATH TO THE INDIVIDUAL JUDGMENT. By *Jal Dastur Cursetji Parvy*. Columbia University Indo-Iranian Series, Vol. 11. New York, Columbia University Press, 1926. Pp. xxviii, 119. \$2.50.
- GENERAL THEORY OF VALUE; its Meaning and Basic Principles construed in Terms of Interest. By *Ralph Barton Perry*. New York, Longmans, Green and Co., 1926. Pp. xvii, 702. \$6.00.
- HUMANISM. By *Curtis W. Reese*. Chicago, Open Court Publishing Co., 1926. Pp. 85. \$1.00.
- NATURAL LAWS AND HUMAN HOPES. By *M. C. Otto*. New York, Henry Holt and Co., 1926. Pp. 97. 90 cents.
- RELIGION IN THE PHILOSOPHY OF WILLIAM JAMES. By *Julius Seelye Bixler*. (The Amherst Books, first Series). Boston, Marshall Jones Co., 1926. Pp. xvii, 225. \$3.00.
- THE RACIAL CONFLICT IN TRANSYLVANIA. By *John M. Cabot*. Boston, The Beacon Press, Inc., 1926. Pp. vii, 206. \$2.00.
- OUR DEBT TO FRANCE. New York, The Washington Lafayette Institution, 1926. Pp. viii, 163.
- THE LIFE OF SAINT PAUL THE MAN AND THE APOSTLE. By *F. J. Foakes-Jackson*. New York, Boni & Liveright, 1926. Pp. 293. \$3.50.
- HEBREW UNION COLLEGE ANNUAL. Board of Editors, David Philipson, Chairman. Vol. III. Cincinnati, 1926. Pp. 375.
- SELECTED ADDRESSES AND PAPERS OF SIMON WOLF. A Memorial Volume, together with a Biographical Sketch. Cincinnati, Union of American Hebrew Congregations, 1926. Pp. 355.
- JEWISH SELF-GOVERNMENT IN THE MIDDLE AGES. By *Louis Finkelstein*, with a Foreword by *Alexander Marx*. Abraham Berliner Series. New York, The Jewish Theological Seminary of America, 1924. Pp. xiii, 390. \$3.00.
- HISTORY OF THE JEWS AFTER THE FALL OF THE JEWISH STATE. By *Ismar Elbogen*. Cincinnati, Department of Synagog and School Extension of the Union of American Hebrew Congregations, 1926. Pp. ix, 237.
- PIRKE ABOOTH, the Tractate 'Fathers,' from the Mishnah, commonly called 'Sayings of the Fathers,' edited, with introduction, translation, and commentary by *R. Travers Herford*. Published under the auspices of The Alexander Kohut Memorial Foundation. New York, The Jewish Institute of Religion Press, Bloch Publishing Co., Inc., Agents, 1925. Pp. viii, 176. \$2.00.
- SOLOMON IBN GABIROL'S CHOICE OF PEARLS. Translated from the Hebrew with Introduction and Annotations by the *Rev. A. Cohen*. (Library of Jewish Classics, IV). New York, Bloch Publishing Co., Inc., 1925. Pp. 132. \$1.00.

BOOKS RECEIVED

- JEWISH STUDIES No. 1. (Bulletin of the Institute for Jewish studies, III.) Publications of the Hebrew University in Jerusalem. Jerusalem, Midfiss Press, 1926. Pp. 195. In Hebrew.
- RABBI YOM TOV LIPMANN MÜHLHAUSEN, the Apologete, Cabbalist and Philosophical Writer, and his Books, Haeshkol and Kawwanath Hatefilah, edited from unique manuscripts by Judah Kaufman. Thesis. Dropsie College. New York, 1926. Pp. 190. In Hebrew.
- THE IMPASSIBILITY OF GOD; a Survey of Christian Thought. By J. K. Mozley. Cambridge, The University Press, 1926. Pp. xii, 187. 7s. 6d.
- PREACHING IN MEDIEVAL ENGLAND. An Introduction to Sermon Manuscripts of the Period c. 1350-1450. By G. R. Owst. Cambridge Studies in Medieval Life and Thought. Cambridge, At the University Press, 1926. Pp. xviii, 381. 17s. 6d.
- A RECONSTRUCTION OF THE OLD-LATIN TEXT OR TEXTS OF THE GOSPELS USED BY SAINT AUGUSTINE; with a Study of their character. By C. H. Milne. Cambridge, University Press, 1926. Pp. xxviii, 177. 10s. 6d.
- CATALOGUE OF THE MANUSCRIPTS IN THE HEBREW CHARACTER COLLECTED AND BEQUEATHED TO TRINITY COLLEGE LIBRARY BY THE LATE WILLIAM ALDIS WRIGHT. By Herbert Loewe. Cambridge, University Press, 1926. Pp. xvii (3), 165.
- PELAGIUS'S EXPOSITIONS OF THIRTEEN EPISTLES OF ST. PAUL. II. Text and Apparatus Criticus. By Alexander Souter. Texts and Studies, Vol. IX. No. 2. Cambridge, The University Press, 1926. Pp. x (5), 552. Macmillan Co., New York. \$16.00.
- NOTES ON ST. JOHN AND THE APOCALYPSE. By Alex. Pallis. London, Oxford University Press. Pp. 56. 3 s.
- AN OUTLINE INTRODUCTION TO THE HISTORY OF RELIGIONS. By Theodore H. Robinson. London, Oxford University Press, Humphrey Milford (American Branch, New York), 1926. Pp. x, 244. Price, \$2.00.
- THE BEGINNINGS OF CHRISTIANITY. Part I. The Acts of the Apostles. Edited by F. J. Foakes Jackson and Kirsopp Lake. Vol. III. The Text of Acts. By James Hardy Ropes. London, Macmillan and Co., 1926. Pp. cccxx, 464. \$9.00.
- CONCERNING THE INNER LIFE. By Evelyn Underhill. New York, E. P. Dutton & Co., 1926. Pp. xii, 122. \$1.00.
- THE NARRATIVES OF THE RESURRECTION. A critical Study. By P. Gardner-Smith. London, Methuen & Co. [1926]. Pp. xxvii, 194. 6s.
- MESSE UND HERRENMAHL. Eine Studie zur Geschichte der Liturgie. Von Hans Lietzmann. Arbeiten zur Kirchengeschichte, 8. Bonn, Marcus und Weber, 1926. Pp. xii, 263. 12 Marks.
- CYPRIANISCHE UNTERSUCHUNGEN. Von Hugo Koch. (Arbeiten zur Kirchengeschichte hrsg. von Holl und Lietzmann, 5). Bonn, Marcus und Weber, 1926. Pp. xii, 493. 18 Marks.
- GRIECHISCH-DEUTSCHES WÖRTERBUCH ZU DEN SCHRIFTEN DES NEUEN TESTAMENTS UND DER ÜBRIGEN URCHRISTLICHEN LITERATUR. Von Erwin Preuschen. Zweite Aufl. von Walter Bauer. Vierte und fünfte Lief. Giessen, Töpelmann, 1926. 3 Marks, each.
- DIE STELLUNG DES APOSTELS PAULUS NEBEN DEN ZWÖLF in den ersten zwei Jahrhunderten. Von Julius Wagenmann. Giessen, A. Töpelmann, 1926. Pp. xv, 224. 8 Marks.

HARVARD THEOLOGICAL REVIEW

- MYSTIK, SPIRITUALISMUS UND DIE ANFÄNGE DES PIETISMUS IM LUTHERTUM. *Von Heinrich Bornkamm.* Giessen, Alfred Töpelmann, 1926. Pp. 27. 1.20 Marks.
- CELSUS UND ORIGENES; das Gemeinsame ihrer Weltanschauung nach den acht Büchern des Origenes gegen Celsus. *Von Anna Miura-Stange.* Giessen, Alfred Töpelmann, 1926. Pp. viii, 166. 9 Marks.
- DAS NEUE TESTAMENT, nach dem Stuttgarter griechischen Text übersetzt und erklärt von Oskar Holtzmann. Dritte (Schluss-) Lieferung. Giessen, Alfred Töpelmann, 1926. Pp. 737-1059. Complete work, 2 vols. 33 Marks.
- PROPHETISCHE OFFENBARUNG. *Von Johannes Hänel.* Gütersloh, Bertelsmann, 1926. Pp. 26. 80 Pf.
- DER GEIST GOTTES IM NEUEN TESTAMENT. *Von Friedrich Büchsel.* Gütersloh, Bertelsmann, 1926. Pp. x, 516. 15 Marks.
- DIE LETZTEN DINGE. *Von Paul Althaus.* 3. Auflage. Studien des Apologetischen Seminars, 9. Gütersloh, Bertelsmann, 1926. Pp. xiv, 290. 10 Marks.
- DIE KATHOLISCHE LITURGISCHE BEWEGUNG; Darstellung und Kritik. *Von Walter Birnbaum.* Beiträge zur Förderung Christlicher Theologie, 30. Band, 1. Heft. Gütersloh, C. Bertelsmann, 1926. Pp. 192. 4.50 Marks.
- DAS RELIGIÖSE ANGESICHT AMERIKAS; Einzeleindrücke und Charakterzüge. *Von Hermann Werdermann.* Gütersloh, Bertelsmann, 1926. Pp. 325. 8 Marks.
- DAS WESEN DER KATHOLISCHEN LITURGIE als Grundlage für die kirchlichen Bestimmungen über die Beteiligung der Frauen am Kirchenchor. *Von Georg Lorenz Bauer.* Separatabdruck aus Theologie und Glaube, Heft 4. 1926. Pp. 24.
- SIGISMUNDUS SUEVUS FREISTADIENSIS, ein schlesischer Pfarrer aus dem Reformations-Jahrhundert. *Von Georg Hoffmann.* Breslau, Ferdinand Hirt, 1927. Pp. 159. 4.50 Marks.
- SEPTUAGINTA Societatis Scientiarum Gottingensis auctoritate edidit *Alfred Rahlfs.* I. Genesis. Stuttgart, Privilegierte Württembergische Bibelanstalt, 1926. Pp. 201.
- DIE CHRISTLICHEN SOZIALLEHREN. *Von Otto Schilling.* (Der Katholische Gedanke, XVI.) München, Oratoriumsverlag, 1926. Pp. 198. 4.50 Marks.
- MEISTER ECKEHART; das System seiner religiösen Lehre und Lebensweisheit. Textbuch aus den gedruckten und ungedruckten Quellen mit Einführung von Otto Karrer. München, Josef Müller, 1926. Pp. 379.
- INSCRIPTIONES LATINAE CHRISTIANAE VETERES. Edidit *Ernestus Diehl.* Vol. II, Fasc. 3. Berlin, Weidmann, 1926. Pp. 161-240. 3.75 Marks.
- MITTELALTERLICHES GEISTESLEBEN; Abhandlungen zur Geschichte der Scholastik und Mystik. *Martin Grabmann.* München, Max Hueber, 1926. Pp. xi, 585. 20.80 Marks.
- GOTT, FREIHEIT, UNSTERBLICHKEIT. Kritik der metaphysischen Grundbegriffe. *Von Karl Fahrion.* (Beihefte zu den Annalen der Philosophie und philosophischen Kritik, 4) Leipzig, Felix Meiner, 1926. Pp. 123. 6 Marks.
- DIE PROBLEME DES PALÄSTINISCHEN SPÄTJUDENTUMS UND DAS URCHRISTENTUM. *Gerhard Kittel.* (Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, hrsg. v. Rudolf Kittel, 3. Folge, Heft 1). Stuttgart, Kohlhammer, 1926. Pp. 200. 8.40 Marks.

BOOKS RECEIVED

- WEST-ÖSTLICHE MYSTIK.** Vergleich und Unterscheidung zur Wesensdeutung. *Rudolf Otto.* Gotha, Leopold Klotz, 1926. Pp. xiii, 397. 12 Marks.
- DAS HEILIGE.** Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen. *Rudolf Otto.* 14. Aufl. Gotha, Leopold Klotz, 1926. Pp. xi, 258. 5 Marks.
- DIE ERBSCHULD DER GLAUBENSSPALTUNG.** Fragen an gläubige Menschen. *Von Georg Boss.* Gotha, Leopold Klotz, 1927. Pp. viii, 346. 7 Marks.
- DIE BRIEFSAMMLUNG DES APOSTELS PAULUS UND DIE ANDEREN VORKONSTANTINISCHEN CHRISTLICHEN BRIEFSAMMLUNGEN.** Sechs Vorlesungen von *Adolf v. Harnack.* Leipzig, Hinrichs, 1926. Pp. v, 87. 3.60 Marks.
- SCHOLASTIK;** Vierteljahresschrift für Theologie und Philosophie. Herausgegeben von den Professoren des Ignatiuskollegs in Valkenburg. 1 Jahrgang, Heft 1. Freiburg, Herder, 1926. 6 Marks.
- DIE MISSION DER NASSAUISCHEN LANDESKIRCHE,** von *Th. Schneider.* Als Manuskript gedruckt. Nierstein, E. A. Lattreuter, 1925. Pp. 60. 1 Mark.
- OPUSCULA ET TEXTUS HISTORIARUM ECCLESIAE EIUSQUE VITAM ATQUE DOCTRINAM ILLUSTRANTIA.** Series scholastica et mystica edita curantibus *M. Grabmann* et *Fr. Pelster.* Fasc. I. Thomae Aquinatis, De Ente et Essentia, ed. Ludovicus Baur. Fasc. II. Guidonis Terreni, Quaestio de Magisterio infallibili Romani Pontificis, ed. Bartholomaeus M. Xiberta. Fasc. III. Thomae de Aquino, Quaestiones de Natura Fidei, ed. Franciscus Pelster. Monasterii, Typis Aschendorff, 1926. Pp. 64, 32, 60. 1. 20, .80, 1.20 Marks.
- L'IDÉE DU SACRIFICE DE LA MESSE** d'après les Théologiens depuis l'Origine jusqu'à nos Jours. *Par M. Lepin.* Paris, Gabriel Beauchesne, 1926. Pp. x, 815. 50 fr.
- LE PRIMAT DE L'INTELLIGENCE DANS L'HISTOIRE DE LA PENSÉE.** (Initiation à la philosophie). *Par O. Habert.* Paris, Beauchesne, 1926. Pp. xv, 448. 30 fr.
- HISTOIRE DE NOTRE-DAME DE LOURDES** d'après les Documents et les Témoins. *Par L.-J.-M. Cros, S. J.* I. Les Apparitions (11 février-7 avril 1858). Paris, Beauchesne, 1925. Pp. xvii, 528. 30 fr.
- THOMISME ET MÉTHODE.** Que devrait être un Discours de la Méthode pour avoir le Droit de se dire Thomiste? *Par Jean Rimaud.* (Bibliothèque des Archives de Philosophie). Paris, Beauchesne, 1925. Pp. 276, xxxv. 28 fr.
- NIRVANA.** *Par Louis de la Vallée Poussin.* (Études sur l'histoire des religions, 4). Paris, Beauchesne, 1925. Pp. xiii, 194.
- LES PLUS VIEUX CHANTS DE LA BIBLE.** *Par A. Causse.* (Études d'Histoire et de Philosophie religieuses publiées par la Faculté de Théologie Protestante de l'Université de Strasbourg, No. 14). Paris, Felix Alcan, 1926. Pp. 175. 15 fr.
- LE PROBLÈME DU MIRACLE DANS LE CHRISTIANISME PRIMITIF.** *Par Anton Fridrichsen.* (Études d'Histoire et de Philosophie Religieuses publiées par la Faculté de Théologie Protestante de l'Université de Strasbourg. Fasc. 12). Paris, Librairie Felix Alcan, 1925. Pp. 126. 8 fr.
- LA RELIGION DANS L'ALLEMAGNE D'AUJOURD'HUI.** Catholicisme, Protestantisme, Christianisme Païen et Racisme, Judaïsme. *Raoul Patry.* Paris, Payot, 1926. Pp. 246. 20 fr.

HARVARD THEOLOGICAL REVIEW

- LA CONFESSION AUX LAÏQUES DANS L'ÉGLISE LATINE DEPUIS LE VIIIe JUSQU'AU XIVe SIÈCLE. Étude de Théologie positive *par Amédée Teetaert*, Ord. Cap. Universitas Catholica Lovaniensis, Dissertationes ad gradum Magistri in Fac. Theol. Ser. II. Tom. 17. Wetteren, De Meester; Bruges, Beyaert; Paris, Gabalda. 1926. Pp. xxviii, 508. 50 fr.
- DE DISPENSATIONE IN IURE CANONICO PRAESERTIM APUD DECRETISTAS ET DECRETALISTAS USQUE AD MEDIUM SAECULUM DECIMUM QUARTUM. *Auctore J. Brys*. Universitas Catholica Lovaniensis, Dissertationes ad gradum Magistri in Fac. Theol. Ser. II. Tom. 14. Bruges, Beyaert; Wetteren, De Meester. 1925. Pp. xxxi, 275. 28 fr.
- HISTOIRE DE LA RÉFORME FRANÇAISE DES ORIGINES À L'ÉDIT DE NANTES. *John Viénot*. Paris, Fischbacher, 1926. Pp. 478. 50 fr.
- SANCTI THOMAE AQUINATIS SUMMA THEOLOGICA de novo edita cura et studio Collegii Provinciae Tolosanae. *Prima Pars*. Parisiis, Sumptibus Andreae Blot, 1926. Pp. xxx, 1408.
- I LIBRI POETICI DELLA BIBBIA, tradotti dai Testi originali e annotati dal P. A. Vaccari S. I. Roma, Pontificio Istituto Biblico, 1925. Pp. xv, 415.
- BIBLIA SACRA IUXTA LATINAM VULGATAM VERSIONEM IUSSU PII PP. XI EDITA. I. Librum Genesis recensuit Henricus Quentín. Romae, Typis Polyglottis Vaticanis, 1926. Pp. xlviii, 427.
- DIE PAULUSKATENEN, nach den handschriftlichen Quellen untersucht von Karl Staab. (Scripta Pontificii Instituti Biblici.) Roma, Verlag des Päpstlichen Bibelinstituts, 1926. Pp. vi, 282.
- MONOGRAFIA DEL DEPARTAMENTO DE GUATEMALA. *J. Antonio Villacorta* Tipografia Nacional, 1926. Pp. xii, 378.
- RELIGION IN THE MAKING. Lowell Lectures, 1926. *By Alfred North Whitehead*. New York, Macmillan Company, 1926. Pp. 160. \$1.50.